МОНГОЛ УЛСЫН
ХҮНИЙ ЭРХИЙН
ҮНДЭСНИЙ КОМИСС

ЦОГЦ ХӨГЖЛИЙН
ҮНДЭСНИЙ ТӨВ

ИРГЭНИЙ НИЙГЭМ болон БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЧИГЛЭЛЭЭР АЖИЛЛАДАГ ХҮНИЙ ЭРХ хамгаалагчдын ЭРХИЙН ХЭРЭГЖИЛТ

УЛААНБААТАР ХОТ
2024

СУДАЛГААНЫ БАГ

ХЯНАСАН:

С.Дондов	*ХЭҮК-ын Хүний эрх хамгаалагчийн асуудал эрхэлсэн гишүүн*
М.Энхбадрал	*“Цогц Хөгжлийн Үндэсний Төв” ТББ-ын Гүйцэтгэх захирал*

БОЛОВСРУУЛСАН:

З.Өнөржаргал	*ХЭҮК-ын Хүний эрх хамгаалагчийн хэлтсийн дарга*
Л.Галбаатар	*Хуульч, судлаач*
Г.Нарангоо	*ХЭҮК-ын Өмнөговь аймаг дахь референт*
Г.Доржтүвдэн	*“Цогц Хөгжлийн Үндэсний Төв” ТББ-ын Ахлах судлаач*
Ж.Батболд	*“Цогц Хөгжлийн Үндэсний Төв” ТББ-ын Судлаач*
Б. Уянга	*“Цогц Хөгжлийн Үндэсний Төв” ТББ-ын Судлаач*

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

АГУУЛГА

СУДАЛГААНЫ БАГ 2

АГУУЛГА 3

ХҮСНЭГТ, ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ 5

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ 7

ӨМНӨХ ҮГ 7

СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО 8

- Судалгааны хамрах хүрээ 8
- Судалгааны арга, аргачлал 8
- Баримт бичгийн дүн шинжилгээ 9

ИРГЭНИЙ НИЙГЭМ БОЛОН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЧИГЛЭЛЭЭР АЖИЛЛАДАГ ХҮНИЙ ЭРХ ХАМГААЛАГЧИЙН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ 10

- Хүний эрх хамгаалагчийн үйл ажиллагааны хэлбэр, онцлог 10
- Хүний эрх хамгаалагчдад тулгамдаж буй бэрхшээл, эрсдэл тэдгээрийг даван туулж буй арга замууд 17

ХҮНИЙ ЭРХ ХАМГААЛАГЧИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ, ХАМГААЛАЛТЫН ТАЛААРХ ОЛОН УЛСЫН ХЭМ ХЭМЖЭЭ 58

- Хүний эрх хамгаалагчийн аюулгүй байдал, хамгаалалтын талаарх олон улсын хэм хэмжээ 58

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ ТОГТООМЖ, БОДЛОГО, БАРИМТ БИЧГИЙН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ 70

ДҮГНЭЛТ, САНАЛ 96

- Дүгнэлт 96
- Санал 100

ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ 102

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ХҮСНЭГТ, ГРАФИКИЙН ЖАГСААЛТ

Хүснэгт 1.	Төрийн бус байгууллагуудын үйл ажиллагааны статистик тоо (2024)	11
Хүснэгт 2.	Хүний эрх хамгаалах институтүүдэд итгэлтэй байдал, хүний эрх хамгаалагчид, насны бүтцээр	16
Хүснэгт 3.	Хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулж байх үед бусдын зүгээс дарамт шахалт, заналхийлэл ирэх магадлал, үйл ажиллагааны чиглэлээр	25
Хүснэгт 4.	Хүний эрх хамгаалагчийн эрхэд халдсан байдал, хамгаалуулж чадсан эсэх, хувиар	29
Хүснэгт 5.	Хүний эрх хамгаалагчийн эрхийг хамгаалсан олон улсын ба бүс нутгийн баримт бичгийн зүйл, заалт	59
Хүснэгт 6.	Хүний эрх хамгаалагчдын эсрэг хадлага, хүчирхийллийн хэлбэрүүд	67
Хүснэгт 7.	НҮБ-ын хүний эрхийн механизмаас хүний эрх хамгаалагчийн талаар Монгол Улсад тусгайлан өгсөн зөвлөмж	71
Хүснэгт 8.	Загвар хууль болон Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн харьцуулалт	79
Хүснэгт 9.	Хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах талаар хууль, журамд тусгасан эсэхийн харьцуулалт	87

График 1.	Төрийн бус байгууллагуудын нэгдсэн статистик тоо (оноор) 7	10
График 2.	Хүний эрх хамгаалагчдын ажиллаж буй чиглэл	15
График 3.	Хүний эрх хамгаалагчид хоорондоо сүлжээ, эвсэл болон хамтарч ажиллах байдал, насны ангиллаар	15
График 4.	Хүний эрх хамгаалагчид хоорондоо сүлжээ, эвсэл болж хамтарч ажиллах байдал, хот, аймаг орон нутгаар	16
График 5.	Хүний эрх хамгаалагчид бусдын зүгээс ирж буй дарамт шахалт, заналхийлэл, ажиллаж буй жилээс хамаарах нь	26

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

График 6.	Хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулах үед эрх нь зөрчигдөж байсан эсэх, үйл ажиллагааны чиглэлээр	26
График 7.	Хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулах үед эрх нь зөрчигдсөн байдал, Улаанбаатар хот болон, аймаг орон нутаг	27
График 8.	Зөрчигдсөн эрхээ сэргээлгэхэд тулгардаг саад бэрхшээл	27
График 9.	Гомдол, мэдээлэл гаргаж буй байдал	31
График 10.	Яаралтай үед хууль зүйн зөвлөгөө авах хуульч өмгөөлөгчтэй эсэх	34
График 11.	Иргэний нийгмийн байгууллагад тулгамдаж буй бэрхшээл	37
График 12.	Хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулсны төлөө хүний эрх хамгаалагч болон түүний гэр бүл найз нөхөд зэрэг ойр дотнын хэн нэгнийг хүчирхийлсэн, дарамталсан тохиолдол, ажиллаж буй жилээр	38
График 13.	Цаашид таван жилийн хугацаанд одоогийн ажлаа солих магадлал насны бүтцээр	41
График 14.	Байгаль хамгаалагчдын долоо хоногийн ажлын цагийн хязгаар	43
График 15.	Байгаль хамгаалагчдын эрх нь зөрчигдсөн тохиолдолд хаана хандахаа мэддэг эсэх, ажилласан жилээр	43
График 16.	“Амь насанд” нь заналхийлсэн байдал, ажилласан жилээр	46
График 17.	Байгаль хамгаалагчид, экологийн цагдаагийн албан хаагчид ажил үүргээ гүйцэтгэх явцдаа дарамт шахалтад орсон байдал	51
График 18.	Дэлхий даяар хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг эхний 5 аюул	66
График 19.	Дэлхий даяарх хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг зөрчил, 2016-2023	67

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ТОВЧИЛСОН ҮГИЙН ЖАГСААЛТ

ТББ	- Төрийн бус байгууллага
НҮТББ	- Нийтэд үйлчлэх төрийн бус байгууллага
ХЭХЭЗБтХ	- Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль
ЕАБХАБ	- Европын аюулгүй байдал хамтын ажиллагааны байгууллага
ХЭҮК	- Хүний эрхийн Үндэсний Комисс
ДЕМО	- Ардчиллын боловсрол төв
ХХОАТ	- Хувь хүний орлогын албан татвар
ААНБ	- Аж ахуй нэгж байгууллага
АНУ	- Америкийн Нэгдсэн Улс
ЭМД	- Эрүүл мэндийн даатгал
НДШ	- Нийгмийн даатгалын шимтгэл
ЗНБ	- Зарим гишүүд нь бүрэн хариуцлагатай нөхөрлөл
ЗХШХШТх	- Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль
ТӨҮГ	- Төрийн өмчит үйлдвэрийн газар
НҮБ	- Нэгдсэн Үндэстний Байгууллага
ЕХ	- Европын Холбоо
ОБА	- Онцгой байдлын алба

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ӨМНӨХ ҮГ

Улсын Их Хурлаас Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийг 2021 оны 04 дүгээр сарын 02-ны өдөр баталж, 2021 оны 07 дугаар сарын 01-ний өдрөөс эхэлж дагаж мөрдөж эхэлснээр Монгол Улсад хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах механизм бий болж, хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах, үйл ажиллагааг нь дэмжих эрх зүйн үндэс бүрдсэн. Хүний эрхийн Үндэсний Комисс нь тус хуулийн хэрэгжилтэд хяналт тавин ажиллаж байна.

Комисс нь 2023 онд “Цогц Хөгжлийн Үндэсний Төв” Төрийн бус байгууллагатай хамтран “Иргэний нийгэм болон байгаль орчны чиглэлээр ажилладаг хүний эрх хамгаалагчийн эрхийн хэрэгжилт” судалгааг Монгол Улсын 21 аймаг, Улаанбаатар хотын иргэний нийгмийн төлөөлөл болон байгаль орчны чиглэлээр ажилладаг хүний эрх хамгаалагчид болох байгаль хамгаалагч, экологийн цагдаагийн албан хаагч, ТББ-ын ажилтан, идэвхтэн зэрэг төлөөллийг оролцуулан хийсэн. Судалгааны хүрээнд 902 оролцогчоос асуулга авч, 25 удаагийн ганцаарчилсан болон бүлгийн ярилцлагад 82 хүний эрх хамгаалагчийг хамруулав.

Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.3.5-д энэ хуулийн хэрэгжилт болон хүний эрхийн хамгаалагчийн нөхцөл байдалд хяналт шинжилгээ, судалгаа хийж, жил бүр Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх илтгэлд тусгахаар заасны Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 23 дахь илтгэлд иргэний нийгэм болон байгаль орчны чиглэлээр ажилладаг хүний эрх хамгаалагчийн эрхийн хэрэгжилтийн байдлыг дээрх судалгааны үр дүнд тулгуурлан боловсруулж тусгасан. Мөн уг илтгэлээр иргэний нийгэм болон байгаль орчны чиглэлээр ажилладаг хүний эрх хамгаалагчдын эрхийн хэрэгжилтийг сайжруулах чиглэлээр цаашид авах арга хэмжээний саналыг хууль тогтоогч, шийдвэр гаргагчдад хүргүүллээ.

Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 23 дахь илтгэл, Эрүү шүүлтээс урьдчилан сэргийлэх үйл ажиллагааны 2023 оны тайланг хэлэлцсэнтэй холбогдуулан авах зарим арга хэмжээний тухай Улсын Их Хурлын 2024 оны 05 дугаар сарын 02-ны 37 дугаар тогтоол гарсан. Уг тогтоолоор төр, иргэний нийгмийн хамтын ажиллагааны талаар төрөөс баримтлах бодлогын баримт бичгийг батлах, ашгийн бус байгууллага байгуулж, эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөг хэрэгжүүлэх үзэл баримтлалын үүднээс Төрийн бус байгууллагын

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

тухай хуулийг шинэчлэн боловсруулах, мөн хүний эрх хамгаалагч, шүгэл үлээгчийн аюулгүй байдлыг үр дүнтэй хамгаалах нөхцөлийг бүрдүүлэх үүднээс Гэрч, хохирогчийг хамгаалах бие даасан механизмыг бий болгох, байгаль хамгаалагчийн ажлын байрны үнэлгээг хийж, албан үүргээ гүйцэтгэх баталгааг бүрдүүлэх асуудлаар Засгийн газарт үүрэг чиглэл өгсөн.

Энэхүү судалгааны ажлыг гүйцэтгэхэд хамтран ажилласан “Цогц Хөгжлийн Үндэсний Төв” Төрийн бус байгууллагын судлаачид, судалгаанд оролцож үнэтэй мэдээлэл өгсөн иргэний нийгмийн төлөөлөл болон байгаль орчны чиглэлээр ажилладаг хүний эрх хамгаалагчид болох байгаль хамгаалагч, экологийн цагдаагийн албан хаагч, ТББ-ын ажилтан, идэвхтэн, иргэдэд талархал илэрхийлье.

Түүнчлэн хүний эрхийн чиглэлээр ажилладаг төр болон иргэний нийгмийн байгууллагын ажилтан, идэвхтэн, хүний эрхийн чиглэлээр судалдаг багш, эрдэмтэн судлаачид, эрх зүйн чиглэлээр суралцагч оюутнууд олон нийтэд энэхүү судалгааны эмхэтгэлийг мэдээллийн эх сурвалж болгон ашиглахын сацуу цаашид судалгаанд анхаарвал зохих асуудлын талаар үнэтэй зөвлөгөө, саналаа ирүүлэхийг эрхэм уншигч Та бүхнээс хүсье.

МОНГОЛ УЛСЫН ХҮНИЙ ЭРХИЙН ҮНДЭСНИЙ КОМИССЫН
ХҮНИЙ ЭРХ ХАМГААЛАГЧИЙН АСУУДАЛ ЭРХЭЛСЭН ГИШҮҮН С.ДОНДОВ

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

СУДАЛГААНЫ ЗОРИЛГО

Монгол Улсын Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль, Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хууль болон бусад хууль тогтоомжуудаар Монгол Улсад хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлыг зохицуулсан байдаг. Эдгээр хуулиар баталгаажсан хүний эрх хамгаалагчийн эрхийн хэрэгжилтийг үнэлэхэд судалгааны зорилго оршино.

Судалгааны хамрах хүрээ

Судалгааны хүрээнд хүний эрх хамгаалагчийн эрхийн зөрчлүүдийг илрүүлж нөхцөл байдлыг тодруулна. Судалгаа нь дараах асуудлыг хамарна.

- Хүний эрх хамгаалагчийн эрхээ эдлэхэд тулгарч байгаа сорилт бэрхшээл;
- Хүний эрх хамгаалагчийн эрхүүдийн хэрэгжилт;
- Хүний эрх хамгаалагчийн эрхүүд нь байгаль орчны салбарт хэрхэн хэрэгжиж байгааг тодорхойлно.

Судалгааны арга, аргачлал

Хагас бүтэцчилсэн анкетын арга

Судалгааны үндсэн тоон мэдээлэл цуглуулалтыг иргэний нийгэм болон байгаль орчны салбарт ажиллаж буй 902 хүний эрх хамгаалагчаас хагас бүтэцчилсэн анкетын аргаар авч нэгтгэн судалгааны үндсэн мэдээлэл болгож ашиглалаа. Судалгааны анкетад судлах зүйлд дэвшүүлсэн асуултад хариулт өгөх, харьцуулан судлах, боловсруулах боломжтой хэлбэрээр бэлтгэсэн. Анкетын мэдээллийг цуглуулахдаа онлайн платформ ашиглан таблетаар авна.

Ганцаарчилсан ярилцлага

Ярилцлагаар анкетын асуулгад анзаарагдаагүй орхигдож болох нарийн асуудал, түүний шалтгаан нөхцөлийг тогтоох, цаашид авч хэрэгжүүлэх арга хэмжээний талаар илүү нарийн мэдээллийг олж авах боломжтой. Тиймээс судалгааны дараах таамаглалаа бататгах, тайлбарын нөхцөл байдлыг нарийн ойлгоход ганцаарчилсан болон бүлгийн ярилцлагын арга нь хамгийн тохиромжтой. Бид судалгаандаа хүний эрх хамгаалагчийн эрхийн зөрчлийн асуудлаар байгаль орчны болон иргэний нийгмийн салбар дахь хүний эрх

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

хамгаалагчидтай тухайлсан асуулт бүхий гүнзгийрүүлсэн ярилцлага хийж гүйцэтгэсэн.

Баримт бичгийн дүн шинжилгээ

Баримт бичгийн шинжилгээгээр хууль тогтоомжид хүний эрх хамгаалагчийн эрхийг хангаж, хамгаалах зохицуулалтын тусгагдсан байдлыг харьцуулан судалсан.

Тохиолдол шинжлэх

Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зөрчигдсөн байх магадлалтай тохиолдлыг холбогдох баримт, мэдээ, мэдээллээр баримтжуулж, оролцогчид, хөндлөнгийн ажиглагчдын төлөөлөлтэй ганцаарчилсан ярилцлага хийж, шинжилсэн.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ИРГЭНИЙ НИЙГЭМ БОЛОН БАЙГАЛЬ ОРЧНЫ ЧИГЛЭЛЭЭР АЖИЛЛАДАГ ХҮНИЙ ЭРХ ХАМГААЛАГЧИЙН ӨНӨӨГИЙН НӨХЦӨЛ БАЙДАЛ, ТУЛГАМДАЖ БУЙ АСУУДАЛ

Судалгаанд оролцогчдын 45.1 хувь нь иргэний нийгмийн салбар дахь хүний эрх хамгаалагчид, 29.7 хувь нь байгаль орчны хүний эрх хамгаалагчид, 25.2 хувь нь мэргэжлийн үйл ажиллагаагаар хүний эрх хамгаалагчид байлаа.

Бүдүүвч 1. Судалгаанд оролцогчдын насны бүтэц

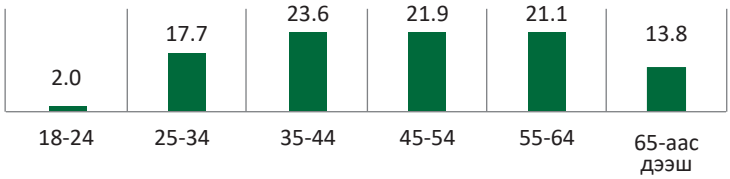

Хүний эрх хамгаалагчийн үйл ажиллагааны хэлбэр, онцлог

Ардчилсан нийгэмд иргэний нийгмийн байгууллага нь хүний эрх, эрх чөлөө, ардчилал, эрх зүйт ёс бүрэн хэрэгжих нөхцөлийг хангах төрийг дэмжин ажиллахад хүний эрх хамгаалагчид чухал үүрэг гүйцэтгэдэг. Төрийн эрх бүхий байгууллагууд тайван замаар илэрхийлж байгаа шүүмжлэлт үзэл санааг дэмжих хэрэгтэй бөгөөд хүний эрх хамгаалагчдын хууль ёсны, чухал үүргийг олон нийтэд нээлттэйгээр хүлээн зөвшөөрөх хэрэгтэй байна[1].

Монгол Улс ардчилал, зах зээлийн нийгэмд шилжин, иргэний нийгэмд тулгуурлан хөгжих зорилгыг Үндсэн хуульдаа баталгаажуулж, энэ үзэл санаанд нийцүүлэн эрх зүйн шинэтгэл хийж, 1997 онд Төрийн бус байгууллага

1 Европын Аюулгүй Байдал, Хамтын Ажиллагааны Байгууллага (ЕАБХАБ) нь Европ, Америк, Азийн 57 улс орныг нэгтгэсэн аюулгүй байдлын асуудлаарх бүс нутгийн байгууллага бөгөөд Монгол Улс 2004 онд ЕАБХАБ-ын хамтын ажиллагааны түнш орон болж, 2012 онд тус байгууллагын 57 дахь бүрэн эрхт гишүүн болсон. ЕАБХАБ нь хүний эрх хамгаалагчтай холбоотой хүний аюулгүй байдлын хэмжүүрийн талаарх үүрэг амлалтаа биелүүлэхэд нь гишүүн улсуудад дэмжлэг болох зорилгоор 2008 онд “Хүний эрхийг хамгаалагчдыг хамгаалах удирдамж”-ийг гаргасан. Энэхүү удирдамжийг ЕАБХАБ-ын үүрэг амлалт, олон улсад хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүний эрхийн стандартад үндэслэснээс гадна бусад хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах тухай олон улсын баримт бичгүүд болон НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1948 оны 12 дугаар сарын 10-ны өдрийн баталсан 217/A/III/ тогтоолоор баталсан Хүний эрхийн Түгээмэл Тунхаглалтай уялдуулан боловсруулсан. Уг удирдамжийг Европын холбооны бүх гишүүн улс баримталж байна. 454269.pdf (osce.org)

(ТББ)-ын тухай хуулийг баталсан. Уг хууль батлагдсанаар иргэдийн оролцоог нэмэгдүүлэх, төрийн үйл ажиллагаанд хөндлөнгийн хяналт тавих, хүний эрхийг хангахад ТББ-ууд чухал үүрэг гүйцэтгэж байна.

Манай улсад иргэний нийгмийн байгууллага[2], иргэний нийгэм[3], төрийн бус байгууллага[4], ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд[5] гэх ойлголтуудыг холбогдох хуулиуд болон практикт хэрэглэж байна. Тухайлбал Иргэний хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.2 дахь хэсэгт "Ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийг холбоо, сан, хоршооны хэлбэрээр байгуулна", 36 дугаар зүйлийн 36.3 дахь хэсэгт "Холбоо, сангийн эрх зүйн байдлыг хуулиар тогтооно", мөн зүйлийн 36.5 дахь хэсэгт "...хоршоотой холбоотой бусад харилцааг хуулиар зохицуулна" гэж тус тус заасан. Гэвч одоогоор холбоо, сангийн эрх зүйн байдлыг тогтоосон бие даасан хууль байхгүй Төрийн бус байгууллагын тухай хуулиар зохицуулж байна.

ТББ-ууд нь сайн дурын үндсэн дээр гишүүддээ үйлчилдэг, нийтэд үйлчилдэг, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд буюу холбоо, сан байгуулж, улсын бүртгэлд бүртгүүлж, үйл ажиллагаа явуулж байна. Анх 1998 онд 1,075 ТББ бүртгэгдэж байсан бол 2023 оны байдлаар 31,130 ТББ бүртгэгдсэн нь 28.9 дахин нэмэгдсэн үзүүлэлттэй байна.

График 1. Төрийн бус байгууллагуудын нэгдсэн статистик тоо (оноор)[6]

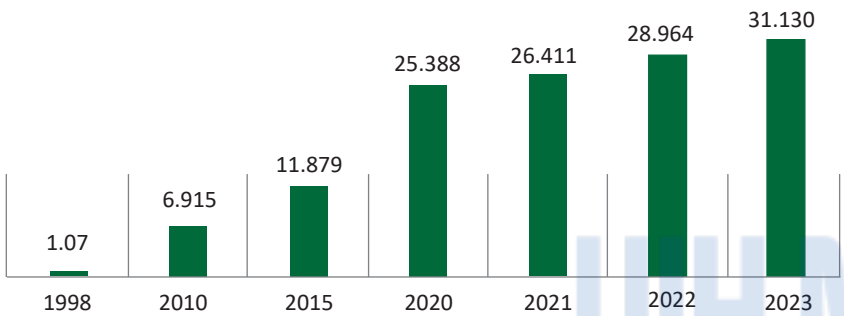

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

2 Залуучуудын хөгжлийг дэмжих тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.5 (legalinfo.mn)

3 Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.1.7. (legalinfo.mn), Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хуулийн 8 дугаар зүйлийн 8.2 дахь хэсэг (legalinfo.mn)

4 Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйл. (legalinfo.mn)

5 Иргэний хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.2 дахь заалт. (legalinfo.mn)

6 Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, 2023 он. 179 дүгээр хуудас.

Хүснэгт 1. Төрийн бус байгууллагуудын үйл ажиллагааны статистик тоо (2024)[7]

ТББ-ууд үйл ажиллагааны ангилал	2024 оны 01 дүгээр сарын 29-ны өдрийн байдлаар
Үйл ажиллагаа явуулж байгаа	7,405
Үйл ажиллагаа эрхлээгүй	6,148
Үйл ажиллагаагаа түр зогсоосон	17,277
Үйл ажиллагаагаа бүрэн зогсоосон	269
Олдохгүй байгаа болон бусад	31
Бүгд	**31,130**

Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд “Хүний эрх хамгаалагч” гэж ганцаараа, эсхүл бусадтай эвлэлдэн нэгдэж, хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулж байгаа, түүнд оролцож байгаа хүнийг ойлгохоор хуульчилсан[8].

“Хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа” гэж хүний эрх, эрх чөлөөг хөхиүлэн дэмжиж, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн үйлдэл, эс үйлдэхүйн эсрэг хүчирхийллийн бус, тайван аргаар үзэл бодлоо илэрхийлж, олон улсын эрх зүйн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн хэм хэмжээ, зарчмыг хүндэтгэж, аливаа хэлбэрээр хүний эрхийг хамгаалахыг хэлнэ[9].

Харин хүний эрх хамгаалагчид нь хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлэхдээ тайван замаар, хүчирхийллийн арга хэрэглэхгүй, хувийн ашиг сонирхолд ашиглахгүй, бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаах ёсгүй байна[10].

“Цогц Хөгжлийн Үндэсний Төв” ТББ нь 2023 онд ХЭҮК-той хамтран “Иргэний нийгэм болон байгаль орчны чиглэлээр ажилладаг хүний эрх хамгаалагчийн эрхийн хэрэгжилт” судалгааг Монгол Улсын 21 аймаг болон Улаанбаатар хотын иргэний нийгмийн төлөөлөл болон байгаль орчны хүний эрх хамгаалагчид болох байгаль хамгаалагчид, экологийн цагдаа, төрийн бус байгууллагын ажилтан, идэвхтнүүд зэрэг төлөөллийг оролцуулан хийсэн.

Судалгааны хүрээнд 902 оролцогчоос асуулга авч, 25 удаагийн ганцаарчилсан болон бүлгийн ярилцлагыг 82 хүний эрх хамгаалагчийг хамруулав[11].

UHR.MN
СУДАЛГААНЫ САН

7 ҮСХ-ны Бизнес регистрийн сан. Бизнес Регистрийн Санд бүртгэлтэй аж ахуйн нэгж, байгууллагын, жил, хариуцлагын хэлбэр, үйл ажиллагаа эрхлэлтийн байдлаар (1212.mn)

8 Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.1. (legalinfo.mn)

9 Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.2. (legalinfo.mn)

10 Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 8 дугаар зүйл. (legalinfo.mn)

11 Судалгааг 2023 оны 10 дугаар сарын 10-ны өдрөөс 2024 оны 03 дугаар сарын 06-ны өдрийн хугацаанд зохион байгуулсан. Энэхүү судалгааны түүвэрт хамрагдсан салбар, иргэний нийгмийн байгууллагуудын онцлог, хүйсийн тэнцвэрийг хадгалахад анхаарсан болно.

Тохиолдол 1.1

...Иргэний нийгэм бол ардчиллыг хамгаалагчид юм. Бид мөнгөгүй, хүнгүй, эрх зүйн сайн гэж хэлж болох орчингүй ийм нөхцөлд ажилладаг. Сүүлийн жилүүдэд иргэний нийгмийн орон зай хумигдах эрсдэл үүсэж байгаа. Яагаад гэвэл манай улсад сөрөг хүчин маш сул болсон. Дээр нь иргэний орон зайг хамгаалах, хүний эрхийг хамгаалах үүднээс иргэний нийгэм сөрөг хүчний ажлыг хийж байна...

Хүний эрх хамгаалагч идэвхтэнтэй хийсэн ганцаарчилсан ярилцлагын хэсгээс

Иргэний нийгмийн байгууллагуудын дэлхийн холбоо (CIVICUS)-ноос жил тутам гаргадаг "Иргэний оролцооны индекс"-ийн 100 онооны үзүүлэлтээр Монгол Улс 2018 оноос хойш тасралтгүй буурсан үзүүлэлтэй байгаа бөгөөд 2022 онд 61 оноотой, 2023 оны байдлаар 67 оноогоор буюу "хязгаарлагдмал" гэсэн ангилалд хамаарч байна[12]. Тус холбооноос дээрх үнэлгээг гаргахдаа "Хүний эрх хамгаалагчид ялангуяа эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийг хамгаалахын төлөө ажиллаж буй хүмүүсийн эсрэг дарамт шахалт ихэссэн, айлган сүрдүүлэх, хэлмэгдүүлэх явдал ихээр нэмэгдсэний зэрэгцээ хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулсных нь төлөө Эрүүгийн хуулийн гадаадын тагнуулын байгууллагатай хамтран ажиллах (19.4 дүгээр зүйл), хорлон сүйтгэх (19.6 дугаар зүйл) гэмт хэрэгт холбогдуулан шалгасан явдал нь иргэний оройн зайг хумих эрсдэлтэй гэж дүгнэснээс гадна хэвлэлийн эрх чөлөөний талаар санаа зовниж байна[13]" гэжээ.

Судалгаанд оролцсон хүний эрх хамгаалагчдыг үйл ажиллагааны хэлбэрээр нь дараах байдлаар ангилж үзэхээр байна. Үүнд:

1. **Иргэний нийгэм дэх хүний эрх хамгаалагчид.** Хүний эрх хамгаалагчид нь Төрийн бус байгууллагын тухай хуульд "нийгэмд үйлчилдэг төрийн бус байгууллага" гэж соёл, урлаг, боловсрол, хүмүүжил, шинжлэх ухаан, эрүүл мэнд, спорт, байгаль орчин, орчин ахуйн хөгжил, хүний эрх, хүн амын тодорхой бүлэг, давхаргын эрх ашгийг хамгаалах, энэрлийн зэрэг чиглэлээр нийгмийн тусын тулд үйл ажиллагаа явуулдаг төрийн бус байгууллагыг[14] гэж тодорхойлсны дагуу үйл ажиллагаагаа хэрэгжүүлж байна.

СУДАЛГААНЫ САН

12 Иргэний нийгмийн байгууллагуудын дэлхийн холбоо (CIVICUS), Иргэний оролцооны индекс, 2023 он. https://monitor.civicus.org/search/?query=&country=162

13 Иргэний нийгмийн байгууллагуудын дэлхийн холбоо (CIVICUS), Иргэний оролцооны индекс, 2023 он. https://monitor.civicus.org/country/mongolia/

14 Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэг. (legalinfo.mn)

2. **Сайн дурын үндсэн дээр ажилладаг хүний эрх хамгаалагчид.** Хүний эрх хамгаалагчид сайн дурын үндсэн дээр хүний эрхийг хамгаалах үйл ажиллагааг ганцаараа болон бусадтай эвлэлдэн нэгдэж, хэрэгжүүлж байна.
3. **Мэргэжлийн үйл ажиллагааны хүрээнд ажилладаг хүний эрх хамгаалагчид.** Хүний эрх хамгаалагчдыг хүлээн зөвшөөрөх, хамгаалах тухай загвар хуульд "Хүний эрх хамгаалагчид бүтэн болон хагас цагаар ажиллаж, үйл ажиллагаагаа явуулж болно. Тэд төлбөртэй эсвэл сайн дурын үндсэн дээр ажиллах боломжтой бөгөөд мэргэжлийнхээ нэг хэсэг болгон ажиллах боломжтой"[15] гэж заасны дагуу ажил мэргэжлийн хүрээнд хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагааг хэрэгжүүлж байна.

Үүнээс үзэхэд хүний эрх хамгаалагч нь хүний эрхийн төлөө тэмцэх, хөхиүлэн дэмжих ажлыг бие дааж буюу бусадтай хамтран явуулж буй хувь хүн, байгууллага, алба хаагч хэн ч байж болох бөгөөд тэднийг үйл ажиллагаагаар нь "хүний эрх хамгаалагч" гэж тодорхойлж байна.

Тохиолдол 1.2

...Хүний эрх хамгаалагчид эмзэг (маргинал) бүлэгтэй ажилладаг мөн дээр нь дандаа эрх мэдэл мөнгө санхүүгээр өөрсдөөсөө илүү, хүчтэй бизнес улс төрийн бүлэглэлтэй ажилладаг тул эрсдэл ихтэй байдаг...

Хүний эрх хамгаалагч идэвхтэнтэй хийсэн ганцаарчилсан ярилцлагаас

ХЭХЭЗБтХ-ийн 10 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Комиссын дэргэд хүний эрх хамгаалагчийн эрх зөрчигдсөн эсэх талаар дүгнэлт гаргах чиг үүрэг бүхий орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хороо ажиллаж байна. Уг хороо нь хүний эрх хамгаалагчийн эрх зөрчигдсөн талаарх гомдол, мэдээллийг хүлээн авч холбогдох ажиллагааг хийн, Хорооны дүгнэлт гаргах чиг үүрэгтэй билээ. Энэ хүрээнд 4 гомдол, мэдээлэлд Хорооны дүгнэлт гарсан нь мэргэжлийн үйл ажиллагааны хүрээнд ажилладаг хүний эрх хамгаалагчдад хамааралтай байв.

ШУУДАН СУДАЛГААНЫ САН

15 "Хүний эрх хамгаалагчдыг хүлээн зөвшөөрөх, хамгаалах тухай загвар хуульд "хүний эрх хамгаалагч" гэдэгт хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг орон нутгийн, үндэсний, бүс нутгийн болон олон улсын хэмжээнд хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах, хэрэгжүүлэх талаар дангаараа болон бусадтай хамтран ажиллаж байгаа хувь хүнийг хэлнэ гэж тодорхойлсон. "Хүний эрхийн олон улсын үйлчилгээ" (ISHR) олон улсын байгууллагаас гаргасан Хүний эрх хамгаалагчдыг хүлээн зөвшөөрөх, хамгаалах тухай загвар хуулийн орчуулга, (Монгол хэл дээр), 2017 оны 1 дүгээр сар. ISHR_resource_model-law_2021_mongolian.pdf

Тохиолдол 1.3

...Иргэн О.С нь нийтийн эрх ашиг хөндөгдөж, зөрчигдөж буй асуудлаар иргэд, олон нийтэд мэдээлэх, тэдний мэдэх эрхийг хангаж, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлсний улмаас эрх, хууль ёсны ашиг сонирхол зөрчигдөж байгаа талаар гомдол ирүүлсэн. “Боловсрол, шинжлэх ухааны яам болон Боловсролын зээлийн сангийн албан тушаалтнууд гадаадын зээл, тэтгэлгийн үйлчилгээг хууль зөрчиж, тэгш бусаар олгож буй нь “Монгол залуусын чанартай боловсрол эзэмших эрх зөрчигдөж, иргэний сурч боловсрох эрхэд тэгш бус, ялгамжтай нөхцөл байдлыг бүрдүүлсэн” талаар олон нийтэд мэдээлсэн мэдээллүүд болон холбогдох нотлох баримтуудыг шинжлэн судлахад нийтийн ашиг сонирхлыг хохироосон, хохироож болзошгүй эс үйлдэхүй, үйлдлийн талаар холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд хууль сахин ажиллахыг шаардсан үйлдэл нь Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулиар зөвшөөрсөн үйл ажиллагаа гэж үзэх үндэслэлтэй байна” гэж дүгнэсэн...

Комиссын дэргэдэх орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны 2024 оны 03 дугаар сарын 01-ний өдрийн 2024/02 дугаар дүгнэлтээс
Уг Хорооны дүгнэлтийг үндэслэн 2024 оны 03 дугаар сарын 22-ны өдөр БШУЯ-нд Комиссын гишүүний 07/17 дугаар зөвлөмж хүргүүлсэн.”

Судалгаанд оролцсон хүний эрх хамгаалагчдын 41.8 хувь нь Улаанбаатар хот, 58.2 хувь нь аймаг, орон нутгийн төлөөлөл байв. Нийт оролцогчдын 35.3 хувь нь тав хүртэлх жил ажилласан туршлагатай байгаа бол 12.3 хувь нь 21-ээс дээш жил ажилласан туршлагатай байлаа.

График 2. Хүний эрх хамгаалагчдын ажиллаж буй чиглэл

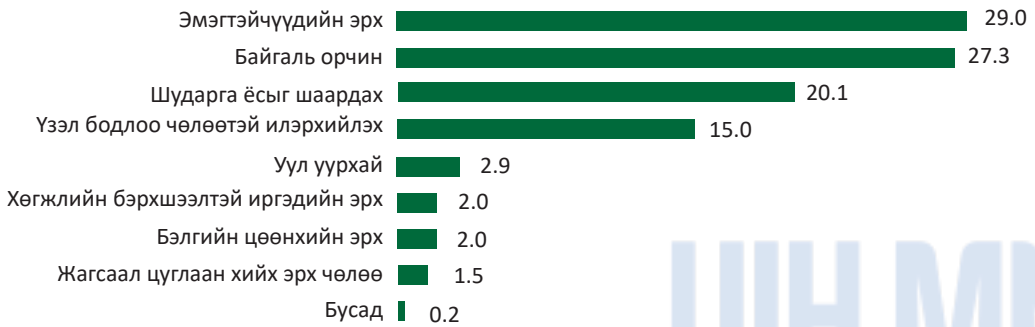

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ

Судалгаанд оролцогчдын олонх буюу 29 хувь нь эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалах, 27.3 хувь нь байгаль орчны, 20.1 хувь нь нийгмийн шударга ёсыг шаардах чиглэлээр тус тус ажилладаг байна.

Судалгаанд оролцсон хүний эрх хамгаалагчид хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулахдаа холбогдох байгууллагад өргөдөл, санал, гомдол, мэдээлэл гаргаж оролцдог байдал 30.9 хувь нь, шаардлагатай хүмүүст эрхээ хамгаалах талаар зөвлөгөө өгдөг байдал 15.9 хувь, цахим орчинд хүний эрх зөрчигдсөн хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах асуудлаар үзэл бодлоо

илэрхийлдэг байдал 12.8 хувь байна. Харин жагсаал цуглаанд оролцох болон зохион байгуулах үйл ажиллагаа иргэний нийгмийн хүний эрх хамгаалагчдын дунд хамгийн цөөн буюу 1.4-1.9 хувьтай байлаа.

График 3. Хүний эрх хамгаалагчид хоорондоо сүлжээ, эвсэл болон хамтарч ажиллах байдал, насны ангиллаар

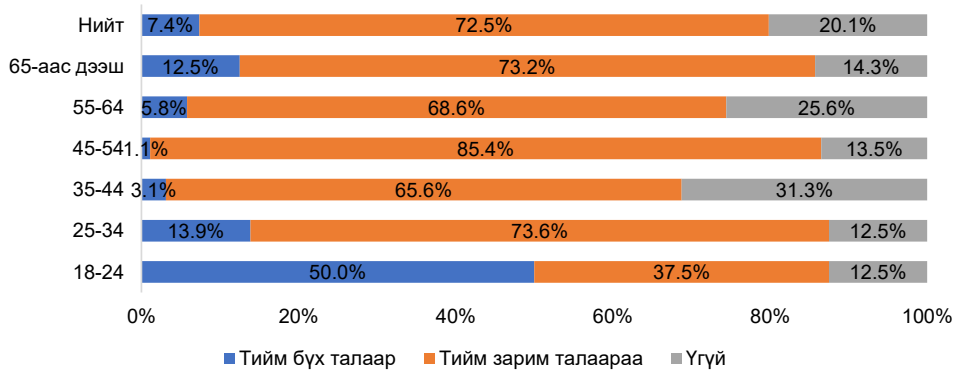

Судалгаанд оролцсон иргэний нийгэм дэх хүний эрх хамгаалагчдын насны ангиллаас хамаарч хоорондоо эвсэж холбоо сүлжээ болон ажиллах байдал ялгаатай байна. Тухайлбал иргэний нийгэм дэх 34 болон түүнээс доош насны хүний эрх хамгаалагчдын хувьд хамтарч ажиллах байдал өндөр хувьтай гэж үзсэн.

График 4. Хүний эрх хамгаалагчид хоорондоо сүлжээ, эвсэл болж хамтарч ажиллах байдал, хот, аймаг орон нутгаар

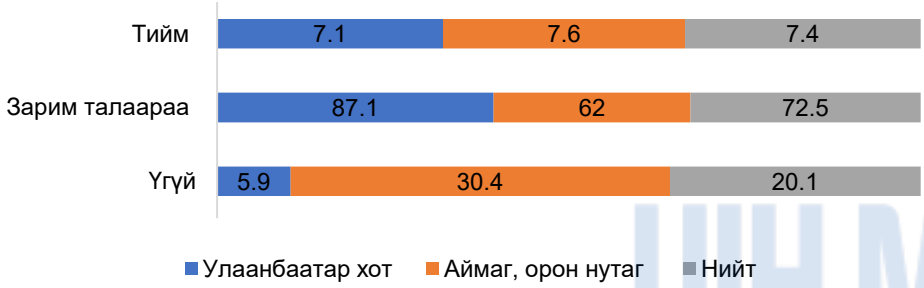

Судалгаанд оролцсон хүний эрх хамгаалагчдын хоорондоо сүлжээ эвсэл болж хамтарч ажиллах байдал Улаанбаатар хот болон аймаг, орон нутагт ялгаатай байна. Тухайлбал Улаанбаатар хотод үйл ажиллагаа явуулдаг хүний эрх хамгаалагчдын 87.1 хувь нь зарим талаараа хамтарч ажиллаж чаддаг гэж үзсэн бол аймаг орон нутагт үйл ажиллагаа явуулдаг хүний эрх хамгаалагчдын ойролцоогоор гурван хүн тутмын нэг нь буюу 30.4 хувь нь хамтарч ажиллаж чаддаггүй гэжээ. Харин бүрэн хамтарч ажиллаж чаддаг гэж үзэж байгаа судалгаанд оролцогчид Улаанбаатар хотод 7.1 хувь, аймаг, орон нутагт 7.6 хувьтай байна.

UIH MN
ХҮНИЙ ЭРХ ХАМГААЛАГЧ

Хүснэгт 2. Хүний эрх хамгаалах институтүүдэд итгэлтэй байдал, хүний эрх хамгаалагчид, насны бүтцээр

Хүний эрх хамгаалах институт	18-24	25-34	35-44	45-54	55-64	65+	**Нийт**
Улсын Их Хурал	2.88	2.64	2.07	2.47	2.47	2.27	**2.39**
Засгийн газар	2.75	2.6	2.16	2.26	2.26	2.41	**2.32**
Шүүх	3.13	2.89	2.33	2.2	2.17	1.73	**2.3**
Прокурорын байгууллага	3.38	2.79	2.36	2.03	2.17	1.79	**2.27**
Хүний эрхийн Үндэсний Комисс	4.13	3.46	2.98	2.98	2.97	3.05	**3.09**
Цагдаагийн байгууллага	2.88	2.89	2.5	2.18	2.21	1.71	**2.34**

Монгол Улсад хүний эрхийг хамгаалах тогтолцоог бүрдүүлж буй байгууллагуудын үйл ажиллагаанд хүний эрх хамгаалагчид хэр их итгэлтэй байгааг 1-5 оноогоор үнэлүүлэн насны бүтцээр үнэлгээний үр дүнг үзэхэд ХЭҮК 3.09 оноогоор, бусад институтүүд 2.39-2.27 оноогоор тус тус үнэлэгджээ. Судалгаанд оролцсон хүний эрх хамгаалагчдын нас нэмэгдэх тусам тухайн байгууллагуудад итгэлтэй байдлын үнэлгээ буурсан байдалтай байна.

Хүний эрх хамгаалагчдад тулгамдаж буй бэрхшээл, эрсдэл тэдгээрийг даван туулж буй арга замууд

Хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулж байгаа төрийн бус байгууллагуудад дараах тогтолцооны шинжтэй хүндрэл, бэрхшээлтэй асуудал нийтлэг тулгардаг байна.

Хууль, эрх зүйн орчны хүрээнд:

ТББ өөрөө хүсвэл албан ёсоор бүртгүүлэх, эсвэл хуулийн этгээдээр бүртгэж болно. Харин хууль тогтоомж, захиргааны журмууд нь тодорхой, энгийн бөгөөд ялгаварлан гадуурхсан шинж агуулаагүй байх шаардлагатай. Тэдгээр хууль, журмаар тухайн байгууллагуудад үйл ажиллагааг нь саатуулах, эсвэл хүний эрхийг хамгаалах үйл ажиллагаанд хууль бус шаардлага тавьж, дарамт үзүүлэх ёсгүй юм. Эрх бүхий байгууллагууд нь зохих үндэслэл бүхий шаардлагуудын биелэлтэд хяналт тавихдаа ТББ-ын хараат бус байдал, бие даан шийдвэр гаргах боломжийг хүндэтгэнэ. Өөрсдийн дотоод хэрэг, удирдлага, үйл ажиллагааг төлөвлөх, хэрэгжүүлэхэд нь саад болох ёсгүй. ТББ-ыг бүртгэх, үйл ажиллагаа явуулахад тавьдаг зохих ёсны шаардлагуудыг хангаагүй бол эрх бүхий, эсвэл бүртгэлийн байгууллага ямагт залруулах боломжоор хангаж, зохих зөвлөмж өгч байх хэрэгтэй[16].

16 ЕАБХАБ-аас гаргасан “Хүний эрхийг хамгаалагчдыг хамгаалах удирдамж” 2008 он. 454269.pdf (osce.org)

Манай улсад Төрийн бус байгууллагын тухай[17] хуульд заасны дагуу төрийн бус байгууллагыг улсын бүртгэлд бүртгүүлснээр хуулийн этгээдийн эрх эдлэх нөхцөл бүрддэг учир заавал бүртгүүлэх шаардлагатай байдаг. Уг нь иргэний нийгмийн байгууллага үйл ажиллагаагаа бүртгэлгүй явуулах эрхийг олон улсын эрх зүйн хэм хэмжээ, сайн туршлагын дагуу хүлээн зөвшөөрөх нь зүйтэй билээ. Гэвч одоогийн мөрдөгдөж байгаа хууль тогтоомжоор төрийн бус байгууллагууд улсын бүртгэлд шинээр бүртгүүлэхэд иргэд өөрийн биеэр очих, ялангуяа аймаг, орон нутагт олон километр хол газраас аймгийн төвийг зорих шаардлага тулгардгаас гадна олон тооны материал бүрдүүлэх, улсын тэмдэгтийн хураамжийг банканд очиж төлөхөд хугацаа шаардах зэрэг хүндрэл учирч байна. Тиймээс ТББ бүртгэлгүй үйл ажиллагаа явуулах нөхцөл бүрдүүлэх, бүртгэлийн үйл ажиллагааг цахимжуулах, бүртгэхээс татгалзах үндэслэлийг нарийвчлан тодорхойлох шаардлагатай байна.

Монгол Улсын иргэн Үндсэн хуулиар олгосон эвлэлдэн нэгдэх, олон нийтийн байгууллага байгуулах эрхээ эдлэх буюу төрийн бус байгууллага байгуулж үйл ажиллагаа явуулж байх явцад санхүүгийн тайлан гаргаагүй, үйл ажиллагааны тайлан өгөөгүй зэрэг шалтгаанаар үндсэн эрх нь хязгаарлагдаж байна. Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд[18] зааснаар төрийн байгууллага, албан тушаалтан нь хүний эрх хамгаалагчийг шаардлагатай мэдээллээр хангах, хуульд заасан үндэслэлгүйгээр хүний эрх хамгаалагчид аливаа хэлбэрээр халдахгүй байх үүрэгтэй. Тиймээс төрийн байгууллага, албан тушаалтнуудад ХЭХЭЗБтХ-ийн талаар сургалт орж, уг хуулийн хэрэгжилтийг хангуулах хүрээнд хүний эрх хамгаалагчдыг шаардлагатай мэдээллээр хангах нь чухал байна.

Төрийн бус байгууллагууд нь төр болон иргэд, олон нийт, хандивлагч нарт зориулсан үйл ажиллагааны, санхүүгийн тайлан гаргадаг. Хандивлагч байгууллагын төслийн санхүүжилт, түүнчлэн төрийн үйлчилгээ, тендерийн ажил гүйцэтгэсэн бол холбогдох байгууллагуудад мөн тайлан гаргаж хүргүүлнэ[19].

17 Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн 6 дугаар зүйлд “Үүсгэн байгуулагчдаас төрийн бус байгууллага байгуулах тухай шийдвэр гаргаж байгууллагын дүрмийг баталснаар төрийн бус байгууллагыг үүсгэн байгуулсанд тооцох бөгөөд улсын бүртгэлд бүртгүүлснээр хуулийн этгээдийн эрх эдэлнэ” гэж заасан.

18 Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 9 дүгээр зүйлд төрийн байгууллага, албан тушаалтан, хуулийн этгээдийн нийтлэг үүргийг заасан “Үйл ажиллагаанд нь хүндэтгэлтэй хандах, шаардлагатай мэдээллээр хангах, хуульд заасан үндэслэлгүйгээр хүний эрх хамгаалагчид аливаа хэлбэрээр халдахгүй байх”.

19 Иргэний нийгмийн консорциум, SICA “Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох” судалгаа, 2021 он, 36 дугаар хуудас.
“Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох” судалгаа (uih.mn)

UIH.MN

Зураг 1. Төрийн бус байгууллагын тайлан гаргаж буй байдал

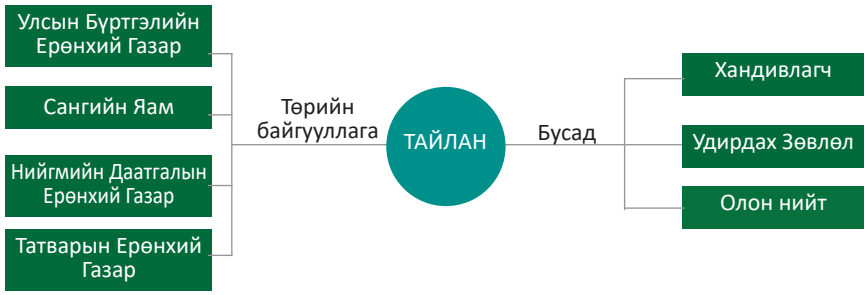

ТББ-ын тайлантай танилцаж, дүн шинжилгээ хийх нь тэдгээрийн ач холбогдол, үнэ цэнийг мэдэх, тэдэнд тулгарч буй бэрхшээлийг тодорхойлох, үйл ажиллагааны чиглэлээр нь ангилж, бүртгэлийн сан үүсгэх, төрөөс иргэний нийгмийг дэмжих ямар бодлого хэрэгжүүлэх шаардлагатайг таньж, мэдэх, улмаар олон нийтэд таниулахад чухал нөлөөтэй юм.

Тохиолдол 1.4

..."Ардчиллын боловсрол төв" 2008 онд Иргэний нийгмийн байгууллагуудыг дэмжих, хамтран ажиллах тухай Засгийн газрын 93 дугаар тогтоолыг батлуулсан, 2008 онд "Нийтээр тэмдэглэх баярын болон тэмдэглэлт өдрүүдийн тухай" хуулийн "Тэмдэглэлт өдрүүд"-ийн жагсаалтад "51. Иргэний нийгмийн өдөр - 1 дүгээр сарын 31" гэсэн нэмэлт оруулж 3Г-ын 22 дугаар тогтоолыг батлуулсан, Төрийн үйлчилгээний талаарх иргэдийн өргөдөл, гомдол, саналыг хүлээн авдаг, хариулдаг, шийддэг "Check My Service" гар утасны аппликейшн санаачилж нэвтрүүлсэн гэх мэтээр байгууллага түс бүр нийгэмд хувь нэмрээ оруулж байна...

Ардчиллын боловсрол төв (ДЕМО)-ийн сайн туршлага[20]

Санхүү, татварын орчны хүрээнд:

ТББ-ын бие даасан байдалд хөндлөнгөөс нөлөөлөхгүйгээр санхүүжилт хайх, олж авахад нь тусалж, зохион байгуулж өгөх хэрэгтэй. Мөн оролцогч улсууд нь аль болох ТББ-ыг дэмжих хөрөнгийг бүрдүүлж, хандивын хувиар татварын хөнгөлөлт үзүүлэх замаар хувь хүмүүс, эсвэл бизнесийн байгууллагуудыг хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагааг дэмжиж, хандив цуглуулах арга хэмжээнд татан оролцуулах зэрэг үйл ажиллагааг хэрэгжүүлэх шаардлагатай. Шаардлагатай тохиолдолд ТББ-ыг бие даасан хүний эрхийн үйл ажиллагаа явуулахад хэрэгтэй материаллаг эх үүсвэр олж авахад нь

20 Иргэний нийгмийн консорциум, SICA "Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох" судалгаа, 2021 он.
"Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох" судалгаа (uih.mn)

оролцогч улсууд дэмжиж, зохион байгуулж өгөх нь зүйтэй. Түүнчлэн тоног төхөөрөмж, эсхүл бусад эд хөрөнгийг хураах, гэмтээх, устгах гэх мэтчилэн ТББ-ыг эдгээр эх үүсвэрийг ашиглах боломжгүйд хүргэх дур мэдсэн, хууль бус үйлдлээс хамгаалах ёстой[21].

Ашгийн төлөө бус үйл ажиллагаа явуулдаг ТББ-ууд ашгийн төлөө ажилладаг компаниудтай адил хэмжээний татвар, шимтгэл төлдөг. Харин зарим нь ТББ-ын статусаар халхавчлан ашиг орлого олох үйл ажиллагаа явуулж байгаа хэдий ч татвар төлдөггүй байгууллагууд байсаар байгааг судалгаанд[22] дурдсан байна. Энэ нь төрийн хяналт шалгалт, бүртгэл, мэдээллийн сангийн үйл ажиллагааг сайжруулах, ашгийн төлөө бус иргэний нийгмийн байгууллагуудыг ангилж, төрөөс тусгайлан дэмжих бодлого хэрэгжүүлэх шаардлагатайг харуулж байна. ТББ-ууд ажил олгогчийн хувьд Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хуульд[23] заасны дагуу ХХОАТ суутган төлөгч болж, аж ахуйн нэгж, компаниудынхтай адил хэмжээгээр тус татварыг төлж байна. Мөн зарим тохиолдолд аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар, нэмэгдсэн өртгийн албан татвар төлдөг аж. Түүнчлэн Монгол Улсын хилээр бараа, бүтээгдэхүүн нэвтрүүлэх тохиолдолд Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай[24] хуулийн дагуу гаалийн татвар төлдөг байна.

Тохиолдол 1.5

...ТББ-ын үйл ажиллагааг явуулахад учирдаг хүндрэл бэрхшээлийн нэг нь гаалийн татвар. Жишээ хэлье, манай ТББ-д гаднын нэг ТББ-аас оффисын тавилга, техник хэрэгслийг үнэгүй өгсөн. Үүнийг гаалийн татвараас чөлөөлөх боломжгүй гэсэн тул шинэ тутам байгуулагдсан манай ТББ-д их хүндрэлтэй байсан. Цаашид ашгийн төлөө бус байгууллагад нэн хэрэгтэй, ашиг олох зорилгогүй, үйл ажиллагаанд нь ашиглах эд зүйлийг гаалийн татвараас чөлөөлдөг баймаар байна[25]...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Үүнээс гадна үл хөдлөх хөрөнгийн, газар ашигласны татвар болон нийгмийн даатгал, эрүүл мэндийн даатгалын шимтгэл төлдөг байна. Судалгаанд хамрагдсан Төрийн бус байгууллагуудын 10.2 хувь нь 108,970,000 төгрөгийн ААНБ-ын орлогын албан татвар, 23.6 хувь нь 446,670,000

21 ЕАБХАБ-аас гаргасан “Хүний эрхийг хамгаалагчдыг хамгаалах удирдамж” 2008 он. 454269.pdf (osce.org)

22 Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийг шинэчлэн найруулах хэрэгцээ, шаардлагын тандан судалгаа, ХЗДХЯ, Швейцарын хөгжлийн агентлагийн хамтран хэрэгжүүлж буй иргэдийн оролцоо II төсөл, 2016 он.

23 Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хууль (legalinfo.mn)

24 Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хууль (legalinfo.mn)

25 Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийг шинэчлэн найруулах хэрэгцээ, шаардлагын тандан судалгаа, ХЗДХЯ, Швейцарын хөгжлийн агентлагийн хамтран хэрэгжүүлж буй иргэдийн оролцоо II төсөл, 2016 он.

төгрөгийн ХХОАТ-ыг 2019 онд төлсөн бол 2.5 хувь нь үл хөдлөх хөрөнгийн татвар, газар ашигласны татварын 91,908,000 төгрөгийг төлсөн байна[26]. Гэтэл Төрийн бус байгууллагын орлогын эх үүсвэр нь хандив, төрийн байгууллагаас ажил гүйцэтгэх хүрээнд авсан төсвийн хөрөнгө, олон улсын байгууллагын төсөл, хөтөлбөрүүдийн санхүүжилт төдийхнөөр хязгаарлагдаж байна. Төрийн бус байгууллагуудын үйл ажиллагаа нь тасалдсан шалтгааныг авч үзвэл 67.5 хувь нь санхүүжилтийн асуудлаас болжээ[27]. Иймд төрийн бус байгууллагуудад шууд болон шууд бус санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, орлогын албан татвар, бусад татвар хураамжаас хөнгөлөх, чөлөөлөх, ивээн тэтгэгч иргэд, байгууллагад татварын хөнгөлөлт үзүүлэх болон бусад арга хэмжээ авах нь зүйтэй юм.

Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн 23 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт “Төрийн бус байгууллага нь зохих журмын дагуу жилийнхээ тайлан тэнцлийг гаргаж дараа оны 2 дугаар сарын 15-ны дотор Татварын албанд өгнө” гэж заасны дагуу тайлангаа хүргүүлэх ёстой. Гэвч ТББ-ууд санхүүжилт байхгүй, үйл ажиллагаа тогтвортой биш, “Х” тайлан өгөх талаар мэдээгүй, хүний нөөц байхгүй зэргээс тайлангаа тогтмол хугацаанд нь гаргаж чаддаггүй байна.

Тохиолдол 1.6

...Санхүүгийн тайлангаа гаргаагүй шалтгаанаар Өмнөговь аймагт олон жилийн турш үйл ажиллагаа явуулсан төрийн бус байгууллагыг татан буулгах гэж байна...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Норвегийн Улс нь Норвегийн Хүний эрхийн сан (NHRF)-гаар дамжуулан хүний эрх хамгаалагчдад санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх замаар хүний эрх хамгаалагчдыг дэмждэг байна[28].

Тус сан нь гол төлөв эмзэг болон гадуурхагдсан хувь хүн, бүлгүүдийн эрхийн төлөө ажилладаг орон нутгийн байгууллагуудад санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэхийн зэрэгцээ эдгээр бүлгүүдэд өмгөөлөл, хууль зүйн туслалцаа үзүүлж, шаардлагатай баримт бичиг бүрдүүлж, мөн хүний эрхийн боловсрол олгох үйл ажиллагааг хэрэгжүүлдэг байна[29].

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

26 Иргэний нийгмийн консорциум, SICA “Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох” судалгаа, 2021 он. “Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох” судалгаа (uih.mn)

27 Иргэний нийгмийн консорциум, SICA “Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох” судалгаа, 2021 он. “Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох” судалгаа (uih.mn)

28 Норвеги Улсын гадаад харилцааны яамны “Хүний эрх хамгаалагчдыг дэмжих Норвегийн удирдамж”, 2023 он. Norwegian guidelines for support to human rights defenders (dfo.no)

29 Норвегийн Хүний эрхийн сан (NHRF) Mandate - The Norwegian Human Rights Fund (nhrf.no)

Уг байгууллага нь 2022 онд дэлхийн 8 улс орны 125 хүний эрхийн байгууллагын 137 төсөлд санхүүжилт олгожээ. Тус байгууллагын 2022 оны нийт төсөв нь 5,623,265 сая доллар байсан бөгөөд үүний 93.65 хувь буюу 5,266,287 сая долларыг Норвегийн Засгийн газар санхүүжүүлжээ. Үлдсэн хувийг нь гишүүн байгууллагууд болон бусад эх үүсвэр эзэлж байна[30].

АНУ-ын ихэнх ТББ-ууд муж, холбооны улсын татвараас чөлөөлөгддөг. Тодруулбал боловсролын, шашин шүтлэг, буяны, шинжлэх ухааны судалгаа, нийтийн аюулгүй байдал, утга зохиол, биеийн тамир, спортын зарим төрлийн үйл ажиллагаа, улс төрөөс ангид, хараат бус, улс төрийн үйл ажиллагаа эрхэлдэггүй (жишээ нь, сонгуульд нэр дэвшигчийг дэмжих оролдлого хийх гэх мэт) ТББ-ууд нь Дотоодын орлогын тухай хуульд заасны дагуу татвараас чөлөөлөгдөх болон тэтгэлэг авах хүсэлт гаргах боломжтой бөгөөд олсон орлого (санхүүжилт)-оос татвар төлөх шаардлагагүй тул ашгийн бус байгууллага үйл ажиллагаа явуулахад хялбар байдаг. Харин Улс төрийн үйл ажиллагаанд оролцох зорилготой байгуулагдсан ТББ-ууд гишүүнчлэлийн татвар, шимтгэл, хандив цуглуулах арга хэмжээнээс олсон орлогод татвараас чөлөөлөгдөх хүсэлт гаргаж болдог байна.

Татвараас чөлөөлөгдөх статусын нэгчухал онцлог нь эдгээр байгууллагуудын зарим нь хандивлагчийн татвараас чөлөөлөгдөх боломжтой байдаг. Энэ нь иргэн, аж ахуйн нэгж байгууллагууд ТББ-уудад хандив өгөх чухал хөшүүрэг болдог.

АНУ-ын Засгийн газар нь ТББ-ын эрхэм зорилгод нөлөөлөх, бүтэц зохион байгуулалтыг тодорхойлох, түүнийг удирдаж, удирдах зөвлөлд нь хэн ажиллахыг батлах, санхүүгийн удирдлагыг нь чиглүүлэхээс зайлсхийдэг. Харин АНУ-ын хууль тогтоомж нь байгууллагын санхүүжилт, үйл ажиллагаа, удирдлагын талаар Засгийн газарт тайлан гаргах замаар олон нийтэд тогтмол мэдээлэхийг шаарддаг байна[31].

Хүний нөөц, ажилтнуудын хүрээнд:

Бүх төрийн байгууллага, ажилтнууд ТББ-ын хараат бус байдлыг бүрэн дүүрэн хүндэтгэх ёстой. Улс орнууд хүний эрхийг хамгаалагчдад хүний эрхийг хамгаалах эрхээ чөлөөтэй хэрэгжүүлэх боломжийг олгодог аюулгүй, таатай орчныг бүрдүүлэх, бэхжүүлэх хууль тогтоомж, захиргааны болон бусад зохих

30 Норвегийн Хүний эрхийн сан (NHRF), 2022 оны тайлан, (Норвеги Улсын мөнгөн тэмдэгт 1NOK=0.095 USD тэнцэнэ). NHRFAnnualReport2022_SinglePage.pdf

31 АНУ-ын Төрийн департментын цахим хуудас: АНУ дахь төрийн бус байгууллагууд. https://www.state.gov/non-governmental-organizations-ngos-in-the-united-states/

арга хэмжээг бий болгож хэрэгжүүлэх эрэг үүрэг хүлээдэг[32].

Иргэний нийгмийн байгууллагад ажилладаг хүний цалин хөлсийг тогтворгүй буюу зээлийн шалгуур хангадаггүй гэж үздэг байна. Тодруулбал Үл хөдлөх эд хөрөнгийн барьцааны тухай хуульд заасны дагуу орон сууцны ипотекийн зээлд хамрагдаж чаддаггүй байна. ТББ-уудад ажилладаг, хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулж байгаа иргэдийн санхүүгийн орчин нөхцөлийг сайжруулах, зээлд хамрагдах шалгуур үзүүлэлтийг тусад нь авч үзэж, хөнгөлөлт үзүүлэх хэрэгцээ тулгарч байна.

ТББ-ууд өөрийн ажлын оффиссгүй, байргүйгээс тогтмол үйл ажиллагаа явуулах, ажилтнуудын ажиллах орчин нөхцөлийг сайжруулахад хүндрэлтэй байна. Судалгаанд хамрагдсан нийт байгууллагын 88.4 хувь нь өөрийн байргүй, түрээсийн болон төлбөргүйгээр хувийн, эсвэл төрийн байр ашиглаж үйл ажиллагаа явуулж байна[33].

Мөн санхүүгийн бэрхшээл болон хүний нөөцийн хомсдолоос үүдэн дийлэнх төрийн бус байгууллагууд цөөн тооны ажилтантай. Тухайлбал Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох” судалгаанд хамрагдсан ТББ-уудын 70.4 хувь нь 5 болон түүнээс бага буюу дунджаас цөөн тооны ажилтантай байжээ. Иймд төрийн бус байгууллагуудад ажилладаг хүний эрх хамгаалагчдын ажиллах орчин нөхцөлийг сайжруулах, ТББ-д ажилласан бол бусад өөр ажилд ороход давуу тал гэж авч үзэх, иргэний нийгмийн байгууллагад дадлага хийсэн тохиолдолд ажилласнаар тооцдог байх боломж бүрдүүлэх шаардлагатай.

Тохиолдол 1.7

...Төр хувийн хэвшлийн бодлого гэж байгаа ч төр иргэний нийгмийн бодлого гэж алга. Төрөөс иргэний нийгмийн талаар баримтлах бодлого байхгүй болохоор эдийн засгийг хөгжүүлэх үйл ажиллагаандаа илүү анхаарч байгаль орчин сүйдэж тэр газарт амьдарч байгаа хүний эрх ихээр зөрчигдөж байна...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Төрөөс иргэний нийгмийг дэмжих бодлого байхгүйгээс ТББ-ын үйл ажиллагаа тасалдах, чадавх сулрах байдал ажиглагдаж байна. Засгийн газар, ХЗДХЯ-ны албан сайтад Төрөөс иргэний нийгмийн талаар баримтлах бодлогын

32 Хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах удирдамж. *454269.pdf (osce.org)

33 Иргэний нийгмийн консорциум, SICA “Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох” судалгаа, 2021 он, 27 дугаар хуудас.“Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох” судалгаа (uih.mn)

төслийг[34] боловсруулж, олон нийтээс санал авахаар 2023 оны 08 дугаар сарын 30-ны өдөр байршуулжээ. Үүнд дэвшилттэй олон заалт багтсан бөгөөд хэзээ УИХ-д өргөн мэдүүлж, хэлэлцүүлэх нь хүлээлт үүсгэж байна. Манай Улс ардчилсан тогтолцоонд шилжээд 30 гаруй жил болсон ч иргэний нийгмийн талаар баримтлах бодлогогүй байж иржээ. Гэтэл Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн талаар баримтлах бодлого[35], Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2023 онд баримтлах үндсэн чиглэл[36] гэх зэрэг бусад салбар чиглэлийн олон бодлого хэрэгжиж байна. Хүний эрхийн форумаас "Монгол Улс 2007 оноос эхлэн жил бүрийн 1 дүгээр сарын 31-ний өдрийг "Иргэний нийгмийн өдөр" болгон тэмдэглэснээс хойш 17 жил өнгөрчээ. Гэтэл өнөөг хүртэл иргэний нийгмийн байгууллагын үр нөлөөг төрийн зүгээс үнэлж дүгнэсэнгүй, бидний үр дүнтэй үйл ажиллагаа явуулах эрх зүй, санхүүжилт, нийгмийн дэмжлэгийг бий болгох таатай орчин бүрдээгүй, иргэний нийгмийн хөгжилд ахиц дэвшил хомс байсаар ирлээ" хэмээн мэдэгдэж, Төрөөс иргэний нийгмийн талаар баримтлах бодлогыг баталж өгөхийг хүссэн нээлттэй захидлыг УИХ, Засгийн газарт 2024 оны 01 дүгээр сарын 31-ний өдөр буюу "Иргэний нийгмийн өдөр" хүргүүлсэн байна[37].

Олон улсын байгууллагуудаас төсөл, хөтөлбөрийн санхүүжилт авдаг ч эдгээр нь дийлэнхдээ ажилтнуудын цалин, оффисын түрээс багтаадаггүй, төслийн үйл ажиллагаанд зарцуулагдаад дуусах нь түгээмэл байна. Тодруулбал иргэний нийгмийн байгууллагуудыг төр, олон улсын аль ч байгууллага дэмжих сонирхолгүй байна. Нийгэмд үйлчлэх чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг 10 ТББ-ын төлөөлөлтэй уулзахад тэдний үйл ажиллагааны санхүүжилтийн дөнгөж 5-10 хувь нь төрөөс (төрийн чиг үүргийг гэрээлэх тохиолдолд), 90-100 хувь гадаадын донор болон олон улсын байгууллагын төслийн санхүүжилт байдаг байна[38].

Иргэний нийгмийн байгууллагууд, хүний эрх хамгаалагчдын мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрх, эрх чөлөөний хэрэгжилт хангалтгүй байна. Тодруулбал "Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох" судалгаанд оролцогч ТББ-уудын 54.7

УИХ-ЫН СУДАЛГААНЫ САН

34 ХЗДХЯ (mojha.gov.mn)

35 Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн талаар төрөөс баримтлах бодлого батлах тухай (legalinfo.mn)

36 Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2023 онд баримтлах үндсэн чиглэл батлах тухай (legalinfo.mn)

37 Хүний эрхийн форумаас 2024 оны 01 дүгээр сарын 31-ны өдөр УИХ-ын дарга Г.Занданшатарт хүргүүлсэн 01 дугаартай ил захидал. Төрөөс иргэний нийгмийн талаар баримтлах бодлого"-ын тухай тогтоолыг нэн даруй хэлэлцэн батлахыг уриалж НЭЭЛТТЭЙ ЗАХИДАЛ илгээв (vip76.mn)

38 Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийг шинэчлэн найруулах хэрэгцээ, шаардлагын тандан судалгаа, ХЗДХЯ, Швейцарын хөгжлийн агентлагийн хамтран хэрэгжүүлж буй иргэдийн оролцоо II төсөл, 2016 он.

хувь нь мэдээлэл хайх, хүлээн авах эрх чөлөөг дундаас доогуур гэж үнэлжээ. Мэдээлэл авч чаддаггүй шалтгааны хувьд олон шат дамжлага шаарддаг, шаардсан биш ерөнхий мэдээллийг өгдөг шалтгаан 50-иас илүү хувийг эзэлж байна. Мөн хүний эрх хамгаалсны төлөө саад бэрхшээлтэй учирсан, эсэхийг тодруулахад тэдний 17.6 хувь нь буюу 120 ТББ саад бэрхшээлтэй учирдаг гэж хариулсан байна[39].

Хүснэгт 3. Хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулж байх үед бусдын зүгээс дарамт шахалт, заналхийлэл ирэх магадлал, үйл ажиллагааны чиглэлээр (хувиар)

№	Үйл ажиллагааны чиглэл	Огт үгүй	Бага	Дунд зэрэг	Их	Маш их
1	Бэлгийн цөөнх	50.0	50.0	0.0	0.0	0.0
2	Жагсаал цуглаан хийх эрх чөлөө	33.3	0.0	66.7	0.0	0.0
3	Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх	19.7	24.6	45.9	9.8	0.0
4	Шударга ёсыг шаардах	19.5	26.8	41.5	12.2	0.0
5	Эмэгтэйчүүдийн эрх	16.1	31.4	39.0	11.9	1.7
6	Байгаль орчин	9.0	16.2	29.7	19.8	25.2
7	Уул уурхай	8.3	8.3	16.7	50.0	16.7
8	Хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэдийг хамгаалах	0.0	50.0	50.0	0.0	0.0
	Нийт	**15.7**	**24.8**	**37.3**	**14.3**	**7.9**

Судалгаанд оролцсон иргэний нийгэм дэх хүний эрх хамгаалагчдын үйл ажиллагааны онцлогоос хамааран дарамт, шахалт, заналхийлэлд өртөх эрсдэл харилцан ялгаатай байна. Тухайлбал, уул уурхай, байгаль орчны чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулдаг хүний эрх хамгаалагчдын хувьд дарамт, шахалтад өртөх эрсдэл өндөр байна. Тэр дундаа уул уурхайн чиглэлээр ажиллаж байгаа, судалгаанд оролцогчдын 16.7 хувь нь маш их эрсдэлтэй, 50 хувь нь их эрсдэлтэй гэж үзжээ. Харин байгаль орчны чиглэлээр ажиллаж буй хүний эрх хамгаалагчдын 25.2 хувь нь маш их, 19.8 хувь нь их магадлалтай гэж хариулжээ. Нийт судалгаанд оролцогчдын 7.9 хувь нь маш их, 14.3 хувь нь их, 37.3 хувь нь дунд зэрэг, 24.8 хувь нь бага зэрэг дарамт шахалт, заналхийлэл ирэх магадлалтай гэж үзсэн байна.

39 “Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох” судалгаа, Иргэний нийгмийн консорциум, SICA, 2021 он.

График 5. Хүний эрх хамгаалагчид бусдын зүгээс ирж буй дарамт шахалт, заналхийлэл, ажиллаж буй жилээс хамаарах нь

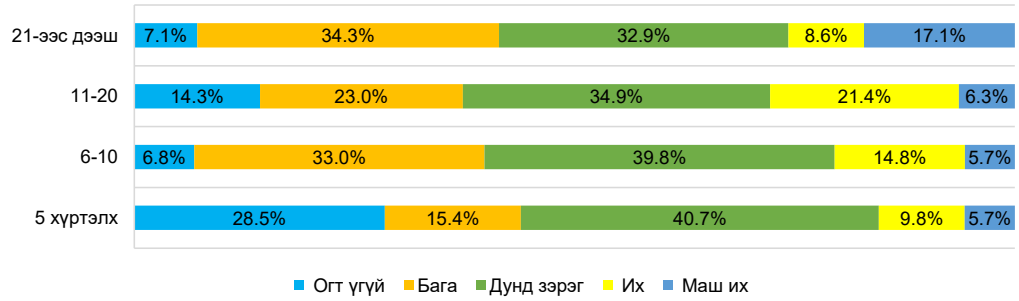

Судалгаанд оролцсон 21-ээс дээш жил хүний эрх хамгаалагчаар ажилласан хүмүүсийн 17.1 хувь нь бусдын зүгээс маш их дарамт шахалт ирдэг гэж хариулсан бол 11-20 жил ажилласан хүмүүсийн 6.3 хувь, 6-10 жил болон 5 хүртэл жил ажилласан хүний эрх хамгаалагчдын хувьд 5.7 хувь нь бусдын зүгээс маш их дарамт шахалт ирдэг гэж хариулсан.

График 6. Хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулах үед эрх нь зөрчигдөж байсан эсэх, үйл ажиллагааны чиглэлээр

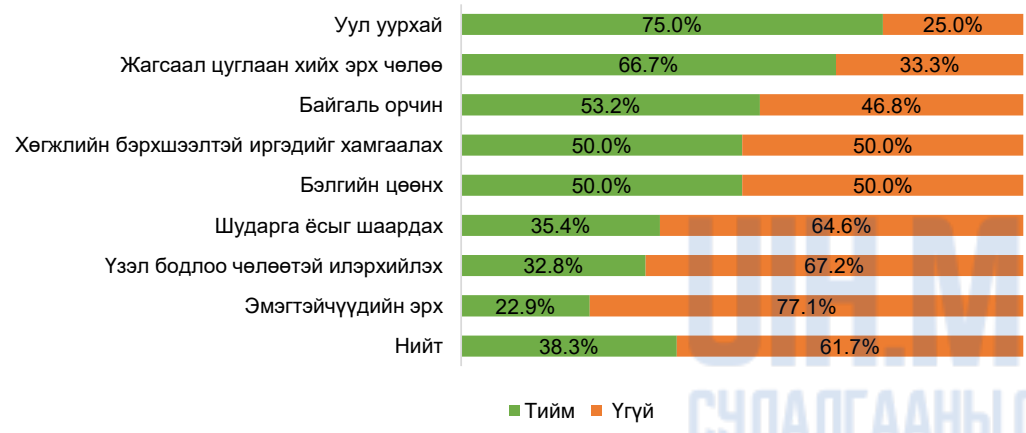

UB.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Иргэний нийгэм дэх хүний эрх хамгаалагчид үйл ажиллагааны чиглэлээсээ хамаарааД эрх нь зөрчигдсөн байдал харилцан ялгаатай байна. Тухайлбал дээр дурдсанчлан байгаль орчин, уул уурхайн чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж буй хүний эрх хамгаалагчид хамгийн өндөр эрсдэлтэй нөхцөлд байгаа

бол эмэгтэйчүүдийн эрхийг хамгаалагчид хамгийн бага эрсдэлд өртдөг гэжээ.

График 7. Хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулах үед эрх нь зөрчигдсөн байдал, Улаанбаатар хот болон, аймаг орон нутаг

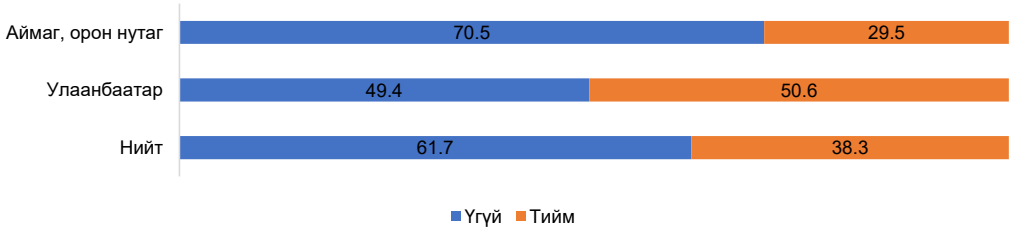

Судалгаанд оролцсон иргэний нийгэм дэх хүний эрх хамгаалагчдын 38.9 хувь нь хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулах үед өөрийнх нь эрх зөрчигдсөн гэж үзэж байлаа. Үүнийг хот, аймаг, орон нутгаар нь авч үзвэл Улаанбаатар хотод үйл ажиллагаа явуулж байгаа хүний эрх хамгаалагчдын тал хувь нь, аймаг, орон нутгийн хувьд 29.5 хувь нь өөрийнхөө эрхийг зөрчигдсөн гэж үзсэн байна.

График 8. Зөрчигдсөн эрхээ сэргээлгэхэд тулгардаг саад бэрхшээл

Эрх нь зөрчигдсөн гэж үзсэн хүний эрх хамгаалагчдын 61.5 хувь нь сүүлийн нэг жилийн хугацаанд эрх нь зөрчигдсөн гэж хариулжээ. Иргэний нийгэм дэх тэдгээр хүний эрх хамгаалагчид өөрийн зөрчигдсөн эрхээ сэргээлгэхэд дараах саад бэрхшээл тулгарч байна.

Ямар ч тохиолдолд хүчирхийлэл болон бусад зүй бус үйлдэлд өртсөн хүний эрхийг хамгаалагч нар (тэдний гэр бүл) хохирлоо зохих ёсоор нөхөн төлүүлэхийг шаардах эрхтэй. Хэрэв боломжтой бол, хохирогчийн нөхцөл байдлыг зөрчлийн өмнөх байдлаар нөхөн сэргээх хэрэгтэй. Хэрэв ингэх

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ ҮЗЭН

боломжгүй бол бие махбодын болон сэтгэлзүйн хохирол, материаллаг хохирол, хууль эрх зүйн болон шинжээчийн туслалцаа үзүүлэх болон бусад үйлчилгээнд шаардагдах зардал гэх мэт санхүүгийн хувьд үнэлэгдэхүйц хохирлын нөхөн төлбөрийг өгөх ёстой[40].

Хүний эрх хамгаалагч зөрчигдсөн эрхээ сэргээлгэхэд төрийн байгууллагын хүнд суртал, хүлээлгэдэг байдал хийгээд ажилтан албан хаагчдын хандлага, хойрго байдал хамгийн их саад бэрхшээл болж байна.

Тохиолдол 1.8

...Иргэн Г.О нь “Миний бие 1990 оноос хойш хэрэглэгчийн эрх ашгийг хамгаалах чиглэлээр ажиллаж, хэрэглэгчдийн өмнө тулгарсан олон асуудалд мэргэжлийн байгууллагуудаар шинжилгээ хийлгэж, дүгнэлт гаргуулж, түүний дагуу мэдэгдэл, шаардлага хүргүүлэх, хохирол нөхөн төлүүлэх, гомдол гаргах ажилд гар бие оролцон манлайлж ирсэн. Иймд 2008 онд ажлын байр гарган өгч, талбайн баруун талд шар байшингийн 206 тоотод Д.Б даргын туслах Б гэдэг залуу биднийг нүүлгэж оруулсан. Нэг дэх өдөр 206 тоотдоо ирэхэд өрөөнд өөр хүмүүс орчихсон, манай эд хогшил байхгүй, мэдэх хүнгүй, ширээ, бичиг баримт, ажлын хэрэгсэл зэргээ хайгаад олоогүй. Шүүхэд хандаж шүүхээс ажилдаа эргэн орох, ажилгүй байсан хугацааны цалин хөлсөө авах, ЭМД, НДШ төлүүлэх шийдвэр гарсан, шүүхийн шийдвэрийг албадан гүйцэтгүүлэх шүүгчийн захирамж гаргуулсан боловч шүүхийн шийдвэр биелэгдэхгүй тасралтгүй 10 гаруй жил хөөцөлдөж байна” гэсэн гомдлыг Комисст ирүүлсэн.

Комисс иргэн Г.О-ийн хүний эрүүл аюулгүй орчинд амьдрах эрх, хэрэглэгчдийн эрх ашиг хамгаалах чиглэлээр хүчирхийллийн бус, тайван замаар шүүмжлэл өрнүүлэн, төрийн байгууллагын үйл ажиллагааг сайжруулах хүрээнд тодорхой санал, санаачилгууд гаргаж ажиллаж ирсэн нь Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулиар зөвшөөрсөн үйл ажиллагаа гэж үзэн, хууль заасан бүрэн эрхийн хүрээнд хяналт тавихад иргэн Г.О нь 2009 оноос 2023 оны хооронд 14 жилийн хугацаанд Чингэлтэй, Сүхбаатар дүүргийн 2 удаагийн анхан шатны шүүхийн шийдвэр, Нийслэлийн иргэний хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн 2 удаагийн магадлал, Шүүхийн шийдвэр албадан гүйцэтгэх тухай Шүүгчийн 2 удаагийн захирамж, гүйцэтгэх хуудас тус тус гаргуулсан хэдий ч шүүхийн шийдвэр биелэгдээгүй нөхцөл байдал тогтоогдсон...

Иймд иргэн Г.О-гийн ажилгүй байсан хугацааны цалин хөлс болох 13.220.000 төгрөгийг “ ... холбоо” НҮТББ-аас гаргуулж нэхэмжлэгч Г.О-д олгуулахаар шийдвэрлэсэн шүүхийн шийдвэрийг нэн даруй биелүүлэх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх ажиллагааг удаашруулсан, үүрэгт ажилдаа хайнга хандсан холбогдох албан тушаалтанд хариуцлага тооцох, Шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх тухай хуулийн 103 дугаар зүйлийн 103.2, 103.3, 103.4, 103.5 дахь заалтуудын хэрэгжилтийг хангаж ажиллах, Иргэдийн эрх хууль ёсны ашиг сонирхол хөндөгдсөн асуудлаар гомдол, мэдээлэл, санал, хүсэлт гаргах эрхээ үр дүнтэй хэрэгжүүлэх нөхцөл боломжоор хангах, тэдний гаргасан аливаа санал хүсэлт, өргөдөл гомдлыг шуурхай шийдвэрлэж, хууль заасан хугацаанд хариу өгч хэвших талаар ... газрын дарга, ...-д Комиссын гишүүний зөвлөмж хүргүүлжээ.

Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын гишүүний 2024 оны 01 сарын 11-ний өдрийн 07/01 дугээр зөвлөмж

40 Хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах удирдамж. *454269.pdf (osce.org)

Хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулах үед эрх нь зөрчигдсөн гэж үзсэн хүний эрх хамгаалагчдын хувьд ямар төрлийн эрх хамгийн түгээмэл зөрчигдсөн гэж үзэж байгааг болон тухайн эрхээ хамгаалуулж чадсан, эсэхийг тодрууллаа.

Хүснэгт 4. Хүний эрх хамгаалагчийн эрхэд халдсан байдал, хамгаалуулж чадсан эсэх, хувиар

№	Хүний эрх хамгаалагчийн эрх, эрх чөлөөнд халдсан байдал	Эрхэд халдсан байдал	Хамгаа-луулж чадсан эсэх
1	Сэтгэл санааны хүчирхийлэл үзүүлэх (*заналхийлэх, айлган сүрдүүлэх, шүүмжлэх, бурууткаx*) үйл ажиллагааг нь дэмжихгүй байхыг уриалах, хүсэл зоригийнх нь эсрэг албадах	72.4	13.3%
2	Ялгаварлан гадуурхах	71.2	12.6
3	Нэр төр, алдар хүндэд халдах, гутаан доромжлох	60.9	14.7
4	Хөдөлмөрлөх, ажил үүргээ чөлөөтэй гүйцэтгэхэд саад болох	58.3	7.7
5	Цахим халдлага (*цахим төхөөрөмжид хууль бусаар нэвтрэх, мэдээллийг устгах, авах гэх мэт*) хийх	57.1	23.6
6	Хэвлэн нийтлэх, үзэл бодлоо аливаа хэлбэрээр илэрхийлэх эрх, боломжийг хязгаарлах, хаах	52.6	17.1
7	Эрх мэдэл, албан тушаалаар дарамтлах	45.5	15.5
8	Цахим орчинд өдөөн турхирах шинжтэй мэдэгдэл, мэдээ мэдээлэл, ярилцлага, нийтлэл, бичлэг хийх зэргээр хүний эрхэм чанар, ажил хэргийн нэр хүндэд нь халдах	41.7	6.2
9	Үл хайхрах хүчирхийлэл үзүүлэх (*суурь хэрэгцээгээр гачигдалд оруулах, мэдсээр байж хамгаалах, урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ авахгүй байх, хайр халамжгүй орхих гэх мэт*)	40.4	19.0
10	Гэр бүл, ойр дотнын хүмүүсээр нөлөөлүүлэх	35.3	18.2
11	Эдийн засгийн хүчирхийлэл үзүүлэх (*мөнгө, эд зүйлс шаардах, байгууллагын болон хувийн эд хөрөнгөд нь гэм хор учруулах гэх мэт*)	30.8	20.83
12	Үндэслэлгүйгээр захиргааны арга хэмжээ авах (торгох, цалин, урамшуулал хасах, албан тушаал бууруулах гэх мэт)	29.5	13.04
13	Бие махбодод халдах (*цохих, түлхэх, биет зүйл цацах, шидэх гэх мэт*)	28.2	25.0
14	Эд зүйлийг хулгайлах, дээрэмдэх, байцаах, мэдүүлэг авах	27.6	7.0
15	Үндэслэлгүйгээр эрх зүйн хариуцлага (*зөрчил тооцох, баривчлах, эрүүгийн хэрэгт холбогдуулан шалгах гэх мэт*) тооцох, тооцохоор сүрдүүлэх	26.9	4.8

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

16	Мөрдөн мөшгөх, эрүү шүүлт тулгах, захидал харилцааны нууцад халдах	25.6	10
17	Гэр бүл, ойр дотнын хүмүүсийг айлган сүрдүүлэх, заналхийлэх	24.4	13.1
18	Амь насанд заналхийлэх, халдах	23.1	16.7
19	Мөнгө, эд хөрөнгө санал болгох	17.3	18.5
20	Бэлгийн дарамтад өртөх	9.6	13.3

Хүний эрх хамгаалагчдын дунд сэтгэл санааны хүчирхийлэл үзүүлэх, ялгаварлан гадуурхах явдал хамгийн түгээмэл байгаа бөгөөд ийм хүчирхийлэлд өртсөн иргэдийн ердөө 12-13 хувь нь эрхээ хамгаалуулж чадсан гэж үзэж байна.

Судалгаанд оролцсон хүний эрх хамгаалагчдын эрхээ хамгаалуулж чадсан гэж үзэж буй үзүүлэлт хамгийн ихдээ 23.6 (*цахим халдлагад өртсөн эрхээ сэргээлгэсэн*), хамгийн багадаа 4.8 (*үндэслэлгүйгээр эрүүгийн хариуцлага тооцох, тооцохоор сүрдүүлэх*) хувьтай байна. Энэ нь иргэний нийгэм дэх хүний эрх хамгаалагч зөрчигдсөн эрхээ хамгаалуулж чадсан түвшин маш бага байгааг илтгэж байна. Өөрөөр хэлбэл хамгийн багадаа 76.4 хувь нь эрхээ огт сэргээлгэж чадаагүй аж.

ТББ хууль дээдлэх, хүний эрх хамгаалсны төлөө тэдэнд төрийн албан хаагчдын зүгээс учруулах саад бэрхшээлийг авч үзвэл 64.9 хувь нь гутаан доромжлох, 51.6 хувь нь ялгаварлах, 32.4 хувь нь хууль шүүхээр дарамтлах гэж хариулсан байна[41]. Төрийн зүгээс олон төрлийн тайлан мэдээ шаардах, үйл ажиллагааг шууд бусаар хориглосон шийдвэр гаргах, шаардлагагүй хяналт тавих зэрэг дарамт шахалт ихээхэн байдгийг тус судалгаанд онцолжээ.

Түүнчлэн бие махбодын халдлага нь эмэгтэй хүний эрхийн хамгаалагчдад бэлгийн дарамт, хүчирхийллийн хэлбэрээр илэрдэг[42]. Олон улсад хүний эрхийн хамгаалагчдын эсрэг халдлага гарахгүй өдөр гэж бараг байхгүй байна. Эрсдэлд буй хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах зорилгоор байгуулагдсан Фронт Лайн Дефендерс байгууллагын тооцоогоор 2015 онд 156, 2016 онд 281 хүний эрхийн хамгаалагч амь насаа алджээ. Амь насаа алдсан хүний эрхийн хамгаалагчдын 49 хувь нь газар нутаг, хүрээлэн буй орчны асуудлаар ажиллаж байжээ[43].

41 "Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох" судалгаа, Иргэний нийгмийн консорциум, SICA, 2021 он.

42 Хүний эрх хамгаалагч эмэгтэйчүүдийн эвсэл, "Дэлхийн хүний эрх хамгаалагч эмэгтэйчүүдийн нөхцөл байдлын судалгаа", 2012 он, 20 дугаар хуудас. www.defendingwomen-defendingrights.org/wp-content/uploads/2014/03/WHRD_IC_Global-Report_2012.pdf

43 Фронт Лайн Дефендерс (Front Line Human Rights Defenders) байгууллагын 2016 оны тайлан. www.frontlinedefenders.org/en/resource-publication/annual-report-human-rightsdefenders-risk

График 9. Гомдол, мэдээлэл гаргаж буй байдал

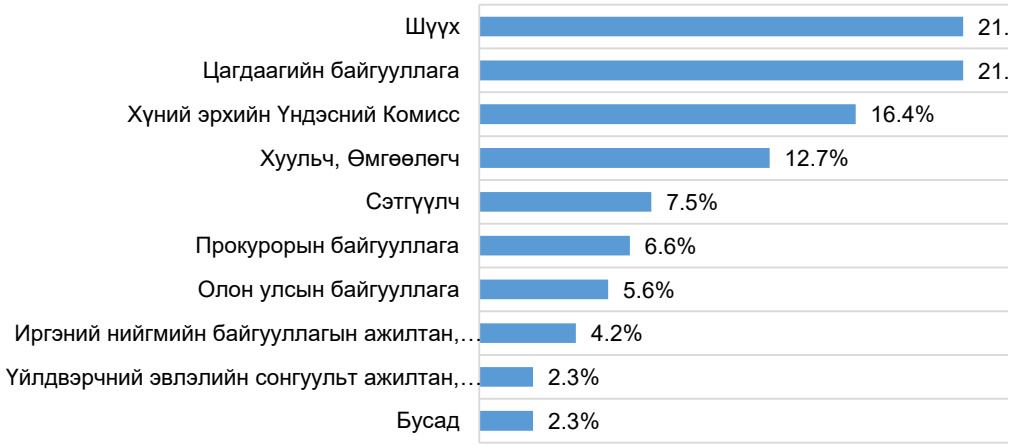

Судалгаанд оролцсон иргэний нийгэм дэх хүний эрх хамгаалагчдын 24.8 хувь нь буюу дөрөвний нэг нь эрхээ хамгаалуулахаар дээрх байгууллагуудад хандаж байжээ. Тэдгээрээс шүүх болон хуулийн байгууллагууд, ХЭҮК зэрэг байгууллагад хамгийн түгээмэл ханддаг байна.

Тохиолдол 1.9

...Комисст хандан иргэн Н.Ө ирүүлсэн гомдлыг Комиссын дэргэдэх орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хороо хуулийн дагуу холбогдох ажиллагаа хийж, 2023 оны 12 дугаар сарын 26-ны өдрийн хуралдаанаар дүгнэлтийг эцэслэж, шийдвэрлэсэн.

Н.Ө-ийн иргэд, олон нийтэд мэдээлсэн мэдээ, мэдээлэл болон түүнд холбогдох баримтуудыг шинжлэн судлахад хуулийн дагуу нууцад хамааруулснаас бусад мэдээ, мэдээллийг хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах зорилгоор төрийн байгууллага, хуулийн этгээдээс хуульд заасан аргаар олж авч, хэвлэн нийтэлж, бусдад түгээсэн нь Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулиар зөвшөөрсөн үйл ажиллагаа гэж үзэх үндэслэлтэй байна.

Н.Ө-д холбогдох хувь хүний тодорхой үйлдлүүдийг гэмт хэрэгт холбогдуулан шалгах явцад түүний хамаарал бүхий аж ахуйн нэгж буюу хуулийн этгээд болох цахим сайтын Монгол Улсаас хандах хандалтыг бүхэлд нь тодорхой хугацаагаар хаасан нь иргэд, олон нийтийн мэдэх эрхийг хязгаарлаж, сэтгүүлчдийн үзэл бодлоо илэрхийлэх эрхийг зөрчжээ.

Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 22 дугаар зүйлийн 22.2 дахь хэсэгт “Комисс мөрдөн шалгах ажиллагаа, шүүхийн шатанд байгаа болон хянан шийдвэрлэгдсэн эрүү, иргэн, захиргаа, зөрчлийн хэрэг, маргааны талаарх гомдол, мэдээллийг хүлээн авахгүй” гэж заасан. Иймд сэтгүүлч Н.Ө холбогдох эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд Комисс оролцох боломжгүй гэж Комиссын дэргэдэх орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хороо дүгнэсэн юм”...

Комиссын дэргэдэх орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны 2024 оны 01 дүгээр сарын 03-ний өдрийн 2024/01 дүгээр дүгнэлтээс[44]

44 ХЭҮК-ын дэргэдэх Хүний эрх хамгаалагчийн хороо сэтгүүлч Н.Ө-д холбогдох асуудлаар гаргасан дүгнэлтээ танилцууллаа (nhrcm.gov.mn)

Тохиолдол 1.10

...Нийслэлийн иргэдийн төлөөлөгчдийн хурлын тэргүүлэгчдийн 2016 оны 02 дугаар сарын 08-ны өдрийн 11 дүгээр "Газар шинэчлэн зохион байгуулах төслийн тайлбар батлах тухай" тогтоолоор "Газрын эзэн Баянзүрх" нөхөрлөл нь Баянзүрх дүүргийн 13 дугаар хорооны нутаг дэвсгэр дэх Газар шинэчлэн зохион байгуулах 9.4 га төслийн талбарт төсөл хэрэгжүүлэгчээр шалгарчээ.

Мөн Нийслэлийн Засаг даргын 2022 оны 03 дугаар сарын 24-ний өдрийн А/419 дүгээр захирамжаар Нийслэлийн Баянзүрх дүүргийн 13 дугаар хорооны нутаг дэвсгэр, ГХ-БЗД-07 багцын хэсэгчилсэн ерөнхий төлөвлөгөөний дагуу 9.4 га "З" хэсэгчилсэн талбайд төсөл хэрэгжүүлэх эрхийг "Газрын эзэн Баянзүрх" зарим гишүүд нь бүрэн хариуцлагатай нөхөрлөл (ЗБН)-д олгож, гэр хорооллын газрыг дахин төлөвлөн барилгажуулах төсөл хэрэгжүүлэгчээр батламжилсан байна.

Гэвч хуульд заасны дагуу дахин төлөвлөлтөд хамрагдсан нийт өмчлөгч, эзэмшигч иргэдийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалж, хэрэгжилтэд хяналт тавиулахаар хуульд заасан иргэдийн олонхын зөвшөөрлөөр байгуулсан иргэдийн төлөөллийн байгууллагыг батламжилж, төслийг хэрэгжүүлэх үйл ажиллагааг саадгүй явуулах зорилгоор гарсан шийдвэр, захирамжуудыг хүчингүй болгуулахаар "Газрын эзэн Баянзүрх" ЗБН-тэй 2016 оны 04 дүгээр сарын 11-нд "Амьдрах нөхцөлөө сайжруулж хамтран ажиллах гэрээ"-г байгуулсан. Гэтэл дахин төлөвлөлтийн төсөлд оролцож, хяналт тавих эрхгүй иргэн А, Б нар нь Нийслэл дэх Захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхэд 3 удаа, Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхэд 1 удаа хандаж, шүүх иргэн А, Б нарын нэхэмжлэлийг түс түс хүлээн авахаас татгалзаж, хэргийг хэрэгсэхгүй болгож байжээ...

Нийслэл дэх захиргааны хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 05 сарын 31-ний өдрийн 128/Ш32023/4668, 2023 оны 10 сарын 16-ны өдрийн 128/Ш32023/8379, 2023 оны 11 сарын 27-ны өдрийн 128/Ш32023/9767 дугаар шүүгчийн захирамж, Захиргааны хэргийн давж заалдах шатны шүүхийн 2023 оны 06 сарын 22-ны өдрийн 221/ШТ2023/0560 дугаар тогтоол

Гэр хорооллын дахин төлөвлөлтийн хүрээнд иргэд өөрсдөө эвлэлдэн нэгдэж, эрх ашгаа хамгаалах зорилгоор төсөл хэрэгжүүлэгч болсон тохиолдолд тэдний санал, санаачилгыг дэмжихгүй, хууль тогтоомжид зааснаас ангид, зүй бус шаардлага тавьж, иргэдийг хооронд нь турхирч, талцуулан улмаар шүүх болон хуулийн байгууллагуудаар хэрэг, маргаан үүсгүүлэн шалгуулах замаар үйл ажиллагаанд нь саад болж, чирэгдүүлдэг байна.

Түүнчлэн нүүлгэн шилжүүлэх, нөхөх олговор олгох, дахин суурьшихтай холбоотой мэдээлэл дутмаг, хэрэгжилтийг хянах тогтолцоо хангалтгүй ажиллаж байгаагаас шалтгаалан хот төлөвлөлтийн төсөл, хөтөлбөр зөв хэрэгжихгүй байна. Ялангуяа нөлөөлөлд өртөж буй иргэдийг шууд төсөл хэрэгжүүлэгчтэй тохиролцон нөхөх олговроо олж ав хэмээн зөнд нь хаяж байгаагаас хүний эрх зөрчигдөх нөхцөл бүрдэж байна[45].

45 Монгол Улс дахь хүний эрх эрх чөлөөний байдлын талаарх 19 дэх илтгэл. 63af314308844cb6ce-ba66b6cab5a260.pdf (nhrcm.gov.mn)

График 10. Яаралтай үед хууль зүйн зөвлөгөө авах хуульч өмгөөлөгчтэй эсэх

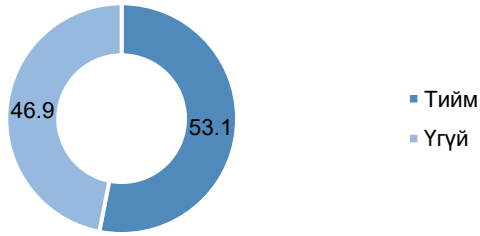

Хүний эрх хамгаалагч өөрийнх нь эрх зөрчигдсөн үед эрх зүйн туслалцаа авах чадамжтай байвал өөрийн эрхээ хамгаалах боломжийг нэмэгдүүлэх чухал ач холбогдолтой. Судалгаанд оролцсон хүний эрх хамгаалагчийн 53.1 хувь нь яаралтай үед хууль зүйн зөвлөгөө авах боломжтой гэж хариулжээ.

Байгаль орчныг хамгаалах тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 1.2 дах заалтад зааснаар иргэн бүр Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийн зөрчилтэй тэмцэх болон байгаль орчинд хортой нөлөөлсөн этгээдэд хариуцлага хүлээлгэхийг шаардах, байгаль орчинд учруулсан хохирлыг барагдуулахаар шүүхэд нэхэмжлэл гаргах эрхтэй болно. Мөн хуулийн 32 дугаар зүйлийн 1.1 дэх заалтад заасны дагуу ТББ нь Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль тогтоомжийн биелэлтэд олон нийтийн хяналт тавих, үзлэг хийх, илэрсэн зөрчлийг арилгахыг шаардах, уг асуудлыг эрх бүхий байгууллагад тавьж шийдвэрлүүлэх, гэм буруутай этгээдээс байгаль орчинд учруулсан хохирлыг барагдуулуулахаар шүүхэд нэхэмжлэл гаргахаар байна[46].

Гэвч Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль тогтоомжид заасан ТББ-аас шүүхэд нэхэмжлэл гаргах зохицуулалт нь ЗХШХШТх-ийн 18 дугаар зүйлийн 18.3 дахь хэсэгт заасантай уялдахгүй байгаагаас шүүхэд нэхэмжлэл гаргах явцад хүндрэл үүсдэг байна[47].

Түүнчлэн Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.3 дахь хэсэгт нийтийн эрх ашгийг хамгаалах нэхэмжлэх гаргах эрх бүхий субъект нь тухайн чиглэлээр 3 жил үйл ажиллагаа явуулж байгаа ТББ гэж заасан. Тиймээс иргэн нийтийн эрх ашгийг хамгаалах нэхэмжлэл гаргах боломжгүй байна.

ШҮҮХ ЗҮЙН
СУДАЛГААНЫ САН

46 Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль. (legalinfo.mn)

47 Захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 18 дугаар зүйлийн 18.3 дахь хэсэгт “Хуулиар тусгайлан эрх олгогдсоноос бусад нийтийн ашиг сонирхлыг төлөөлөх эрх бүхий этгээд нь хүрээлэн байгаа орчин, хүүхдийн эрх, нийтийн эрүүл мэнд, нийтийн өмчийг хамгаалах асуудлаар шүүхэд нэхэмжлэл гаргах эрхтэй бөгөөд уг этгээд дараах шаардлагыг хангасан байна” гэжээ. Үүнд:

- нэхэмжлэлийн шаардлага нь тухайн байгууллагын дүрмийн зорилгод нийцсэн байх;
- дүрмийн зорилгын дагуу сүүлийн гурваас доошгүй жил тогтвортой үйл ажиллагаа явуулсан байх; Захиргааны хэрэг шүүхэд хянан шийдвэрлэх тухай хууль (legalinfo.mn)

Өмгөөллийн тухай[48] хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.3 дахь хэсэгт “Өмгөөлөгч энэ хуульд заасан нийтэд тустай мэргэжлийн үйл ажиллагаа явуулахад нийтийн эрх, ашиг сонирхлыг хамгаалах зорилгоор өөрийн нэрийн өмнөөс төрийн байгууллага, шүүхэд гомдол, нэхэмжлэл гаргах эрхтэй”, мөн хуулийн 29 дүгээр зүйлийн 29.2 дахь хэсэгт “Нийтэд тустай мэргэжлийн үйл ажиллагаа эрхлэх хэлбэр, журмыг Өмгөөлөгчдийн Холбооны Удирдах зөвлөл батална...” гэжээ.

Үүнээс үзэхэд нийтийн эрх ашгийг шүүхэд нэхэмжлэн хамгаалах үйл ажиллагаа хязгаарлагдмал хүрээнд хэрэгжиж байна.

Нийтийн эрх ашгийг нэхэмжлэн хамгаалж “пробоно” үйлчилгээ үзүүлж байгаа өмгөөлөгчид өмгөөллийн хөлс авахгүй, сайн дурын үндсэн дээр ажилладаг. Гэтэл хэрэг маргааны үргэлжлэх хугацаа багадаа 1-6 жилийн хугацаанд удааширдаг бөгөөд буцаагдах эрсдэл өндөртэй байна.

Тохиолдол 1.11

...Нийтийн эрх ашгийн өмгөөлөл хийсэн өмгөөлөгчдийн эсрэг гомдол гаргадаг, өс санадаг, ажил нь бүтэхээ байдаг, нэр хоч өгөх зэргээр хавчин гадуурхдаг. Улмаар орон нутагт амьдрах нөхцөлгүй болдог...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Үйлдвэрчний эвлэлүүд нь мэргэжил, үйлдвэрлэлийн шинжээр байгуулагдаж үйл ажиллагаагаа хуулийн хүрээнд бие даан чөлөөтэй явуулах, хуулийн этгээдийн эрхтэй бөгөөд үйл ажиллагааг нь зогсоох, мөшгөн хавчих зэргээр үйл ажиллагаанд нь саад учруулахыг захиргааны журмаар тараахыг хориглодог[49].

Харин үйлдвэрчний эвлэлүүдийн үйл ажиллагаа нь ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд эдийн засаг, нийгмийн нөхцөл байдал, хөдөлмөрлөх эрхээ хамтын гэрээ, хэлэлцээрт үндэслэн хуулиар тогтоосон баталгаанаас илүү нөхцөлөөр хангах, хуулиар шууд зохицуулаагүй асуудлыг хамгаалах, хөхиүлэн дэмжихэд чиглэдэг.

Үйлдвэрчний эвлэлийн сонгуульт ажилтан нь ажил эрхлэлт, хөдөлмөрийн харилцаанд хөдөлмөрийн хүрээний суурь зарчим ба эрхийг хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих чиглэлээр ажилладаг хүний эрх хамгаалагч юм. Гэвч үйлдвэрчний эвлэлийн хороотой аж ахуй нэгж, байгууллагын удирдлагын зүгээс уг үйлдвэрчний эвлэлийн сонгуульт ажилтнуудын үйл ажиллагаагаа

48 Өмгөөллийн тухай хууль. (legalinfo.mn)

49 Үйлдвэрчний эвлэлүүдийн эрхийн тухай БНМАУ-ын хуулийн 4 болон 6 дугаар зүйл. (legalinfo.mn)

бие даан, чөлөөтэй явуулах үндсэн эрхэд халдаж, тэдний эвлэлдэн нэгдэж, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэн, үг хэлэх эрхээ хэрэгжүүлэхэд нь саад учруулах, үйл ажиллагааг дэмжихгүй байх, хөндлөнгөөс оролцох, улмаар тэдэнд дарамтын шинжтэй үйлдлүүд үзүүлдэг талаар Комисст хандаж гомдол, мэдээлэл гаргаж байна.

Тохиолдол 1.12

...“Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ-ын Барилга, засварын цехийн ажилчдын Үйлдвэрчний эвлэлийн хорооны дарга, сонгуульт ажилтны хувьд гишүүдийнхээ эрх ашгийн төлөө явуулж байгаа үйл ажиллагаанд хөндлөнгөөс оролцсон буюу хүний эрх хамгаалагчийн эрхийг зөрчсөн, хүндэтгэлгүй хандсан талаарх гомдлыг Комиссын дэргэдэх орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хороо хүлээн авч шийдвэрлэсэн.

“Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ-ын Барилга, засварын цехийн ажилчдын Үйлдвэрчний эвлэлийн хорооны дарга тэргүүлэгчдийг үйлдвэрчний эвлэлийн сонгуульт ажилтны хувьд гишүүдээ төлөөлөн шүүхэд нэхэмжлэл гаргах, үзэл бодлоо илэрхийлэх, холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд үүргээ биелүүлэхийг албан бичгээр сануулж ажилласан үйлдлүүдэд үндэслэн Хүний эрх хамгаалагч гэж үзсэн.

“Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ-ын Хуулийн хэлтэс, “Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ-ын Барилга, засварын цехийн дарга М.Т нарын үйлдэл, үйл ажиллагаа нь Барилга, засварын цехийн ажилчдын Үйлдвэрчний эвлэлийн хорооны дарга Б.Г хүний эрх хамгаалагчийн хувьд явуулж буй үйл ажиллагааг нь хүндэтгэхгүй байх, аливаа хэлбэрээр доромжлох, ялгаварлан гадуурхах, үйл ажиллагааг нь дэмжихгүй байх эс үйлдэхүйн хэлбэрээр, тэргүүлэгч М.Н хүний эрх хамгаалагчийн хувьд явуулж буй үйл ажиллагааг нь хүндэтгэхгүй байх, худал мэдээлэл тараах, ялгаварлан гадуурхах, үйл ажиллагааг нь дэмжихгүй байх хэлбэрээр, тэргүүлэгч Д.Г хүний эрх хамгаалагчийн хувьд явуулж буй үйл ажиллагааг нь хүндэтгэхгүй байх, ялгаварлан гадуурхах, үйл ажиллагааг нь дэмжихгүй байх эс үйлдэхүйн хэлбэрээр эрхийг нь зөрчсөн байна.

Түүнчлэн энэхүү хууль зөрчсөн үйлдэл, үйл ажиллагаа нь “Зохион байгуулах, хамтын хэлэлцээ хийх эрхийн тухай” ОУХБ-ын 98 дугаар конвенцын 2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн “Ажил олгогч болон ажилчдын байгууллагууд тус тусын ... үйл ажиллагаа, ... холбоотой асуудалд өөрсдөө буюу төлөөлөгч, гишүүдийн зүгээс оролцох аливаа үйлдлээс зохих ёсоор хамгаалуулна”, Үйлдвэрчний эвлэлүүдийн эрхийн тухай хуулийн 3 дугаар зүйлийн 3.2; 3.3 дахь хэсэг, 4 дүгээр зүйлийн 4.1 дэх хэсэг, 5 дугаар зүйлийн 5.1 дэх хэсгийн 5.1.3; 5.1.4; 5.1.6 дахь заалт, 6 дугаар зүйлийн 6.1; 6.4 дэх хэсэг, мөн “Эрдэнэт үйлдвэр” ТӨҮГ-ын захиргаа, Үйлдвэрчний эвлэлийн холбооны хооронд байгуулсан 2022-2023 онд хэрэгжүүлэх Хамтын гэрээний “Үйлдвэрийн газрын захиргаа, Үйлдвэрчний эвлэлийн хороо нь харилцан ойлголцох, бие биеэ хүндэтгэн, хүлээсэн үүргээ зохих ёсоор биелүүлэх, дотоод хэрэгт үл оролцох, эрх тэгш байх зарчмуудыг баримтлан хамтран ажиллана” гэсэн 1.2 дахь хэсгийг тус тус зөрчиж, Үйлдвэрчний эвлэл, түүний сонгуульт ажилтны зүгээс үйл ажиллагаагаа бие даан чөлөөтэй явуулах үндсэн эрхэд халдаж байна гэж дүгнэсэн.

Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн хэрэгжилтийг хангах, байгууллагын дотоод журамдаа хүний эрх хамгаалагчийн эрхийг хамгаалах тухай заалт оруулах, энэ талаар үе шаттай сургалт зохион байгуулах хүний эрхийн аливаа зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, таслан зогсооход байгууллагын Ёс зүйн хорооны үүрэг, оролцоог дээшлүүлэх шаардлагатай байгаа талаар "Эрдэнэт үйлдвэр" ТӨҮГ-ын захиргаанд Комиссын гишүүний 2023 оны 09 дүгээр сарын 07-ны өдрийн 07/49 дүгээр зөвлөмжийг хүргүүлсэн"...

Комиссын дэргэдэх орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны 2023 оны 09 дүгээр сарын 28-ны өдрийн 2023/01 дүгээр дүгнэлтээс

Тохиолдол 1.13

...Хүний эрхийг хамгаалагч иргэн хуульд заасан арга хэрэгслийн дагуу шүүхэд нэхэмжлэл гаргаж хүний эрхийг хамгаалъя гэхээр ямар ч боломж байхгүй байна. Өмгөөлөгч нарт хуульд заасан арга зам нь байгаа хэдий ч одоогоор захиргааны хэргийн шүүхэд нэхэмжлэл гаргаад явсан тохиолдол байхгүй. Тиймээс хүний эрх хамгаалагч хүн шүүхэд нэхэмжлэл гаргах замаар асуудлыг шийдэх боломж бүрдүүлэх хэрэгтэй байна. Иргэн битгий хэл нутгийн өөрөө удирдах ёсны байгууллага иргэдээ төлөөлж захиргааны хэргийн шүүхэд гомдол гаргах эрхгүй байна...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

График 11. Иргэний нийгмийн байгууллагад тулгамдаж буй бэрхшээл

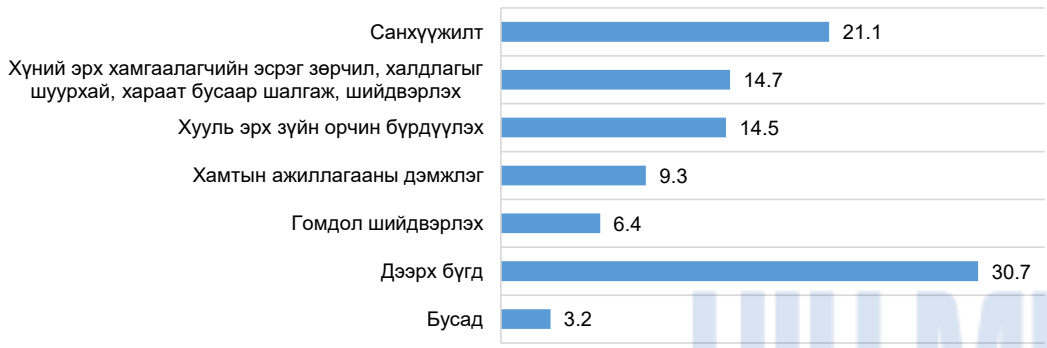

Иргэний нийгэм дэх хүний эрх хамгаалагчдын хувьд санхүүжилтийн асуудал салбарын хэмжээнд хамгийн хурцаар тавигдаж байна. Үүний дараагаар хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг зөрчил, халдлагыг хараат бусаар шийдвэрлэх асуудал тулгамдаж байна гэж тэдний 14.7 хувь, эрх зүйн орчноор хангах шаардлагатай гэж 14.5 хувь нь үзжээ. Судалгаанд оролцогчдын 30.7 хувь нь дээр дурдсан бүхий л асуудал иргэний нийгмийн байгууллагуудын бэрхшээл болж байна гэж хариуллаа.

Тохиолдол 1.14

...Их бага Баяншарга ТББ Дундговь аймагт олгогдсон тусгай зөвшөөрлүүдийг цуцлуулах нэхэмжлэлийг Нийслэлийн захиргааны хэргийн шүүхэд гаргаад байна. Тус байгууллага өмнө нь Сүхбаатар аймагт олгогдсон цацраг идэвхт ашигт малтмалын тусгай зөвшөөрлийг хууль буст тооцуулах өмгөөллийг амжилттай хэрэгжүүлсэн билээ. Гэвч Дундговь аймагт холбогдох хэргийн хувьд гуравдагч этгээдээр хэрэгт оролцож буй компанийн зүгээс удаа дараа үндэслэлгүй гомдол гаргаж, төрийн байгууллагууд түүнийг нь шалган шийдвэрлэхдээ удаан хугацаа зарцуулж байгаагаас хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаа удааширч, нэхэмжлэгчийн хууль ёсны үйл ажиллагаанд саад учруулах дарамт шахалтууд үүсээд байна. Энэ бол нийтийн эрх ашгийг төлөөлөн хамгаалж буй иргэний нийгмийн байгууллага, хүний эрхийг хамгаалагчдад тулгарч байгаа нийтлэг бэрхшээл болохын хувьд 2021 онд батлагдсан Хүний эрхийг хамгаалагчдын эрх зүйн байдлын тухай хуулийн хэрэгжилтийн эрчимжүүлэх нь нэн чухал байна...

“Нээлттэй нийгэм форум”-ын 2022 оны жилийн тайлангаас[50]

График 12. Хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулсны төлөө хүний эрх хамгаалагч болон түүний гэр бүл найз нөхөд зэрэг ойр дотнын хэн нэгнийг хүчирхийлсэн, дарамталсан тохиолдол (ажиллаж буй жилээр)

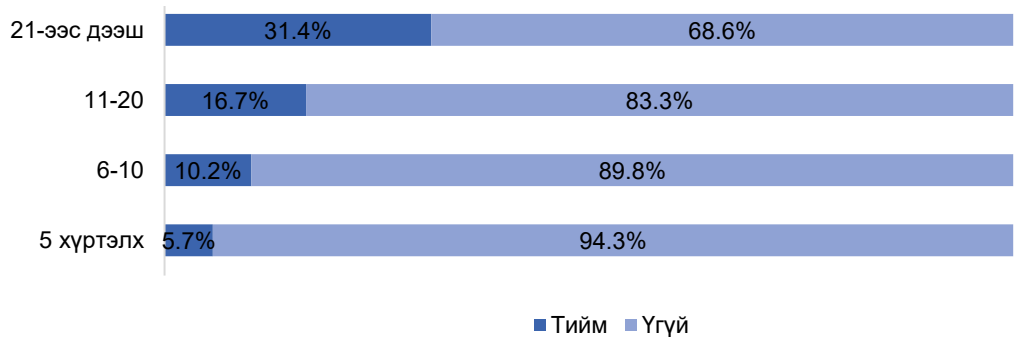

Хүний эрх хамгаалагчаар ажилласан жилээс хамаарч тэдний гэр бүл ойр дотнын хүмүүст ирэх дарамт шахалт ихсэж байна. Түүнчлэн хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаанд оролцсоных нь төлөө мөн хүндрэл үүсдэг байна. Хүний эрх хамгаалагчаар ажилласан жил өсөх тусам ойр дотнын хүнд дарамт, шахалт ирсэн гэж хариулсан байдал өссөн үзүүлэлттэй байна.

НҮБ-ын Хүний эрхийг хамгаалагчийн асуудал хариуцсан тусгай илтгэгч Мишель Форст 2019 онд Монгол Улсад ажилласан томилолтын тайландаа “Хүний эрх хамгаалагчдын хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагааг гутаан доромжлох, шахалт дарамт үзүүлэх, гэмт хэрэгт гүтгэх, нийгмийн сүлжээгээр үзэн ядах хэллэгээр дайрч давшлах, хүний эрх хамгаалагч гэж хэн болох талаар ойлгохгүй байх, мэдээлэл авах болон шийдвэр гаргах үйл явцад оролцох

50 “Нээлттэй нийгэм форум” ТББ-ын 2022 оны жилийн тайлан. Нээлттэй нийгэм форум (forum.mn)

эрхийг хязгаарлах зэрэг явдал нь хүний эрх хамгаалагчдад хүндрэл учруулж байна. ...Хүний эрх хамгаалагчдын дунд айдас төрүүлж байгаа тул тэдний заримыг нь цаашид хүний эрх хамгаалах ажлаа хийхээс татгалзахад хүргэж байна. Эдгээр асуудлыг зөв зүйтэй шийдвэрлэхгүй бол урт хугацаандаа хүний эрхээ эдлэхэд сөргөөр нөлөөлж болзошгүй юм[51]" гэж дүгнэсэн байна. Гэвч хүний эрх хамгаалагчдад учирч буй уг нөхцөл байдал одоог хүртэл хэвээр байна.

Байгаль орчны хүний эрх хамгаалагчдын голлох үүрэг, ач холбогдол

Эрүүл, аюулгүй орчинд амьдрах эрх нь хүмүүс ямар ч үед амь бие, эрүүл мэнддээ халтай аливаа нөлөөлөлд өртөхгүй байх, түүнээс ангид байх боломжийг баталгаажуулсан хүний эрх юм. Манай улсын нийгэм эдийн засгийн хөгжилд үул уурхайн салбар голлох үүрэг гүйцэтгэж, уг салбар эрчимтэй хөгжихийн хэрээр малын бэлчээр хумигдах, усны нөөц багасах зэргээр малчдын ахуй, амьжиргаанд сөрөг нөлөөлөл үзүүлэх болсон. Түүнчлэн хүний үйл ажиллагааны нөлөө, уур амьсгалын өөрчлөлтөөс шалтгаалан хөрсний доройтол, эвдрэл эрчимжиж, мөн малын тоо толгой эрс нэмэгдсэнээр бэлчээрийн талхагдал, доройтол нэмэгдэх болсон. Эл байдлаас шалтгаалан сүүлийн жилүүдэд байгаль орчны хүний эрхийн асуудлаар үйл ажиллагаа явуулж байгаа хүний эрх хамгаалагчид нь байгаль орчны өөрчлөлтөөс үүдэн эрх нь зөрчигдсөн, зөрчигдөж болзошгүй иргэд, бүлгийн эрх ашгийг хамгаалах, тэдний өмнөөс дуу хоолойгоо үүрэг хүлээгчид, шийдвэр гаргагчид, бусад оролцогчдод хүргэх, тэмцэх явдал эрчимжих боллоо.

Байгаль орчны салбарт ажиллаж буй хүний эрх хамгаалагчдын үйл хэрэг хүнсний аюулгүй байдал, цаг агаарын эрс тэс үзэгдэл, уур амьсгалын өөрчлөлттэй тэмцэхэд чиглэдэг. Тодруулбал цаг агаарын үзэгдэл, хүнсний аюулгүй байдал, газар нутгийн хөрсний элэгдэл, байгалийн тэнцвэрт байдал алдагдахад дотооддоо болон гадагш чиглэсэн шилжин суурьших үйл явц идэвхжих, үүнээс улбаалсан хүний эрхийн зөрчил өсөн нэмэгдэх суурь шалтгаан болдог. Тиймээс байгаль орчны салбар дахь хүний эрх хамгаалагчдын үйл ажиллагааны үр дагавар нь ардчиллын институциуд, хүний эрхийг хамгаалахад чухал үүрэгтэй билээ[52].

51 НҮБ-ын Хүний эрхийг хамгаалагчийн асуудал хариуцсан тусгай илтгэгч Мишель Форстын 2019 онд Монгол Улсад ажилласан томилолтын тайлан. A/HRC/43/51/Add.2 (un.org)

52 "Freedom house" байгууллагын Шуурхай тусламжийн хөтөлбөрийн ахлах мэргэжилтэн Метью Хейл. https://freedomhouse.org/article/critical-role-environmental-rights-defenders-and-risks-they-face

Байгаль хамгаалагч гэдэг нь хүрээлэн буй орчныг хамгаалахад чухал үүрэг гүйцэтгэдэг, байгаль, соёл, түүхийн өвийг хадгалан үлдэх, одоо болон ирээдүй хойч үеийнхээ эрх, ашиг сонирхол, сайн сайхныг хамгаалах үүрэгтэй мэргэжлийн хүмүүсийг хэлнэ[53].

Судалгаанд оролцсон хүний эрх хамгаалагчдын 29.7 хувь нь байгаль хамгаалагчид, 25.2 хувь нь экологийн цагдаа байлаа. Байгаль хамгаалагчдын өнгөрсөн 2023 оны хугацаанд 19.4 хувь нь ажил үүргээ гүйцэтгэж байхдаа эрх нь зөрчигдсөн гэж үзсэн. Харин экологийн цагдаа нарын 95.6 хувь нь өөрсдийгөө хүний эрхийн зөрчилд өртөх магадлалтай гэж үзжээ.

“Монголын байгаль хамгаалагчдын холбоо” ТББ-аас байгаль хамгаалагчдын дунд хийсэн түүвэр судалгаанд оролцогчдын 48 хувь нь ажил үүргээ гүйцэтгэж байхдаа халдлагад өртсөн гэжээ. Уг судалгаанд оролцсон байгаль хамгаалагчдын 57.4 хувь нь хууль зөрчигчийн эсэргүүцэлтэй тулгарсны улмаас халдлагад өртсөн бол өөрөө унаж бэртсэн тохиолдол 25.7 хувьтай байна. Мөн судалгаанд хамрагдсан байгаль хамгаалагчдын 57.9 хувь нь ажил үүргээ гүйцэтгэж байх хугацаандаа бэртэл, гэмтэл авч байжээ. Үүнээс 44.6 хувь нь хөхрөл, бяцралт, 8.4 хувь нь яс хугарах, 3.5 хувь нь халдварт өвчин, 1.5 хувь нь гэмтлийн улмаас цус алдсан байна[54].

Зарим Улсын тусгай хамгаалалттай газруудын хамгаалалтын захиргааны нэг байгаль хамгаалагчийн хариуцан ажиллаж байгаа талбайн хэмжээ Засгийн газрын 2006 оны 87 дугаар тогтоол[55]-оор баталсан хэмжээнээс хэд дахин илүү байгаа тул нэг байгаль хамгаалагчийн хариуцах талбайн хэмжээг оновчтой, үр ашигтай, шинэчлэн тогтоож байгаль хамгаалах ажлын нөхцөл байдал, бүтээмжийг сайжруулах зохицуулалт чухал байна.

Тохиолдол 1.15

...Энэ ажлыг хийснээрээ гэр бүлийнхээ амьдралын чанарыг дордуулаад байдаг. Гэхэд тэтгэврээ зээлээд хүний эрх хамгаалах ажил хийж байна. Цалин мөнгө байхгүй цэвэр сайн дурын үндсэн дээр хийж байгаа. Хүүхдүүд ч бас дуртай юмаа хийг гээд мөнгө өгдөг. Ашгийн төлөө ажиллахгүй болохоор гэр бүлийн амьжиргаанд дэм болдоггүй...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

СУДАЛГААНЫ САН

53 Олон улсын байгаль хамгаалагчдын холбооноос гаргасан “Байгаль хамгаалагчдын ёс зүйн дүрэм” 2021 он. Code of Conduct – English - International Rangers Federation

54 “Монголын байгаль хамгаалагчдын холбоо” ТББ-аас байгаль хамгаалагчдын дунд хийсэн түүвэр судалгаа, 2023 он. Уг судалгаанд Аймаг нийслэлийн БОАЖГ, Сумын ЗДТГ болон ТХГ-ын захиргаанд ажилладаг 167 эрэгтэй, 35 эмэгтэй нийт 202 байгаль хамгаалагч хамрагдсан бөгөөд тэдний 42.1 хувь нь 1-5 жил, 21.3 хувь нь 5-9 жил, 17.8 хувь нь 10-15 жил, 11.4 хувь нь 15-20 жил, 7.4 хувь нь 20-оос дээш жил ажилласан туршлагатай байна.

55 Засгийн газрын 2006 оны 04 дүгээр сарын 19-ний өдрийн 87 дугаар тогтоол. Талбайн хэмжээг тгтоох тухай (legalinfo.mn)

График 13. Цаашид таван жилийн хугацаанд одоогийн ажлаа солих магадлал насны бүтцээр

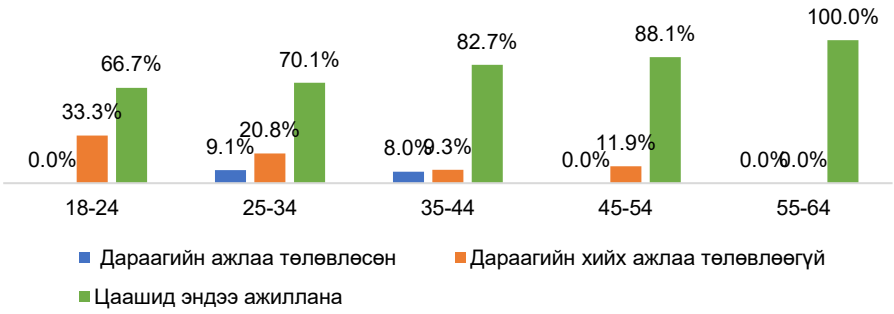

Судалгаанд хамрагдсан байгаль хамгаалагчдын ажлын байрны хэтийн төлөвийн хувьд насны бүтцийн хувьд харилцан ялгаатай байна. Тухайлбал байгаль хамгаалагчдын насны бүтцийн хувьд залуужих тусам ажлаа солих магадлал өссөн үзүүлэлттэй байна. Судалгааны хамгийн өндөр насны бүлэг болох 55-65 насны иргэд бүгд цаашид ажлаа үргэлжлүүлэн хийнэ гэж хариулсан бол хамгийн залуу бүлэг болох 18-24 насны иргэдийн 33.3 хувь нь ажлаа өөрчлөхөөр төлөвлөж байгаа гэжээ.

Байгаль хамгаалагчид 9-н хууль болон холбогдох журмын хүрээнд байгаль орчныг хамгаалах чиг үүргийг хэрэгжүүлж байна[56].

Эрүүгийн хуулийн тайлбарт “энэ хуульд заасан “хууль сахиулагч” гэж цагдаа, тагнуул, авлигатай тэмцэх, шүүхийн шийдвэр гүйцэтгэх, төрийн тусгай хамгаалалтын албаны алба хаагч, хуулиар тусгайлан эрх олгосон эрх бүхий этгээд, байгаль хамгаалагчийг ойлгоно”[57] гэжээ. Зөрчил шалган шийдвэрлэх тухай хуулийн 6 дугаар зүйлийн 6.27 дахь хэсэгт зааснаар улсын байцаагчийн эрхтэй байгаль хамгаалагч харьяаллын дагуу зөрчил шалган шийдвэрлэх эрхтэй байна[58].

Гэвч байгаль хамгаалагчид нь бодит байдалд хууль сахиулагчийн статусаар ажиллаж чаддаггүй бөгөөд улсын байцаагчийн эрхтэй байгаль хамгаалагчид хэрэг бүртгэх, тайлбар мэдүүлэг авах зэрэг ажилд цагаа зарцуулснаар байгаль орчныг хамгаалах үндсэн чиг үүргээ бүрэн дүүрэн хэрэгжүүлж чаддаггүй байна. Түүнчлэн хуулийн байгууллагад тайлбар, мэдүүлэг өгөх, гэрчээр дуудагдах, хэрэгт холбогдож шалгагдах байдал нийтлэг байна.

56 Байгаль орчныг хамгаалах тухай, Байгалийн ургамлын тухай, Амьтны тухай, Ойн тухай, Усны тухай, Байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээний тухай, Зөвшөөрлийн тухай, Тусгай хамгаалалттай газар нутгийн тухай, Зөрчлийн тухай хууль (legalinfo.mn)

57 Эрүүгийн хууль. (legalinfo.mn)

58 Зөрчлийн тухай хууль. (legalinfo.mn)

Тохиолдол 1.16

...Энэ намар гүний эргүүлд явлаа. Бид нар 3 хоногийн дотор хэргээ прокурорт бүртгүүлэх ёстой байдаг. Тэгтэл бид нар эргүүлд 20 хоног явж байгаа юм. Тэгтэл нөгөө хэргийг чинь анх хэдэн сарын хэдэн гээд он сартайгаа байгаа шүү дээ. Гэтэл ямар шалтгаанаар та нар хэрэг хойшлуулсан бэ гэдэг. Хуулийн хугацаа амьдралд нийцдэггүй...

...Өмнө улсын байцагчид тусгай хамгаалалттай газар буутай хүн явж байвал бууг нь хураагаад торгууль бичих эрхтэй байсан. Одоо яг цагдаатай адилхан тэр хүнээс мэдүүлэг авах хэрэгтэй болдог. Компьютертой газар байж л мэдүүлэг авах болно. Энэ их хүндрэлтэй. Энэ мэтээр байгаль хамгаалагчид бичиг цаасны ажил ихтэй. Энэ нь байгаль орчныг хамгаалах үндсэн үүргээ гүйцэтгэхэд хүндрэл болдог...

Байгаль хамгаалагчтай хийсэн ярилцлага

Тохиолдол 1.17

...Байгаль хамгаалагчид самрын хураамж бичиж авна. Мөнгө байхгүй бол түүж ирсэн самраас нь хураамжийнхаа үнэд дүйцүүлээд авдаг байсан. Гэтэл сүүлийн үед тэрийг нь хориглосон. Самарт явж байгаа хүмүүс ямар ч биеийн байцаалт байхгүй. Тэгээд самрын хураамж төлүүлэх гээд бичээд авсан би одоо хүртэл хохироод явж байна. 1.5 сая төгрөгөөр хохирсон. Ажлаа хийснийхээ төлөө өрөнд орох асуудал байна. Тэрний оронд самрыг нь авсан нь амар байдаг. Манай байгаль хамгаалагч самрыг нь аваад тушаах гээд явж байхад самрын хулгай хийсэн гэж баригдаж байсан...

Байгаль хамгаалагчтай хийсэн ярилцлага

Байгаль хамгаалагч нь хариуцсан талбайдаа зөвхөн хяналт тавих биш судалгаа, мониторинг хийх, хавар намрын хуурайшилтын үе болон бусад хугацаанд орчны бүсийн иргэд, ААНБ, аялагч, жуулчдад хөтөч хийх, байгаль хамгаалах, аюулгүй зорчих, хог хаягдал хаяхгүй байх зэргээр давхар сургалт, сурталчилгаа хийх, мэдээлэл, зөвлөгөө өгөх, гамшиг болон аюулт үзэгдлийн үед газар дээр нь ажиллах зэргээр ажлын ачаалал ихтэй байна[59].

“Монголын байгаль хамгаалагчдын холбоо” ТББ-аас байгаль хамгаалагчдын дунд хийсэн түүвэр судалгаанд хамрагдсан байгаль хамгаалагчдын 15.8 хувь нь жилд 110-аас дээш хоног, 13.4 хувь нь 81-110 хоног, 18.8 хувь нь 51-80 хоног, 37.1 хувь нь 20-50 хоног, 14.9 хувь нь 20-оос бага хоног гүний болон ойрын эргүүл, судалгааны ажлаар хээрээр ажилладаг гэжээ. Тэдний 72.3 хувь нь мотоциклоор, 16.3 хувь нь машинаар, 8.4 хувь нь морь эсвэл тэмээгээр, 3 хувь нь явганаар ажил үүргээ гүйцэтгэж байна. Мөн түс судалгаанд хамрагдсан байгаль хамгаалагчдын 22.8 хувь нь ажлын байрны шаардлагад тохирсон тоног төхөөрөмж, тусгай хэрэгслээр хангагдаагүй гэсэн бол 51.5 хувь нь хагас дутуу хангагдсан, үлдсэн 25.7 нь хангагдсан гэжээ.

59 Хан Хэнтийн улсын тусгай хамгаалалттай газрын мэдээлэл.

График 14. Байгаль хамгаалагчдын долоо хоногийн ажлын цагийн хязгаар

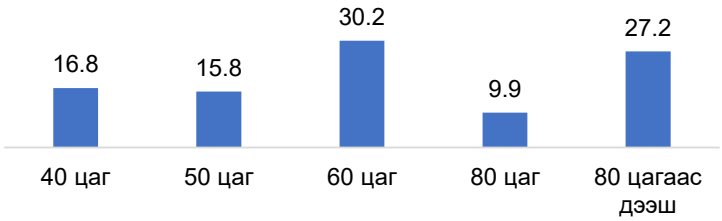

Хөдөлмөрийн тухай хуулийн 84 дүгээр зүйлийн 84.1 дэх хэсэгт “долоо хоногийн ердийн ажлын цаг 40-өөс илүүгүй байна”, мөн зүйлийн 84.4 дэх хэсэгт “долоо хоногийн ажлын цагийн дээд хязгаар нь 56 цагаас илүүгүй байна. Өдөрт ажиллах илүү цагийн хязгаар нь дөрвөн цагаас илүүгүй байна” гэж тус тус заасан. Гэтэл байгаль хамгаалагчид нь 60 цагаас дээш 80 хүртэл илүү цагаар ажиллах нь түгээмэл байна.

График 15. Байгаль хамгаалагчдын эрх нь зөрчигдсөн тохиолдолд хаана хандахаа мэддэг эсэх, ажилласан жилээр

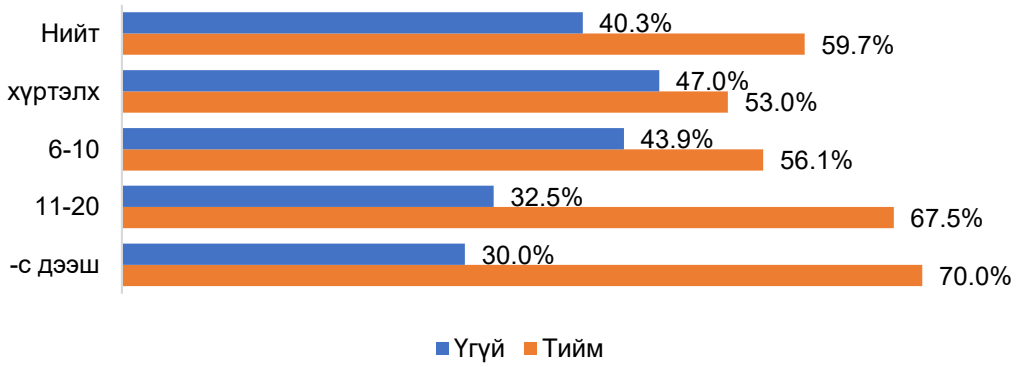

Судалгаанд оролцогчдын 59.7 хувь нь байгаль хамгаалагчид эрх зөрчигдсөн нөхцөлд хаана, хэрхэн хандахаа мэддэг гэж хариулжээ. Энэ нь байгаль хамгаалагчдын ажилласан жил болон ажлын туршлага нэмэгдэх тусам эрхээ хамгаалах талаарх мэдлэг ойлголт нь нэмэгддэг байна. Харин 5 хүртэлх жилийн туршлагатай оролцогчдын тал орчим хувь нь эрх нь зөрчигдсөн тохиолдолд хаана хандахаа мэддэггүй гэжээ.

Судалгаанд хамрагдсан байгаль орчны хүний эрх хамгаалагчид иргэдэд эрх зүйн мэдлэг олгох сургалт, сурталчилгааны ажил явуулах, тэдний гомдол саналыг нь холбогдох төрийн байгууллагад уламжлах, шүүх болон хуулийн байгууллагад хандах замаар хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулж байна.

Тохиолдол 1.18

...Байгаль орчны зөрчлүүд хаагдсан ч эргээд сэргэчихдэг, эдгээр зөрчлүүдийг бүртгэдэг нэгдсэн дата байхгүй, төвлөрсөн удирдлага байхгүй байна. Байгаль орчны яамны төсөв бага. Яам өөрөө хүчин мөхсөдөх, үл үзэгдэх яам болсон байна. Байгаль хамгаалагчид өөрөө эрх мэдэлгүй, багаж хэрэгсэлгүй, тоног төхөөрөмжгүй байна...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

2021 оны байдлаар багадаа 358 хүний эрх хамгаалагчид өс хонзогнолын улмаас амь насаа алджээ. Эдгээр хүмүүсийн 58 хувь нь газар нутаг, хүрээлэн буй орчин болон уугуул хүмүүсийн эрхийг хамгаалах ажил хийж байжээ. Амь насаа алдсан хүмүүсийн 26 хувь нь нутгийн иргэд, 18 хувь нь эмэгтэйчүүд байсан юм[60].

Тохиолдол 1.19

...Манай нийгэмд эмэгтэй хүн өөрөө хүлээн зөвшөөрөгдөх боломж бага байдаг. Нөгөө талаасаа ар гэрээ харж хандах, үр хүүхдэд анхаарал хандуулах хэрэгцээ эмэгтэй хүнд байдаг. Ийм нөхцөлд хүний эрх хамгаалах ажлаа сонгох уу, эсвэл гэр бүлээ сонгох уу гэдэг сонголт гарч ирдэг. Нэг хэсэг би өөрөө эрсдэлтэй нөхцөлд байсан учраас найз нөхөд ах дүү нараасаа холдож байж энэ тэмцлийн замд орохгүй бол ар гэрт их дарамтууд ирж байсан. Жишээ нь манай аавыг чи хүүхдээ хүмүүжүүлж чадаагүй гээд ахмадын баярт урьдаггүй, цагаан сараар ахмадуудад өгдөг гарын бэлгээс хасагддаг байсан, ах дүү нар ажлаасаа халагддаг. Хүүхдүүдийг хүртэл сургууль дээрээ явж байхад нь нудрах тиймэрхүү дарамтууд ирж байсан. Тийм учраас хүмүүст харагдах байдлаасаа ах дүүгүй юм шиг байх сонголтыг хүртэл хийж байсан...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Тохиолдол 1.20

...Италиас нэг мэргэжилтэн ирээд бид нар говь руу ионжилтыг хэмжихээр явсан. Хэмжилтийн үр дүнд үндны усан дах ионжилтын хэмжээ маш өндөр байсан. Гэтэл манайд лаборатори байхгүй учраас тэрийг арилгах ямар ч боломж байхгүй учраас тухайн үед хэвлэлийн хурал хийгээд тийм байна гэж хэлээд өнгөрч байсан. Мөн усан дах хүнцлийн агууламж маш өндөр байгаа. Тэгэхээр энийг шинжлэх тоног төхөөрөмж ч байхгүй, лаборатори ч байхгүй болохоор баримтжуулж ч чадахгүй байна...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

60 OXFAM олон улсын байгууллагаас гаргасан мэдээлэл, "Хүний эрх хамгаалагчдад чиглэсэн заналхийлэл", 2023 он. https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621490/bp-how-companies-should-respond-to-threats-to-hrds-200423-en.pdf?sequence=1&isAllowed=y

Байгаль орчны чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа хүний эрх хамгаалагчдын хувьд хувь хүн, төрийн байгууллагын ажилтан, уул уурхайн компанийн удирдлагуудын зүгээс дарамт шахалтад өртөх, зодуулах, эрүү, зөрчлийн хэрэгт холбогдон шалгагдах явдал ихээр гарч байгаагаас тэдгээр иргэд бие махбод, сэтгэл санаа, эдийн засгийн зэрэг олон талаараа хохирч үлдэж байна. Үүнд:

Амь нас, бие махбодод халдах, заналхийлэх, дарамтлах:

Хүний эрх хамгаалагчдын дунд байгаль орчны чиглэлээр хүний эрх хамгаалахаар тэмцэж байгаа иргэдийн амь нас, бие махбодод халдах хэлбэр түгээмэл байна.

Төрийн байгууллагын зүгээс хүний эрхийг хамгаалах эрх зүйн орчин бүрдүүлж нэг талаараа хамгаалан ажиллаж байгаа мэт боловч зарим тохиолдолд хүний эрхийг хамгаалагчийн эрхийг ноцтой зөрчиж байгаа тохиолдол гарсаар байна. Ялангуяа хөгжлийн томоохон төсөл хөтөлбөрүүдийг хэрэгжүүлэх явцад тухайн бүс нутгийн иргэд, малчдыг үнэн зөв мэдээллээр хангахгүй, тэдэнтэй зөвлөлдөх, зөвшилцөх үйл явцыг бодитоор хэрэгжүүлэхгүй байгаагаас зөрчил маргаан үүсэж, улмаар үг хэлж үзэл бодлоо илэрхийлсэн иргэдийг айлган сүрдүүлэх, дарамтлах явдал гарч байна.

Тохиолдол 1.21

...Амь насанд заналхийлэх асуудлууд гарч байсан. Зам хөндлөн гарч байхад малгайтай цамц өмсчхөөд мөрлөөд, чи зүгээр аятайхан байгаарай, чи ганц амьдарна шүү. Гэж хэлээд зөрөө явчихдаг. Хэн гэдэг нь мэдэгдэх боломжгүй...бас машинаар намайг дайрч байсан. Цэцэрлэгээс хүүхдээ аваад нэгийг нь тэвэрчихсэн нэгийг нь гараасаа хөтөлчихсөн явж байхад номергүй машин ирээд шууд дайрчхаад чи муу зүгээр аятайхан амьдраарай гээд явсан...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

График 16. "Амь насанд" нь заналхийлсэн байдал, ажилласан жилээр

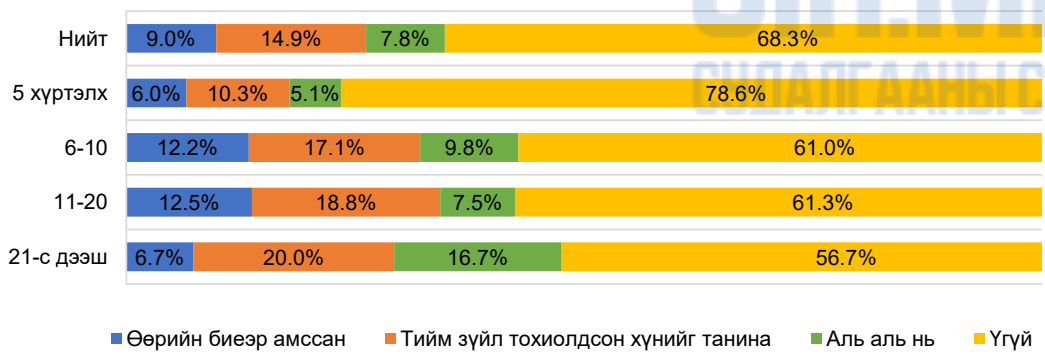

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Судалгаанд хамрагдсан хүний эрх хамгаалагчдын хувьд ажилласан жилээс хамаараад заналхийлэлд өртөж байсан хувь өссөн үзүүлэлттэй байна. Харин хамгийн бага буюу 5 хүртэлх жил ажилласан иргэдийн хувьд энэ төрлийн заналхийлэл бага байгаа нь судалгааны үр дүнд харагдаж байна.

Тохиолдол 1.22

...Хохирогч Г гэх нутгийн байгаль хамгаалагч ажилтай Г.Н нь мөрдөн байцаалтын үед өгсөн мэдүүлэгтээ "...Шүүгдэгч Д.Н-ийг олон удаа ОХУ руу хууль бусаар хил давж ан хийдэг, бас эвэр түүдэг, өөрт нь хэлээд болохгүй болохоор нь хилийнхэнд хэлж байсан. Тэрэнд өс санаж явдаг юм, тэгээд намайг цохисон байх. Би хотод ирээд хагалгаанд орсон. Гавлын яс бутарч цуурсан байсан, түүнийг нөхөж төмөр хийлгэсэн, одоо миний биеийн байдал маш хүнд байна" гэсэн мэдүүлэг өгчээ.

Шүүгдэгч Д.Н-ыг Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 11.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан хүний эрүүл мэндэд хүнд хохирол санаатай учруулах гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцож, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 11.1 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар шүүгдэгч Д.Н-ыг 10,000 (арван мянга) нэгжтэй тэнцэх хэмжээний буюу 10,000,000 (арван сая) төгрөгөөр торгох ялаар шийтгэсэн байна...

Хэнтий аймаг дахь Сум дундын Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 10 дугаар сарын 09-ний өдрийн 2023/шцт/225 дугаар шийтгэх тогтоол

Тохиолдол 1.23

...Хохирогч Баян-Өлгий аймгийн Б сумын Засаг дарга ажилтай А.Ж мөрдөн шалгах ажиллагааны үед "...Б сумын 05 дугаар багийн нутаг "Хогийн толгой" гэх газарт нэлээн хэдэн машин очсон харагдаж байхаар нь зөвшөөрөлгүйгээр шороо ачиж байгаа юм байна гэж бодоод түүнийг нь таслан зогсоохоор бид яваад очсон юм. Очоод энэ газраас шороо авч болохгүй, та хэд буцаад явцгаа гэсэн чинь зарим хүмүүс ойлгоод яваад өгсөн. Тэнд Е гэгч үлдсэн, тэгээд "бид нар амьдралын эрхийн төлөө ингээд явдаг, та хэд газрыг зөвшөөрөлтэй болгож өгсөнгүй, яагаад ингэж хөөж бариад байгаа юм бэ" гэхээр нь би түүнд хандаж "надад та нарт газар ашиглах эрх олгох ямар нэгэн эрх байхгүй, та нар байгаль дэлхийгээ хайрлаач" гэсэн чинь Е миний цамцны захаас зүүн гараараа заамдаж аваад баруун гараараа 2 удаа миний нүүр болон цээж тус газар цохисон. 2 дахь удаагийн цохилт нь цээж рүү оносон бөгөөд тэгэхэд би хойшоогоо унасан юм" гэсэн мэдүүлэг өгчээ.

Шүүгдэгч Ш.Е-ыг Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 11.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан хүний эрүүл мэндэд хөнгөн хохирол санаатай учруулах гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцож, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 11.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар шүүгдэгч Ш.Е-ыг 500 (таван зуу) нэгжтэй тэнцэх хэмжээний буюу 500.000 (таван зуун мянга) төгрөгөөр торгох ял шийтгэжээ...

Баян-Өлгий аймаг дахь Сум дундын Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2022 оны 09 дүгээр сарын 26-ны өдрийн 2022/шцт/143 дугаар шийтгэх тогтоол

ЦЭЦЭГ
СУДАЛГААНЫ САН

Тохиолдол 1.24

...Хохирогч Байгаль хамгаалагч Д мөрдөн шалгах ажиллагаанд болон шүүх хуралдаанд "...Н гэдэг залуу морин дээр миний араар суугаад явж байгаад миний хувцсаар араас боосон, намайг боохоосоо өмнө 1.535.000 төгрөг чамд хэрэг болсон уу? гэж хэлээд боосон, тэгээд намайг морин дээрээс унагаагаад хоолойноос боосон чигтээ чирсэн, чирч байхдаа миний нүүрэн хэсэг рүү нэг удаа цохисон. Тэгээд цааш юу болсныг санахгүй байна..." гэсэн мэдүүлэг өгчээ.

Шүүгдэгч Н-ийг хүний эрүүл мэндэд хөнгөн хохирол санаатай учруулсан гэмт хэрэг үйлдсэн гэм бурууtайд тооцож, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 11.6 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар шүүгдэгч Н-ийг 2 /хоёр/ сарын хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ялаар шийтгэжээ...

Завхан аймгийн Тосонцэнгэл сум дахь Сум дундын шүүхийн 2023 оны 01 сарын 03 өдрийн 2023/шцт/05 дугаар шийтгэх тогтоол

Мөн судалгаанд оролцогчид байгаль орчны чиглэлээр ажилладаг хүний эрх хамгаалагчийн хамтрагч талууд болох сэтгүүлч, өмгөөлөгч, мөрдөгч давхар эрсдэлд өртөх магадлал өндөр байгааг хэлж байв.

Тохиолдол 1.25

...Байгаль хамгаалагч, уул уурхайн зөрчлийг баримтжуулж байсан эрэн сурвалжлах сэтгүүлч ойлгомжгүй нөхцөл байдалд амиа алдсан. Бүртгэл байхгүй. Уул уурхайг эсэргүүцэж явж байгаад сураггүй алга болоод дараа нь уурхайн талбайгаас цогцос нь олдсон ч бүртгэгдээгүй хэрэг байдаг. Ихэвчлэн ахуйн осолд өртсөн, амиа хорлосон нөхцөлд хүрдэг...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Нэр төрд халдах:

Иргэний нийгмийн хүний эрх хамгаалагчийн эрхэд халдаж буй өргөн тархсан хэлбэр нь нэр төр, алдар хүндэд халдах, цахим орчинд гутаан доромжлох явдал билээ. Энэ нь хүний эрх хамгаалагчийн үйл ажиллагааг иргэд, олон нийтэд ташаа байдлаар ойлгуулахад хамгийн их нөлөөлөх хүчин зүйл болж байна. Үүнд нэг талаас төр, нөгөө талаас уул уурхайн компаниуд нөлөөлөл үзүүлж байна.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Тохиолдол 1.26

...Нэр хүндэд халдана. Намайг тагнуул, цагдаагаар шалгуулж байна гэдэг бүгд эрхэд халдаж байгаа хэлбэр юм. Өөрөөр төр өөрийн хууль сахиулах механизмыг ашиглаад бүх төрлөөр дарамталж байгаа...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Төрийн байгууллагын зарим шатны албан хаагчид өөрийн хувийн эрх ашгийн хүрээнд хүний эрх хамгаалагчийн нэр төрд халдах нь түгээмэл байна. Иргэний нийгмийн байгууллага, тэр дундаа байгаль орчны чиглэлээр ажиллаж буй ТББ болон түүний төлөөлөл төрийн үйл ажиллагааны алдаа дутагдалтай талыг олон нийтэд дэлгэснээс үүдэн иргэд олон нийтэд харлуулах ажлыг төрийн зүгээс зохион байгуулж байна. Ингэхдээ иргэний нийгмийн байгууллагын үйл ажиллагаа санхүүжилтийг гаднын тагнуулын байгууллагатай холбон тайлбарлаж олон нийтийг төөрөгдүүлэх явдал тохиолдож байна.

Тохиолдол 1.27

...Бидэнд төрөөс санхүүжилт байхгүй. Ийм хэмжээний санхүүжилт босгож чадахгүй олон улсаас авдаг. Олон улсаас санхүүжилт авахдаа хараат бус иргэний үйл ажиллагааг дэмждэг сангуудаас авдаг. Гэтэл ОХУ-аас санхүүжилт аваад усан цахилгаан станц зогсоосон гэж ярьдаг. Усан цахилгаан станц барих гээд бүхэл бүтэн сум, багийг нүүлгэх болдог. Шаардлагатай нөхөн олговор олгодоггүй. Үүнийг ярихаар л намайг сошиалаар гүтгэн, доромжилж, харлуулдаг...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Тохиолдол 1.28

...Хохирогч Хөвсгөлийн Улаан тайгын тусгай хамгаалалттай газрын дарга ажилтай Ж.Т нь мөрдөн шалгах ажиллагааны үед “...миний ажил төрөлтэй холбогдуулан намайг “Hatgal News” дээр хүн амины хэрэг хийсэн гэх талаар мэдээллийг “...” хаягаас оруулсан байна, намайг гүтгэж, нэр төрд халдан хүн амины хэрэг хийсэн мэтээр олон нийтийн сүлжээнд удаа

дараа тавьсан байна. Манай хүү болох байгаль хамгаалагч ажилтай Т.М-ийг мөн олон нийтийн сүлжээнд тавьсан байсан. Намайг хүн хөнөөсөн утгатай нийтлэл олон нийтийн сүлжээнд оруулснаас хойш маш олон хүн надаас “та хүн алж байсан юм уу, хүн алсан гэсэн биз дээ” гээд асам тавьж, асуух нэгэн нь асууж байна. Албаны болон хувь хүний минь нэр хүндэд халдаж, сэтгэл санаагаар минь хохироосонд гомдолтой байна” гэх гомдлыг тус аймгийн Цагдаагийн газарт гаргасан байна.

Шүүгдэгч Т.Г-ийг Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 13.14 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан “Худал мэдээлэл тараах” гэмт хэргийг үйлдсэн гэм бурууташд тооцож, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 13.14 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар шүүгдэгч Т.Г-ийг 3 сарын хугацаагаар зорчих эрхийг хязгаарлах ялаар шийтгэж, Эрүүгийн хуулийн ерөнхий ангийн 7.2 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1.1, 7.3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэг, 2 дахь хэсгийн 2.1-т тус тус зааснаар шүүгдэгч Т.Г-т “гэмт хэргийн хор уршгийг арилгах талаар арга хэмжээ авах” үүргийг хүлээлгэсэн байна...

Хөвсгөл аймаг дахь Сум дундын эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 05 дугаар сарын 30-ны өдрийн 2023/шцт/161 дугаар шийтгэх тогтоол

Тохиолдол 1.29

...Нэр төрд нэлээн их халдаг. Нэр төр халдахдаа шантааччин, авилгалч гэх байдлаар гүтгэдэг. Харамсалтай нь тэр нь нотлогддоггүй. Тиймэрхүү гүтгэлэгт нь хариу өгөөд байх боломж байдаггүй Өөр тийшээ хандъя гэхээр хандах газар байдаггүй... Шүүлгэх камер байхгүй, өөрсдөд нотлох баримт байхгүй учраас шүүхэд хандаж чаддаггүй. Машинд дайруулснаас үүдээд биед гэмтэл учирсан. Эмчилгээ хийгээд ч нэмэр байхгүй 2-3 жил хэвтэрт байсан...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Цахим аюулгүй байдал:

2016 оны 6 дугаар сард НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөл “Интернэт дэх хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах, хэрэгжүүлэх тухай”[61] тогтоол баталсан бөгөөд хүмүүс онлайнаар болон офлайнаар үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх адилхан эрхтэйг нотолж, улс орнууд “олон улсын хүний эрхийн эрх зүйг зөрчин онлайнаар мэдээлэл олж авах, түгээх явдлыг санаатайгаар тасалдуулах арга хэмжээ авах”-ыг буруушаасан. 2011 онд хэвлэгдсэн НҮБ-ын Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах асуудлаарх Тусгай илтгэгчийн тайланд “олон улсын хүний эрхийн эрх зүйн хүрээ, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрхтэй холбоотой заалтууд интернэтэд нэгэн адил хамаарна” хэмээн дурдсан[62].

Улс орнууд цахим харилцаа холбоо гэх мэтчилэн хүний эрхийг хамгаалагчдын хувийн нууц, гэр бүлийн амьдрал, орон байр, захидал харилцаанд хууль бусаар болон дур зоргоор хөндлөнгөөс оролцохоос зайлсхийх, хууль тогтоомжийн болон бусад арга замаар бусад этгээдийн ийм халдлага, нөлөөллөөс хамгаалах үүрэгтэй[63].

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд оролцогчдын 97 хувь нь хүний эрх хамгаалагчид дижитал аюулд өртөх эрсдэлтэй, байнгын заналхийлэлд өртөж, цахим хяналтад байдаг гэсэн хариуг өгсөн байна. Насны байдлаар авч үзвэл судалгаанд оролцогч 41 ба түүнээс дээш насны бүх оролцогчид эрсдэлд орох, заналхийлэлд өртдөг гэсэн бол 20-30-ны насны хүмүүсийн 2 хувь, 31-40-насны хүмүүсийн 6 хувь нь аливаа дижитал аюул, заналхийлэлд өртдөггүй гэж хариулсан байна. Судалгааны явцад оролцогчдоос ажил үүргээ

61 НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөл, Интернэт орчинд хүний эрхийг хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих, сурталчлах тухай тогтоол. A/HRC/32/L20, 2016 он. Human Rights Documents (ohchr.org)

62 НҮБ-ын Ерөнхий Ассемблей, Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх чөлөөг хангах, хамгаалах тухай Тусгай илтгэгчийн тайлан, НҮБ-ын баримт бичиг, 2011 он. A/66/290. Etpu (ohchr.org)

63 ЕАБХАБ-аас гаргасан “Хүний эрхийг хамгаалагчдыг хамгаалах удирдамж” 2008 он. 454269.pdf (osce.org)

гүйцэтгэх явцад дижитал аюул, заналхийлэлтэй тулгарч байсан эсэхийг асуухад судалгаанд оролцогчдын 49 хувь нь хохирогч болсон гэж хариулсан бол 51 хувь нь сөрөг буюу өртөх магадлалтай гэж хариулсан байна[64].

Дижитал технологи нь хүний эрхийн зөрчил, хүчирхийлэл, олон улсын хүмүүнлэгийн хуулийн зөрчлийг баримтжуулах зэрэг Дэлхий даяарх хүний эрхийг хамгаалагчид болон иргэний оролцогчдод амин чухал нөөц юм. Гэсэн хэдий ч эдгээр технологиор хүний эрхийг хамгаалагчдыг онилж, иргэний орон зайг сүйтгэх зорилгоор буруугаар ашиглаж болно. Хүний эрхийг хамгаалагчдын эсрэг онлайн заналхийлэл хурдацтай нэмэгдэж, Дэлхийн хэмжээнд иргэний орон зай үргэлжлэн хумигдаж байгаад АНУ болон Европын Холбоо (ЕХ) гүнээ түгшиж байна. Хүний эрхийг хамгаалагчдын эсрэг хууль бус онлайн тандалт, цензур, дарамт шахалт, гүтгэлгийн компанит ажил, худал мэдээлэл тараах, интернэтийг зорилтот түвшинд хаах, хууль бус үйлдэл хийх зэрэг заналхийлэл, халдлагад өртсөөр байна. Онлайн халдлага нь ихэвчлэн зодох, алах, хүчээр алга болгох, дур зоргоороо баривчлах үйлдэл хийх хүний эрхийн ноцтой зөрчлийн замыг засаж байдаг. Хүний эрх хамгаалагч эмэгтэйчүүд эрэгтэйчүүдээс илүү хүйсээр ялгаварлан гадуурхагдаж, заналхийлэлд өртөх явдал цахим орчинд өргөн хүрээтэй нэмэгдэж байна. Маш олон хүний эрх хамгаалагч эмэгтэйчүүд арьсны өнгө, шашин шүтлэг, үндэс угсаа, хөгжлийн бэрхшээл, бэлгийн чиг баримжаа, нийгэм эдийн засгийн байдал зэрэг бусад бэлгийн болон хүйсийн хүчирхийллийн золиос болох эрсдэлтэй нүүр тулж байна. Жендэрт үндэслэсэн онлайн дарамт, хүчирхийллийн улмаас охид эмэгтэйчүүдийг улс төр, нийгэм, эдийн засгийн эрхээс салгаж, тэдний хүсэл мөрөөдлийг устгаж байна[65].

Үйл ажиллагаанд учирч буй хүндрэл:

Судалгааны үр дүнгээс үзэхэд байгаль хамгаалах, байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэг зөрчлийг илрүүлэх явцад байгаль хамгаалагчид болон экологийн цагдаагийн албан хаагчид дарамт, шахалтад өртдөг байна.

UHI.MN
СУДАЛГААНЫ САН

64 “Unwanted Witness” байгууллагын 2022 онд хийсэн “Дижитал эрин үед хүний эрх хамгаалагчдын аюулгүй байдлын нөхцөл” судалгаа. State-of-Security-for-HRDs-In-a-Digital-Era.pdf (unwantedwitness.org)

65 Вашингтонд болсон АНУ-ЕХ-ны Худалдаа, Технологийн Зөвлөлийн гурав дахь удаагийн Сайд нарын уулзалтын өмнө Америкийн Нэгдсэн Улс болон Европын Холбооны Засгийн газар хамтарсан мэдэгдэл, 2022 оны 12-р сарын 5-ны өдөр. Joint Statement on Protecting Human Rights Defenders Online - World | ReliefWeb

Бүдүүвч 5.16. Байгаль хамгаалагчид, экологийн цагдаагийн албан хаагчид ажил үүргээ гүйцэтгэх явцдаа дарамт шахалтад орсон байдал

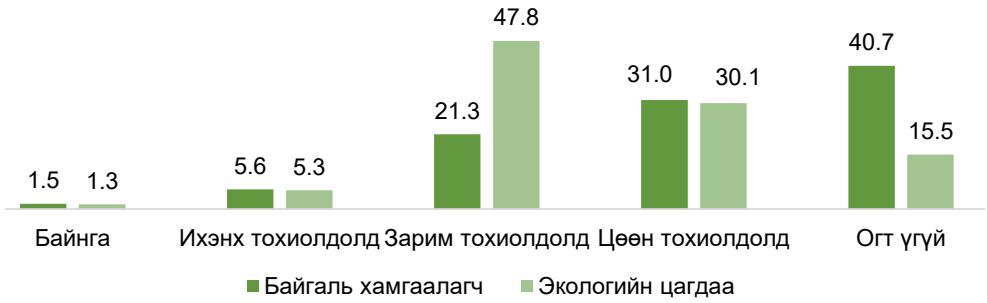

Экологийн цагдаагийн алба нь Засгийн газрын 2020 оны 03 дугаар тогтоол[66], Хууль зүй, дотоод хэргийн сайдын мөн оны А/09 дүгээр тушаалаар ЦЕГ-ын бүтцэд байгуулагдсан. Тус алба нь 131 алба хаагчийн орон тоотой бөгөөд 21 аймаг, 64 суманд хүрээлэн байгаа орчныг хамгаалах, энэ төрлийн гэмт хэрэг, зөрчилтэй тэмцэх, урьдчилан сэргийлэх, байгаль экологид учрах хохирлыг бууруулах чиглэлээр ажилладаг 106 экологийн асуудал хариуцсан алба хаагчийн үйл ажиллагаанд мэргэжил аргазүйн зөвлөгөө өгч, хэрэгжүүлсэн ажил арга хэмжээнд хяналт тавин ажилладаг байна. Орон нутагт үүрэг гүйцэтгэж байгаа экологийн асуудал хариуцсан цагдаагийн алба хаагчид тухайн аймгийн цагдаагийн газар, хэлтэст харьяалагддаг байна[67].

Тохиолдол 1.30

...Байгаль орчны эсрэг гэмт хэрэгтэй холбоотойгоор шинжээчийн дүгнэлт гаргадаг. Тухайлбал модтой холбоотой асуудлаар ойн сумд дундын ангиар (ойн инженер) шинжээчийн дүгнэлт гаргуулдаг. Шинжээчийн дүгнэлтийг гаргахдаа бүсчилсэн хуваарилалтыг хийхдээ 3 бүсэд хуваасан байдаг. Жаргал сум дахь Сум дундын ойн анги, Цагаан-Үүр сум дахь Сум дундын ойн анги, Улаан-Уул сум дахь Сум дундын ойн анги гэсэн чиглэлээр бүсчилдэг. Гэтэл Түнэл суманд гарсан хэрэгт шинжээчийн дүгнэлт гаргахаар хаа байсан хол Цагаан-Үүр сум руу явуулдаг. Түнэл сум аймгийн төвд хамгийн ойр байхад аймагт Дэлгэрмөрөн сум дундын ойн анги буюу Байгаль орчны газар дээр ирүүлээд хийлгэвэл хугацаа алдахгүй, нөгөө талаас эдийн засгийн хэмнэлттэй гээд давуу талтай байтал бүсчилсэн хуваариар гээд Цагаан-Үүр сум руу явуулж шинжээчийн дүгнэлтийг дор хаяж 7 хоног хүлээх шаардлага гардаг...

Хөвсгөл аймгийн экологийн цагдаагийн албан хаагчтай хийсэн ярилцлагаас

66 Засгийн газрын 2020 оны 03 дугаар тогтоол. Тогтоолд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай (Засгийн газрын 2017 оны 76 дугаар тогтоол) (legalinfo.mn)

67 ЦЕГ-ын Экологийн цагдаагийн албаны мэдээлэл.

Экологийн цагдаагийн албанд байгаль орчны эсрэг бүртгэгдсэн гэмт хэрэг, зөрчлийн 36 буюу 27.5 хувийг хууль бусаар ашигт малтмал хайх, ашиглах, олборлох, 60 буюу 45.8 хувийг хууль бусаар мод бэлтгэх, 25 буюу 19.1 хувийг хууль бусаар ан агнах, 6 буюу 4.6 хувь нь байгалийн ургамлыг хууль бусаар бэлтгэх, 2 буюу 1.5 хувь нь байгаль орчныг бохирдуулах, 2 буюу 1.5 хувь нь химийн хорт аюултай бодисыг хууль бус эргэлтэд оруулах гэмт хэрэг эзэлж байна[68].

Байгаль хамгаалагчид нь аливаа эрсдэлд орохоос зайлсхийж өөрийн болон бусдыг хамгаалахын тулд үйл ажиллагааны аюулгүй байдлаа төрийн дэмжлэгтэйгээр урьдчилан хангасан байх шаардлагатай юм[69].

Монгол Улсын нийт нутаг дэвсгэрийн 21 орчим хувийг хамарсан 120 гаруй газрыг улсын тусгай хамгаалалтад авсан байдаг бөгөөд тэдгээрийг 36 хамгаалалтын захиргааны 800 гаруй байгаль хамгаалагч хариуцан хамгаалж байна[70].

БОАЖЯ-наас 2022 онд 1,147 байгаль хамгаалагч, 2023 онд 909 байгаль хамгаалагчдыг гэнэтийн ослын даатгалд бүрэн хамруулж, 18 сая төгрөгийн нөхөн олговор олгуулж, аливаа осол гэмтэл тохиолдсон үед нөхөн төлбөр авах, эмчилгээний зардлыг бүрэн төлүүлэх нөхцөлийг бүрдүүлсэн байна[71]. Гэвч тэдний машин техник, ажлын хувцас, бие хамгаалах багаж, хэрэгслээр хангах зэрэг асуудлыг өнөөдрийг хүртэл зөвхөн гаднын зээл тусламжийн хөрөнгөөр шийдвэрлэж байна.

Тохиолдол 1.31

...Мөрдөн шалгах ажиллагааны шатанд хохирогч Г.Б өгсөн мэдүүлэгтээ: "...2022 оны 11 дүгээр сарын 15-18-ны өдрүүдийн хооронд Улаан-Уул сумын Соёо багт байрлах Улаан тайгын Улсын тусгай хамгаалалттай газрын хамгаалалтын захиргааны байгаль хамгаалагчийн ажлын байрны цонхыг хагалж ороод дотор байсан нарны толь, 12 инчийн зурагт, Жи мобайлын утас зэргийг гэмтээж, байранд байсан авдар савыг ухаж төнхөөд, Солитэ нэртэй 80 амперын акумлятор хулгайд алдагдсан байсан" гэжээ.

Шүүгдэгч П.Б-д Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.8 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан "Бусдын эд хөрөнгийг хууль бусаар устгасан, гэмтээсний улмаас бага хэмжээнээс дээш хохирол учруулсан" гэмт хэрэг үйлдсэн гэм буруутайд тооцож, Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.8 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт зааснаар 500 (таван зуу) нэгжтэй тэнцэх хэмжээний буюу 500,000 (таван зуун мянга) төгрөгөөр торгох ялаар шийтгэсэн байна...

Хөвсгөл аймаг дахь Сум дундын Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 03 дугаар сарын 23-ны өдрийн 2023/шцт/95 дугаар шийтгэх тогтоол

68 ЦЕГ-ын Экологийн цагдаагийн албаны мэдээлэл.

69 Олон улсын байгаль хамгаалагчдын холбооноос гаргасан "Байгаль хамгаалагчдын ёс зүйн дүрэм" 2021 он. Code of Conduct – English - International Rangers Federation

70 Хан Хэнтийн Улсын тусгай хамгаалалттай газрын хамгаалалтын захиргааны мэдээлэл.

71 БОАЖЯ - ны мэдээлэл.

Байгаль хамгаалагчид нь гүний эргүүл, шалгалт хийх үед 3-4-үүлээ хамтарч явдаг бөгөөд хууль бусаар самар, мод бэлтгэж байгаа иргэдэд хууль ёсны шаардлага тавихад эсэргүүцэл үзүүлж, хутга шөвөг гаргах, хийн буугаар буудалцах тохиолдол гардаг. Гэвч тэд нэг бүрийн тусгай хэрэгслээр бүрэн хангагдаж чаддаггүй, тухайлбал хийн буу нь сумгүй байх явдал нийтлэг байна[72].

Орон нутагт сумын байгаль хамгаалагч хууль бус агнууртай тэмцэх хяналт шалгалтын ажлыг гүйцэтгэх явцад бие хамгаалах хэрэгсэлгүйн улмаас галт зэвсэгтэй хүмүүс амь нас, эрүүл мэндэд нь эрсдэл учруулах, түүнчлэн галт зэвсгээ хураалгахгүй хэл амаар доромжлох, дарамтлах, заналхийлэх, хөөх, зугтаах, бие махбодод нь халдан бэртээж гэмтээх явдал гаргадаг байна. Мөн байгаль хамгаалагчид хөдөө хээр олон хоног ажиллах явцад цаг агаарын эрс тэс уур амьсгалын улмаас хөл гараа хөлдөөх, морь, мотоциклоос унаж бэртэх, ар гэртэйгээ холбоо барьж чадахгүй болох, хоол хүнсээр тасалдах, цас, бороо, үер усанд боогдох гэх мэт асуудалтай тулгардаг байна[73].

Тохиолдол 1.32

...Байгаль хамгаалагч Б.П нь 2022 оны 8 дугаар сард хууль бус ан агнуур хийх явдалтай тэмцэх хяналт шалгалтын ажлын үүрэг гүйцэтгэж байх үедээ мотоциклээс унаж бэртэн биедээ хүнд гэмтэл авсан. Улсын Нэгдүгээр Төв эмнэлэгт хэвтэн 1 бөөрөө авахуулж, хөдөлмөрийн чадвар алдалтаа 70 хувиар тогтоолгон одоогоор байгууллагын хөгжлийн бэрхшээлтэй иргэнээр албан үүргээ гүйцэтгэж байна. Хагалгаанд орох зардлыг хувиасаа төлж орсон. Өрөөсөн бөөрөө авхуулсан болохоор одоо мотоцикл болон машинаар хөдөө хээрийн замд явах боломжгүй, 6 сар тутамд Улаанбаатар хотноо Улсын төв Нэгдүгээр эмнэлгийн хяналтад үзүүлдэг. Анх осолд ороод эмчилгээнд явахад хамт олны сэтгэлийн дэм гэж мөнгөн тусламж л авсан. Нааш цааш эмнэлэгт үзүүлэх болон хот явах зардлаа өөрөө төлдөг, байгууллагаас ямар нэгэн зардал, хөнгөлөлтөд хамрагдаж байгаагүй...

Нэгэн аймгийн сумын байгаль хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Байгаль хамгаалагчийн ажиллах нөхцөл хүнд, холбоо харилцаагүй, гол мөрөн, шавар, намаг, хөвч тайга, шигүү ургасан мод, торлог дунд өвлийн хүйтэн, зуны аагим халуунд автомашин хүрэх боломжгүй газарт явганаар, мориор ажил үүргээ гүйцэтгэж байна.

Иргэний нийгмийн байгууллагууд тэр дундаа байгаль орчны чиглэлээр үйл ажиллагаа явуулж байгаа ТББ-уудын тогтвортой үйл ажиллагаанд нь зориудаар саад тотгор болох оролдлогуудтай байнга тулгарч байгаа нь тэдний хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаанд сөргөөр нөлөөлж байна.

72 Богдхан Уулын дархан цаазат газрын хамгаалалтын мэдээлэл

73 Хөвсгөл аймгийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газрын мэдээлэл.

Тохиолдол 1.33

...Байгаль хамгаалах үйл ажиллагаа явуулдаг хүний эрх хамгаалагчид нь тэр бүр тогтвортой, тууштай ажиллахаасаа илүүтэй нэг удаагийн тохиолдолд ажиллах явдал түгээмэл байдаг. Ихэвчлэн аймаг, орон нутагт малын бэлчээр, нутаг усаа хамгаалах байдлаар хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа явуулж байна. Ялангуяа нутаг орноо хамгаалж байгаа эмэгтэй, ахмад настай, ганц бие эмэгтэй хүмүүст илүү их дарамт ирдэг. Тэдгээр хүмүүст эрх зүйн мэдлэг олгох, хуулийн нөлөөлөл хийх, төртэй харьцах талаар дэмжлэг хэрэгтэй..."

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Тохиолдол 1.34

...Булган аймгийн ...сумын Бэрхийн өвөр гэх газарт үйл ажиллагаа явуулдаг нөхөрлөлүүдээс болон иргэн Д.Н, Ү.Н нар малчин иргэдийн хууль ёсны эрх ашгийг хамгаална, түс багийн иргэдэд тоосжилтын эсрэг болон өвөлжилтийн дэмжлэг үзүүлэх шаардлагатай гэж бодит байдлыг нуух замаар бусдыг төөрөгдөлд оруулж, 2020 оны 08 дугаар сарын 25-ны өдөр түс бүрээс 1,000,000 төгрөг буюу нийт 4,000,000 төгрөгийг залилан авсан гэмт хэрэг гэмт хэрэг үйлдсэн гэж Булган аймгийн Прокурорын газраас Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан гэмт хэрэгт холбогдуулан яллах дүгнэлт үйлдэж экологич, байгаль хамгаалагч мэргэжилтэй, Цэвэр ус, ногоон дэлхий хязгаарлагдмал хувьцаат компанид байгаль орчны сургалт, зөвлөгөө өгөх ажилтай Д.Н-д холбогдох эрүүгийн хэргийг шүүхэд шилжүүлжээ.

Шүүх хэргийг хэргийг хэлэлцээд Эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хуулийн 34.19 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсгийн 1.1 дэх заалтад зааснаар Булган аймгийн прокурорын газрын хяналтын прокуророос Эрүүгийн хуулийн тусгай ангийн 17.3 дугаар зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасан гэмт хэрэгт холбогдуулан яллах дүгнэлт үйлдэж ирүүлсэн шүүгдэгч Д.Н-д холбогдох хэргийг хэрэгсэхгүй болгож, шүүгдэгч Д.Н-г цагаатгасан байна...

Булган аймаг дахь Сум дундын Эрүүгийн хэргийн анхан шатны шүүхийн 2023 оны 11 дүгээр сарын 13-ны өдрийн 2023/ШЦТ/206 дугаар цагаатгах тогтоол

Хавар, намрын хуурайшилтын үед хариуцлагатай жижүүрийн үүрэг тогтмол гүйцэтгэж, байгалийн онцгой аюул, ой хээрийн түймэр гарах үед томилолт, хээрийн нэмэгдэл, онцгой үед ажилласан онцгой нөхцөлийн нэмэгдэл хөлсгүйгээр түймрийг бүрэн унтартал сахиж, хамгаалан ажиллаж байна. Иймд ой хээрийн түймэр болон цаг агаарын гамшигт нөхцөлд ажилласан байгаль хамгаалагчдын ажлын нөхцөл байдлыг судлан үзэх, цалин хөлсийг нэмэгдүүлэх боломжийг анхаарах нь зүйтэй байна. Тухайлбал байгаль хамгаалагчийн ажиллах нөхцөлийн хүндрэлтэй байдлыг харгалзаж тэтгэвэр тогтоолгох насны хязгаарыг нь 55 нас болгож бууруулах санал судалгааны явцад олон давтагдсан.

Тохиолдол 1.35

...Зарим тохиолдолд онцгой байдлын байгууллагын алба хаагч нарт онцгой нөхцөлд ажилласан өдрөөр тооцож нэмэгдэл хөлс олгож байгаа нь сөрөг үр дагавар учруулж байгааг дурдах нь зүйтэй байна. Өөрөөр хэлбэл ой хээрийн түймэр гарсан үед хохирол багатайгаар яаралтай унтраахын оронд илүү өдөр ажиллаж ажилласан өдрөөр тооцож нэмэгдэл хөлс тооцон авах сонирхол бий болгож байж болзошгүй байдал үүсэж байгааг судлан үзэх хэрэгтэй байна....

Онцгой байдлын алба хаагчид гал түймрийг цурамд оруулж, унтраан байгаль хамгаалагч нарт хариуцуулан орхисноор газар дээр нь түймрийг бүрэн унтарч дахин асахгүй болтол хэдэн өдөр ч хүлээх тохиолдлууд гардаг...

Байгаль хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Байгаль хамгаалагчид нь БОАЖЯ-ны харьяа улсын тусгай хамгаалалттай бүс нутгийн захиргаад, аймгуудын байгаль орчин, аялал жуулчлалын газар, нийслэлийн байгаль орчны газарт харьяалагдан хариуцсан нутаг дэвсгэртээ байгаль орчны бодлого, хууль тогтоомжийн хэрэгжилтийг хангуулах, сурталчлах, биологийн олон янз байдлын талаар бүртгэл хөтлөх, удирдлагыг мэдээллээр хангах, улсын тусгай хамгаалалттай газрын унаган төлөв байдлыг хадгалан хамгаалах, зэрлэг амьтдын амьдрах таатай орчныг бүрдүүлэх чиг үүргийг хэрэгжүүлдэг байна. Гэвч тэдний удирдлага зохион байгуулалт, харьяалал өөр байгаагаас ажлын орчин нөхцөл, техник хэрэгслийн хангамж, цалин хөлсний хэмжээ харилцан адилгүй байна. Түүнчлэн сум орон нутагт амьдардаг байгаль хамгаалагч бүрд зориулж тусгайлан “ажлын байр” байхгүй. Сумын төвд ажилладаг байгаль хамгаалагчийн ажлын байр нь Засаг даргын тамгын газарт байх боловч ажиллах нөхцөл хангалтгүй байна.

Тохиолдол 1.36

...Байгаль хамгаалагчдын хувьд гэр нь гол төлөв ажлын байр болдог. 2022 онд нэг байгаль хамгаалагчийг үүрэгт ажилтай нь холбоотойгоор согтуу хүн гэрт нь зодож хүнд гэмтэл учруулснаас эмнэлэгт хэвтэн эмчлүүлж хөдөлмөрийн чадвараа түр хугацаагаар алдсан.

Хуулийн байгууллагаас “албан үүргээ гүйцэтгэж байхад нь буюу ажлын байранд нь бүс гэрт нь зодсон тул “хууль сахиулагчид” халдсан гэх үндэслэлгүй” гэсэн утгатай тайлбар өгч байсан мэдээлэл бий. Иймд сум орон нутагт амьдардаг байгаль хамгаалагчийн “ажлын байр”-ыг тодорхой болгох эсвэл тэдний гэрийг “ажлын байр” гэж үзэн хуульчлах ёстой юу...

ТББ-ын хүний эрх хамгаалагчтай хийсэн ярилцлагаас

Байгаль орчны чиглэлээр ажилладаг хүний эрх хамгаалагчдын ажил үүрэгтэй холбоотой хүчирхийлэх, заналхийлэх, доромжлох, гүтгэх болон бусад хууль бус үйлдэл, үйл ажиллагаанаас тэдэнд болон гэр бүлийн гишүүдэд нь үүсэж болзошгүй аюул, эрсдэлээс хамгаалахад БОАЖЯ болон холбогдох

байгууллагууд анхаарч, энэ төрлийн зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх стратеги бодлоготой болох нь чухал байна.

Түүнчлэн байгаль хамгаалагчийн эрх, үүрэгтэй холбоотой хууль тогтоомжуудад үнэлгээ хийж, байгаль хамгаалагчийн эрх зүйн байдлыг тодорхойлсон бие даасан хуулиар зохицуулах, мөн тэдэнд зориулсан эрсдэлийн сантай болох асуудлыг судалж шийдвэрлэх нь зүйтэй байна.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ХҮНИЙ ЭРХ ХАМГААЛАГЧИЙН АЮУЛГҮЙ БАЙДАЛ, ХАМГААЛАЛТЫН ТАЛААРХ ОЛОН УЛСЫН ХЭМ ХЭМЖЭЭ

Хүний эрх хамгаалагчийн аюулгүй байдал, хамгаалалтын талаарх олон улсын хэм хэмжээ

НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1998 оны 12 дугаар сарын 09-ний өдрийн A/RES/53/144 дүгээр тоот тогтоолын хавсралтаар “Бүх нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүний эрх, суурь эрх чөлөөг дэмжих, хамгаалах талаар хувь хүмүүс, бүлэг, нийгмийн байгууллагуудын эрх, үүрэг хариуцлагын тухай түнхаглал” буюу товчоор Хүний эрх хамгаалагчийн тухай тунхаглалыг баталсан[74]. Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Дүрмийн 13 дугаар зүйлийн 1б-д зааснаар тус тогтоол нь зөвлөмжийн чанартай баримт бичиг юм[75].

Хүний эрх хамгаалагчийн тухай тунхаглал нийт 20 зүйлтэй бөгөөд хүний эрх хамгаалагчийн дараах эрх, үүргийг тодотгон заасан. Үүнд: Хүний эрхийн салбарт бие даан болон бусадтай нэгдэн ажиллах;

- Холбоо, төрийн бус байгууллага байгуулах;
- Тайван жагсаал, цуглаан хийх;
- Хүний эрхтэй холбоотой мэдээлэл хайх, олж авах, хадгалах;
- Хүний эрхийн аливаа асуудлаар төрийн байгууллага, албан тушаалтанд хандах, асуудал шийдвэрлүүлэх;
- Хүний эрхийн хууль тогтоомж, бичиг баримттай холбоотой асуудлаар гомдол гаргах, шийдвэрлүүлэх;
- Хүний эрхийг хамгаалахад хууль зүйн мэргэжлийн туслалцаа авах, бусад зөвлөгөө, тусламж авах;
- Үндэсний хууль тогтоомжийг хүний эрхийн олон улсын хэм хэмжээнд нийцүүлэх үүрэгтэй холбоотой нийтийн сонсгол, хэрэг хянан шийдвэрлэх хуралдаанд оролцох;

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

74 Нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах хувь хүн, бүлэг, нийгмийн байгууллагуудын эрх, үүргийн тухай тунхаглал, 1998 он. ; https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-human-rights-defenders/declaration-human-rights-defenders; https://sdg.humanrights.dk/en/instruments/overview/list https://undocs.org/A/RES/53/144; https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-human-rights-defenders/declaration-human-rights-defenders; https://sdg.humanrights.dk/en/instruments/overview/list

75 Нэгдсэн Үндэстний Байгууллагын Дүрэм, 1945 https://legalinfo.mn/mn/detail/1211

- Төрийн бус болон олон улсын байгууллагуудад саадгүй нэвтрэх, харилцах;
- Үр нөлөөтэй хамгаалалтын арга хэмжээний үр ашгийг хүртэх;
- Хүний эрх хамгаалагчийн ажил, мэргэжлээ хууль ёсны дагуу хэрэгжүүлэх;
- Хүний эрхийг зөрчиж буй төрөөс үүдэлтэй үйлдэл, эс үйлдэхүйд тайван замаар хариу үйлдэл үзүүлэх, тийн эсэргүүцэхдээ үндэсний хуулийн дагуу үр дүнтэй хамгаалуулах;
- Хүний эрхийг хамгаалах зорилгоор гадаадаас санхүүжилт хүлээн авах зэргээр эх үүсвэр татах, хүлээн авах, ашиглах.

Энд дурдсан үр нөлөөтэй хамгаалалтын арга хэмжээний үр ашгийг хүртэх нь хүний эрх хамгаалагчийн аюулгүй байдал, хамгаалалттай шууд холбоотой зохицуулалт юм. Тодруулбал тус тунхаглалын 9 дүгээр зүйлд зааснаар хүн бүр энэхүү тунхаглалд дурдсан хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хэрэгжүүлэх, тэр дундаа дангаараа буюу бусадтай хамтран хүний эрхийг хамгаалах, дэмжих ба эдгээр эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн тохиолдолд үр дүнтэй хариу арга хэмжээ авах эрхтэй.

Харин заавал дагаж мөрдөх шинжийг агуулсан хүний эрхийн дараах олон улсын болон бүс нутгийн гэрээ, баримт бичигт үр нөлөөтэй хамгаалалтын арга хэмжээний талаар заасан байна.

Хүснэгт 5. Хүний эрх хамгаалагчийн эрхийг хамгаалсан олон улсын ба бүс нутгийн баримт бичгийн зүйл, заалт

№	Баримт бичгийн нэр	Зохицуулалт	Монгол Улс нэгдэн орсон огноо[76]
1	Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглал, (1948)	8 дугаар зүйл. Үндсэн хууль болон бусад хуулиар олгосон үндсэн эрх нь зөрчигдвөл хүн бүр эрх мэдэл бүхий үндэсний шүүхээр эрхээ бүрэн сэргээн тогтоолгох эрхтэй.	-

ШУА.MN СУДАЛГААНЫ САН

76 НҮБ-ын гэрээний байгууллагын мэдээллийн сан. Монгол Улсын соёрхон батлах статус https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/TreatyBodyExternal/Treaty.aspx?CountryID=115&Lang=EN https://indicators.ohchr.org/

2	Арьс үндсээр алагчилах үзлийн бүх хэлбэрийг устгах тухай олон улсын конвенц, (1965)	6 дугаар зүйл Оролцогч улсууд харьяалалдаа байгаа хүн бүрийг энэхүү Конвенцийг зөрчин хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөнд халдаж байгаа арьс үндсээр алагчилах аливаа үйлдлээс харьяалах үндэсний шүүх, төрийн бусад байгууллагаар дамжуулан үр нөлөөтэй хамгаалуулах, арга хэмжээ авахуулах, түүнчлэн арьс үндсээр алагчласны уршгаар үүссэн аливаа хохирлыг шударга бөгөөд зохих ёсоор нөхөн төлүүлэх талаар шүүхэд нэхэмжлэл гаргах эрхээр хангана.	1969.08.06
3	Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пакт, (1966)	2 дугаар зүйл 3. Энэхүү Пактад оролцогч улс бүр дараах үүрэг хүлээнэ: (a) энэхүү Пактаар хүлээн зөвшөөрсөн эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн аливаа хүнийг, ийм зөрчлийг албаны үүргээ гүйцэтгэж байсан этгээд үйлдсэн байсан ч үр нөлөөтэй эрх зүйн хамгаалалтаар хангах; (b) эрх зүйн хамгаалалт хүссэн аливаа этгээдийн тийм эрхийг эрх бүхий шүүх, захиргаа, хууль тогтоох байгууллага, эсхүл тухайн улсын эрх зүйн тогтолцоонд заасан эрх бүхий бусад байгууллагаас тогтоож байх явдлыг хангах, түүнчлэн шүүхээр хамгаалуулах боломжийг нь хөгжүүлэх; (c) эрх зүйн хамгаалалт олгож байгаа бол түүнийг эрх бүхий байгууллагаас хэрэгжүүлэх явдлыг хангах. 9 дүгээр зүйл 5. Хууль бусаар баривчлагдаж эсхүл цагдан хоригдож хохирсон этгээд хохирлоо албадан нөхөн төлүүлэх эрхтэй.	1974.11.18
4	Эмэгтэйчүүдийг алагчилах бүх хэлбэрийг устгах тухай конвенц, (1979)	2 дугаар зүйл Оролцогч улсууд эмэгтэйчүүдийг алагчилах бүх хэлбэрийг бууруушаан, эмэгтэйчүүдийг алагчилах үзлийг устгах бодлогыг зохистой бүхий л аргаар нэн даруй хэрэгжүүлэхээр тохиролцож, энэхүү зорилгоор дараах арга хэмжээг авна: (c) эрэгтэйчүүдтэй тэгш байх үндсэн дээр эмэгтэйчүүдийн эрхийг хуулиар хамгаалах, тухайн улсын эрх бүхий шүүх, төрийн бусад байгууллагаар дамжуулан алагчилах аливаа үйлдлээс эмэгтэй-чүүдийг үр нөлөөтэй хамгаалахыг хангах;	1981.07.20

UIP.MN
СОЁЛЫН САНЫ САН

5	Эрүүдэн шүүх болон бусад хэлбэрээр хэрцгий, хүнлэг бусаар буюу хүний нэр төрийг доромжлон харьцаж шийтгэхийн эсрэг конвенц, (1984)	13 дугаар зүйл Оролцогч улс түүний нутаг дэвсгэрт эрүүдэн шүүгдсэн хэмээн мэдүүлж буй этгээд эрх бүхий байгууллагад гомдол гаргах, хэргээ шуурхай, шударгаар хянан шалгуулах явдлыг хангана. Гомдол гаргасан этгээд болон гэрчүүдийг гомдол гаргасан болон нотлох баримт гаргаж өгсөнтэй холбогдуулан зүй бусаар харьцах, айлган сүрдүүлэхээс хамгаалах арга хэмжээ авна. 14 дүгээр зүйл 1. Оролцогч улс өөрийн эрх зүйн тогтолцоогоороо эрүүдэн шүүгдсэн этгээд хохирлоо арилгуулах, шударга, хангалттай нөхөн төлбөр авах эрх, түүний дотор эрүүл мэндээ бүрэн сэргээхэд шаардлагатай төлбөр гаргуулах эрхийг хүлээн зөвшөөрнө. Эрүүдэн шүүгдсэний улмаас хохирогч нас барвал асран халамжлагч нөхөн төлбөр авах эрхтэй. 2. Энэхүү зүйл нь хохирогч буюу бусад этгээд дотоодын хууль тогтоомжийн дагуу нөхөн төлбөр авах эрхийг хөндөхгүй.	2002.01.24
6	Хүчээр алга болгохоос бүх хүнийг хамгаалах тухай олон улсын конвенц, (2006)	12 дугаар зүйл 1. Хүчээр алга болгох гэмт хэргийн улмаас хэн нэгнийг хохирогч болсон тухай нотолгоо гаргаж буй этгээд тухайн нотолгоог түргэн шуурхай, шударгаар авч үзэх, шаардлагатай тохиолдолд мөрдөн байцаалтыг хойшлуулалгүй, нягт нямбай, шударга явуулах эрх бүхий байгууллагад холбогдох баримтыг өгөх эрхийг оролцогч улс бүр аль ч этгээдэд олгоно. Шаардлагатай тохиолдолд гомдол гаргагч, гэрч, алга болсон этгээдийн төрөл төрөгсөд, тэдний хамгаалагчид, түүнчлэн мөрдөн байцаалтад оролцож буй этгээдүүдийг гомдол гаргасан буюу мэдүүлэг өгснөөс үүдэж тэдэнтэй хууль бус хандах буюу сүрдүүлэхээс сэргийлж хамгаалахад шаардлагатай арга хэмжээ авна. 2. Аль ч тохиолдолд хэн нэгэн этгээдийг хүчээр алга болгосон гэж үзэх боломжит үндэслэл байвал энэ зүйлийн 1 дэх хэсэгт дурдсан байгууллага албан ёсны гомдол гаргаагүй байсан ч мөрдөн байцаалтыг явуулна.	2015.02.12

UIH.MN
ЦЫЛЭ ДАНЫ САН

		4. Оролцогч улс бүр мөрдөн байцаалтыг явуулахад саад болж бүй үйлдлээс урьдчилан сэргийлэх, тийм үйлдэлд шийтгэл ногдуулахад шаардлагатай арга хэмжээг авна. Тухайлбал, хүчээр алга болгох гэмт хэргийг үйлдсэн гэж сэжиглэгдэж бүй этгээд гомдол гаргагч, гэрч, алга болсон этгээдийн төрөл садан буюу тэдний өмгөөлөгч, эсхүл мөрдөн байцаалтад оролцож бүй этгээдүүдийг дарамтлах, эсхүл айлган сүрдүүлэх буюу мөрдөн мөшгих үйлдлийн аргаар мөрдөн байцаалтын явцад нөлөөлөх боломжгүй байх явдлыг тухайн улс хангана.	
7	Хөгжлийн бэрхшээлтэй хүний эрхийн тухай конвенц, (2006)	5 дугаар зүйл. Адил тэгш байдал, үл алагчилал 2. Оролцогч улсууд нь хүнийг хөгжлийн бэрхшээлийн улмаас бүх хэлбэрээр алагчилах явдлыг хориглох бөгөөд хөгжлийн бэрхшээлтэй хүмүүсийг ямарваа хэлбэрийн алагчилалд өртөхөөс хамгаалах адил тэгш, үр дүнтэй хууль зүйн хамгаалалтыг бий болгоно	2009.05.13
8	Европын хүний эрхийн конвенц, (1950)	13 дугаар зүйл. Үр дүнтэй арга хэмжээ авхуулах эрх Энэхүү конвенцод заасан эрх, эрх чөлөө нь зөрчигдсөн хүн бүр уг зөрчлийг албан ёсны эрх бүхий этгээд үйлдсэнээс үл хамааран үндэсний эрх бүхий байгууллагаар үр дүнтэй арга хэмжээ авхуулах эрхтэй.	-
9	Хүний болон ард түмний эрхийн тухай Африкийн дүрэм, (1981)	7 дугаар зүйл. 1. Хүн бүр өөрийн үндэслэлээ сонсгох эрхтэй. Үүнд: (а) хүчин төгөлдөр конвенц, хууль тогтоомж, дүрэм журам, ёс заншлаар хүлээн зөвшөөрөгдсөн, баталгаажсан үндсэн эрхийг нь зөрчсөн үйлдлүүдийн эсрэг үндэсний эрх бүхий байгууллагад гомдол гаргах эрх; (б) гэм бурууТай нь эрх бүхий шүүхээр нотлогдтол гэм бурууГүйд тооцогдох эрх; (в) өмгөөлүүлэх эрх, түүний дотор өөрийн сонгосон өмгөөлөгчөөр өмгөөлүүлэх эрх; (г) шударга шүүхээр боломжит хугацаанд шүүгдэх эрх. 2. Хуулийн хариуцлага хүлээлгэхээр заагаагүй үйлдэл, эс үйлдэхүйн төлөө бурууТгагдахгүй байх эрхтэй. Тухайн үед хуулиар гэмт хэрэгт тооцоогүй үйлдэлд шийтгэл оногдуулж болохгүй. Шийтгэл нь хувь хүнийх бөгөөд зөвхөн гэмт этгээдэд л оногдуулж болно.	-

10	Хүний эрхийн Америкийн конвенц, (1969)	25 дугаар зүйл. Шүүхээр хамгаалуулах эрх 1. Хүн бүр тухайн улсын үндсэн хууль, хууль тогтоомж, эсхүл энэхүү конвенцоор хүлээн зөвшөөрөгдсөн үндсэн эрхийг зөрчсөн аливаа этгээдийн үйлдлээс хамгаалуулахаар шүүхэд хандах эрхтэй. 2. Гишүүн улсууд: а. эрхээ эдлэхийг шаардаж байгаа аливаа этгээдийн эрхийг хангах төрийн эрх зүйн тогтолцоог бүрдүүлэх. б. шүүхээр хамгаалуулах боломжийг хөгжүүлэх в. эрх бүхий байгууллагууд хамгаалалтын арга хэмжээг заавал хэрэгжүүлэх нөхцөлийг хангах.	-
11	Эмэгтэйчүүдийн эсрэг хүчирхийллээс сэргийлэх тухай Америк дундын конвенц, (1994)	4 дүгээр зүйл Эмэгтэй хүн бүр бүс нутгийн болон олон улсын хүний эрхийн баримт бичигт тусгагдсан хүний бүх эрх, эрх чөлөөг хүлээн зөвшөөрөх, эдлэх, хэрэгжүүлэх, хамгаалах эрхтэй. Эдгээр эрхэд дараах эрх багтана: g. түүний эрхийг зөрчсөн үйлдлээс хамгаалах эрх бүхий шүүхэд аливаа хүндрэлгүйгээр шуурхай хандах эрх.	-

Эндээс үзэхэд, НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблейн 1998 оны 12 дугаар сарын 09-ний өдрийн A/RES/53/144 дүгээр тогтоолын хавсралтаар батлсан “Бүх нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүний эрх, суурь эрх чөлөөг дэмжих, хамгаалах талаар хувь хүмүүс, бүлэг, нийгмийн байгууллагуудын эрх, үүрэг хариуцлагын тухай тунхаглал” болон хүний эрхийн олон улсын болон бүс нутгийн гэрээ, конвенцоор хүний эрх хамгаалагчийн аюулгүй байдлыг хангах, түүнийг хамгаалах хүрээнд оролцогч улсууд дараах арга хэмжээ авах шаардлагатайг НҮБ-ын Хүний эрх хамгаалагчийн асуудлаарх Тусгай илтгэгч зөвлөмж болгосон байна[77]. Үүнд:

- Хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг бүх зөрчлийг шуурхай, хараат бусаар мөрдөн шалгах, гэмт этгээдүүдийг тэдний эрх зүйн байдлаас үл хамааран яллах, хохирлыг барагдуулах, тэр дундаа зохих нөхөн олговор олгох, түүнчлэн шүүхийн шийдвэр, тогтоолыг биелүүлэх үүрэгтэй байна[78].

77 НҮБ, Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газар. Нийтээр хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах хувь хүн, бүлэг, нийгмийн байгууллагуудын эрх, үүрэг хариуцлагын тухай тунхаглал 2011 он. хуудас 93,94 https://www.ohchr.org/Documents/Issues/Defenders/CommentarytoDeclarationondefendersJuly2011.pdf

78 НҮБ-ын Ерөнхий Ассамблей, A/65/223 дугаар тогтоол. Хүний эрхийг хамгаалагчдын нөхцөл байдлын талаарх Тусгай илтгэгчийн илтгэгчийн тайлан. 2010 он. 66 дахь мөр https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2F65%2F223&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False

UHRMN СУДАЛГААНЫ САН

- Хүний эрх, тэр дундаа хүний эрх хамгаалагчийн эрхийг зөрчсөн этгээдэд сахилгын болон иргэний, эрүүгийн хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагааны журмаар шуурхай, үр дүнтэй хариу арга хэмжээ авах зэргээр хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг халдлага шийтгэлгүй үлдэх явдлыг халах шаардлагатай. Энэ хүрээнд хүний эрх хамгаалагчийг хууль бусаар ялласан болон бусад байдлаар хүний эрх хамгаалагчийн эрхийг зөрчсөн этгээдэд хууль зүйн хариуцлага хүлээлгэх ёстой[79].
- Хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалахад хэрэгцээнд нийцсэн зохих сургалтаар дамжуулан төрийн албан хаагчид, хууль сахиулах албан хаагчдыг сургах. Энэ хүрээнд хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг зөрчлөөс урьдчилан сэргийлэх, тийм зөрчлийг мөрдөн шалгах, яллах чиг үүрэгтэй албан хаагчдыг тус сургалтад хамруулах.
- НҮБ-ын Тусгай илтгэгчтэй хамтран ажиллах. Энэ хүрээнд Засгийн газрууд хүний эрх хамгаалагчийн эрх зөрчигдсөн тохиолдолтой холбоотой төдийгүй хүний эрхийн нөхцөл байдал, хүний эрх хамгаалагчийн орчин зэрэг асуудлаар НҮБ-ын Тусгай илтгэгчтэй харилцах, зохих мэдээллээр хангах, түүний хүсэлтэд даруй, бүрэн хариу өгөх шаардлагатай[80].

Фронт Лайн Дефендэрс[81] байгууллагын 2022 оны судалгааны төлөв байдалд хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг халдлага, зөрчлийн эхний тавд баривчлах, хорих явдал 19.5 хувь, хууль сахиулах, шүүх байгууллагад тэдний эсрэг гомдол, нэхэмжлэл гаргах тохиолдол 14.2 хувь, биед нь халдах явдал 12.8 хувь, амь насанд заналхийлэх тохиолдол 10.9 хувь, мөрдөн мөшгөх явдал 9.6 хувьтай байна. Түүнчлэн 2022 оны байдлаар 26 улс оронд 401 хүний эрх хамгаалагчийн амь нас хохирсон байна. Мөн хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг халдлага, зөрчил хамгийн их гардаг таван салбарт байгаль орчин, газар, уугуул

79 НҮБ-ын Эдийн засаг, нийгмийн зөвлөл. Хүний эрхийн хороо E/CN.4/2006/95. Хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, сурталчлах нь: Хүний эрх хамгаалагч. Хина Жилани, Ерөнхий нарийн бичгийн даргын хүний эрх хамгаалагчдын асуудлаарх тусгай төлөөлөгчөөс ирүүлсэн илтгэл. 2006 он. 92 дахь мөр https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=E%2FCN.4%2F2006%2F95&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False

80 НҮБ, Ерөнхий Ассамблей. Хүний эрхийн зөвлөл. Хүний бүх эрх, иргэн, улс төр, эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрх, түүний дотор хөгжих эрхийг дэмжих, хамгаалах. Хина Жилани. Ерөнхий нарийн бичгийн даргын хүний эрхийг хамгаалагчдын асуудлаарх тусгай төлөөлөгчийн ирүүлсэн илтгэл. A/HRC/7/28. 2008 он. 100 дахь мөр https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F7%2F28&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False

81 Фронт Лайн Дефендэрс (Front Line Defenders) нь эрсдэлд орсон хүний эрх хамгаалагчдад хамгаалалт аюулгүй байдлын тусламж үзүүлэх чиглэлээр 2001 онд Ирланд Улсын нийслэл Даблин хотод анх үүсгэн байгуулагдсан. Тус олон улсын хүний эрхийн байгууллага нь НҮБ-ын Эдийн засаг, нийгмийн зөвлөлийн тусгай статус, Европын Зөвлөлийн хамтрагчийн статустай бөгөөд эрсдэлд орсон хүний эрх хамгаалагчдад олон улсын, бүс нутгийн болон орон нутгийн түвшинд буцалтгүй тусламж үзүүлэх, чадавхыг бэхжүүлэх, олон нийтэд таниулах, сүлжээ байгуулах, өмгөөлөл хийхэд нь дэмжлэг үзүүлдэг байна. Front Line Defenders |

иргэдийн эрх зөрчигдөх байдал 11 хувь, үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх зөрчигдөх байдал 10 хувь, эсэргүүцлийн хөдөлгөөн, жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө зөрчигдөх байдал 9 хувь, эмэгтэйчүүдийн эрх зөрчигдөх байдал 7 хувь, ял завшихтай тэмцэх, шударга ёсыг шаардах эрх зөрчигдөх байдал 6 хувьтай байна[82].

График 18. Дэлхий даяар хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг эхний 5 аюул

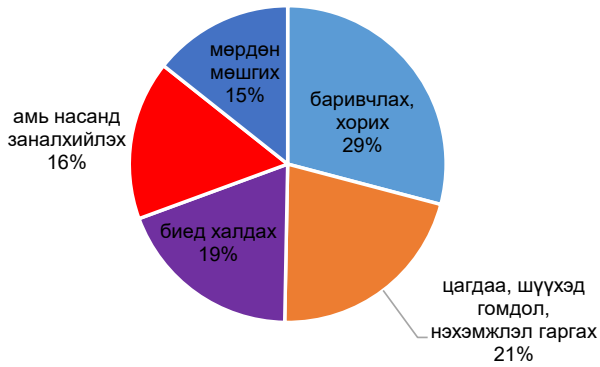

Мөн Протект Дефендэрс[83] байгууллагын гаргасан Аюулын (анхааруулгын) индексийн мэдээллээр сүүлийн 8 жилд хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг нийт 4,810 зөрчлийг бүртгэсэн байна[84].

График 19. Дэлхий даяарх хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг зөрчил, 2016-2023

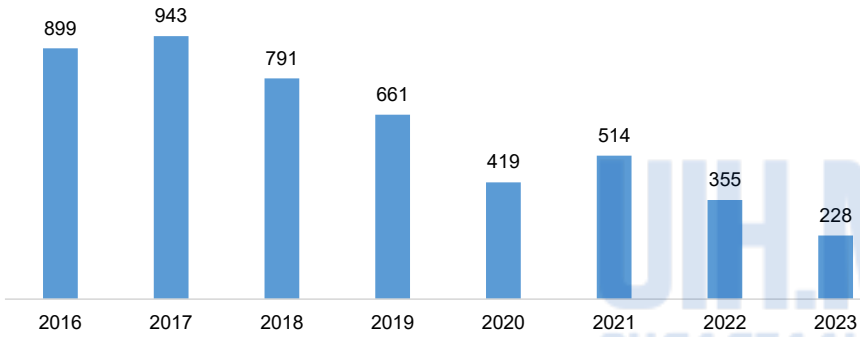

UB.MN
СУДАЛГААНЫ САН

82 Фронт Лайн Дефендэрс, (Front Line Defenders) “Дэлхийн шинжилгээ” тайлан, 2022 он, 6 дугаар хуудас. https://www.frontlinedefenders.org/sites/default/files/1535_fld_ga23_web.pdf

83 Протект Дефендэрс (ProtectDefenders.eu) нь Европын холбооны хүний эрх хамгаалагчдын механизм бөгөөд хүний эрх хамгаалах чиглэлээр идэвхтэй үйл ажиллагаа явуулдаг 12 ТББ-ыг эгнээндээ нэгтгэсэн олон улсын эвсэл юм. Practical support to defenders at risk - ProtectDefenders

84 Аюулын (анхааруулгын) индекс (Index of Alerts) https://protectdefenders.eu/raising-awareness/#index

Хүний эрх хамгаалагчдын эсрэг дараах хадлага, хүчирхийллийн эрсдэлийг Европын холбооны үндсэн эрхийн агентлаг (FRA) баримтжуулсан байна[85]. Үүнд:

Хүснэгт 6. Хүний эрх хамгаалагчдын эсрэг хадлага, хүчирхийллийн хэлбэрүүд

Хүний эрх хамгаалагчдын эсрэг хандлага, хүчирхийллийн хэлбэрүүд	
Амь насанд нь халдах	Нэр төрд нь халдах, гутаан доромжлох
Хүчээр сураггүй алга болгох	Хууль бусаар баривчлах, цагдан хорих, эрүүгийн хариуцлага тооцох
Дарамт, хүчирхийлэл түүний дотор жендэрт суурилсан хүчирхийлэл	Урт хугацаагаар хорих (10 ба түүнээс дээш жил)
Шүүхэд хариуцагчаар татах, тэр дундаа олон нийтийн идэвхтэй оролцоог хязгаарлах гэсэн стратегийн нэхэмжлэлд хариуцагч болгох, гэмт хэргийн шинжгүй үйлдлээр яллах	Нэр төрд нь халдах компанит ажил, хувийн мэдээллийг хайх, нийтлэх, интернэтийг нь хаах зэрэг цахим аюул, заналхийлэл
Биечлэн болон цахим хэлбэрээр мөрдөн мөшгөх	Хэвлэл мэдээллийн хэрэгслээр нэр төрд нь халдах компанит ажил явуулах
Мэдүүлэг тайлбар авахдаа хүнлэг бус хандаж, эрүүдэн шүүх	Биед халдах, дээрэмдэх, хулгайлах
Хүний эрх хамгаалагчид болон гэр бүлийн гишүүдийнх нь эсрэг заналхийлэх, гэр бүлийнх нь гишүүдийн амь насанд халдах	Үндэстэн дамнуулан хавчин гадуурхах, залхаан цээрлүүлэх

НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газраас “Халдлага, зөрчил нь ихэвчлэн хүний эрхийг хамгаалагчид руу шууд эсвэл тэдний ажилладаг байгууллага, тогтолцоонд чиглэдэг. Заримдаа халдлага, зөрчил нь хүний эрх хамгаалагчийн гэр бүлийн гишүүдэд чиглэсэн байдаг бөгөөд энэ нь хүний эрх хамгаалагчид дарамт үзүүлэх арга хэрэгсэл болдог. Зарим хүний эрх хамгаалагчид хамгаалахыг зорьж буй эрхийн шинж чанараасаа болоод илүү эрсдэлтэй байдаг. Хүний эрхийн эмэгтэй хамгаалагчид жендэрийн онцлогоос хамаарч илүү эрсдэлтэй тулгардаг бөгөөд тэдэнд онцгой анхаарах нь зүйтэй” гэж онцлон тэмдэглэсэн байна[86].

ОЮУНЫ СУДАЛГААНЫ САН

85 Европын холбооны үндсэн эрхийн агентлаг (FRA), “Эрсдэлд орсон хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах нь: Европын холбоонд элсэх, үлдэх, дэмжих” судалгааны тайлан, 2023 он. https://fra.europa.eu/de/publication/2023/human-rights-defenders?page=4#read-online

86 НҮБ-ын Ерөнхий нарийн бичгийн даргын Хүний эрх хамгаалагчийн асуудлаарх тусгай төлөөлөгчийн илтгэлээс. https://www.ohchr.org/en/special-procedures/sr-human-rights-defenders/challenges-faced-human-rights-defenders

Энэ нь хүний эрх хамгаалагч яагаад ийм халдлага, хүчирхийлэлд өртөх эрсдэлтэй болдог, түүнийг хэрхэн хамгаалах буюу хүний эрх хамгаалагчийн аюулгүй байдал, хамгаалалтын талаарх олон улсын эрх зүйн зохицуулалт, шаардлагыг дэлгэрүүлэн авч үзэх шаардлагыг бий болгож байна.

Хүний эрх хамгаалагчийг хүлээн зөвшөөрөх, дэмжих, хамгаалах талаар түсгайлан хууль тогтоомж, бодлого, журам гаргасан нийт 62 улс байна[87]. Тодруулбал

Африк тив	Америк тив	Ази тив	Ойрхи Дорнод	Европ тив
• Буркина Фасо • Кот-д'Ивуар • Бүгд Найрамдах Ардчилсан Конго Улс • Мали • Гвиней • Сьерра Леон • Того • Бенин • Төв Африкийн Бүгд Найрамдах Улс	• Бразил • Колумб • Хондурас • Мексик • Гватемал • Перу • Парагвай	• Монгол • Филиппин • Казахстан • Афганистан • Непал	• Турк • Кипр	• Финланд • ИБУИНХУ • Швейцар • Норвег • Ирланд • Бельги • Австри • Болгар • Чех • Дани • Эстони • Франц • Герман • Грек • Унгар
• Мадагаскар • Нигер • Уганда • Бүгд Найрамдах Танзани Улс • Сенегал • Замби	• Эль-Сальвадор • Никарагуа • Эквадор • Канад • АНУ			• Итали • Литва • Люксембург • Мальта • Нидерланд • Польш • Португал • Румын • Словак • Словени • Испани • Швед • Латви

87 НҮБ-аас магадлан итгэмжлэгдсэн, зөвлөх эрхтэй "Хүний эрхийн олон улсын үйлчилгээ" (ISHR) нь хүний эрх хамгаалагчдын сүлжээ болон хүний эрхийн олон ялгаатай талбаруудад НҮБ болон бусад оролцогч талуудын дэмжлэгтэйгээр дэлхий нийтийн хэмжээнд хүрч ажилладаг олон улсын байгууллага юм. https://ishr.ch/defenders-toolbox/national-protection/

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Өнөөдөр дэлхий даяар хүний эрх хамгаалагчдад зориулсан дэмжлэг үзүүлдэг нийт 180 байгууллага, хөтөлбөр байгаа бөгөөд үүнээс яаралтай, онцгой үеийн тэтгэлэг 44, хамгаалалт 144, нүүлгэн байрлуулах 32, нийтлэг ашиг сонирхол бүхий нэгдэл 93, сургалт 88 байна. Эдгээрийг сэдвийн хувьд авч үзвэл цахим аюулгүй байдлын 31, хууль зүйн 95, хэвлэл мэдээллийн 72, аюулгүй байдлын 87, амьдралын нөхцөлийг сайжруулах чиглэлийн 75 байгууллага, хөтөлбөр байна[88].

Хюман Райтс Ватч[89] байгууллагын 2023 оны 33 дугаар тайланд 100 гаруй улс орны 2022 оны хүний эрхийн нөхцөл байдлыг дүгнэжээ. Уг тайланд ямар улс оронд хүний эрх хамгаалагчийн эрх зөрчигдөж, тэдний эсрэг ямар халдлага, зөрчил гарч байгааг тогтоосон байна[90]. Тодруулбал энэ тайланд дурдсанаар дараах улсад хүний эрх хамгаалагчийн эрх ноцтой зөрчигджээ.

Алжир	Египет	Никарагуа
Арабын Нэгдсэн Эмират	Зимбабве	ОХУ
Армени	Израйл	Өмнөд Судан
Бангладеш	Иран	Саудын Араб
Бахрейн	Камбож	Сингапур
Беларус	Камерун	Тажикстан
БНХАУ	Киргизстан	Тайланд
Бурунди	Колумб	Турк
Бүгд Найрамдах Конго	Куба	Узбекстан
Венесуэл	Мальдив	Хондурас
Вьетнам	Марокко	Шри Ланка
Гайти	Мексик	
Гватемал		

Улс орнуудад хүний эрх хамгаалагчийн эрх зөрчигдөх явдал нь ихэвчлэн хүний эрхийн суурь үзүүлэлт хангалтгүй байгаатай шууд хамааралтай байна. Үүнтэй уялдан хүний эрх хамгаалагчийн эрхийг хүлээн зөвшөөрч, дэмжиж, хамгаалах бодлого, тогтолцоог бэхжүүлэхэд дараах асуудалд анхаарах

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

88 Хамгаалалтын экосистемийн газрын зураг https://ecosystem.openbriefing.org/home

89 Хюман Райтс Ватч (Human Rights Watch) байгууллага нь 1978 онд Хүний эрхийн ажиглагчид “Хельсинкийн ажиглалт” нэртэйгээр байгуулагдсан. Уг байгууллага нь Дэлхийн өнцөг булан бүрд гарч буй хүчирхийллийн талаар судалж, мэдээлдэг 70 гаруй үндэстний 550 гаруй дагнасан мэргэжилтнүүд, хуульчид, сэтгүүлчдээс бүрдсэн олон улсын байгууллага юм. https://www.hrw.org/about/about-us?fbclid=IwAR3dwY4UQsVMQAw7DaqZ89sbgRfskKJsCtx1XN3L-srHDripmhoi9SH_BjFg

90 Хюман Райтс Ватч (Human Rights Watch) байгууллага “Дэлхийн тайлан-2023”, 2022 оны үйл явдлууд. https://www.hrw.org/world-report/2023

шаардлагатай гэжээ[91]. Үүнд:

- Яаралтай тусламж үзүүлэх чиглэлээр тогтмол, шуурхай арга ажилладаг механизмтай эсэх;
- Аюул заналхийлэлд байгаа хүний эрх хамгаалагчид, тэдний гэр бүл, үйл ажиллагааг дэмждэг эсэх;
- Эрсдэлд байгаа хүний эрх хамгаалагчийг аюул заналхийллээс яаралтай хамгаалах шаардлагатай болоход эх орондоо, бүс нутагтаа, гадаадад түр нүүлгэн байрлуулах хөтөлбөртэй эсэх;
- Эрсдэлд орсон хүний эрх хамгаалагчдад зориулсан хоргодох байр бий болгоход дэмжлэг үзүүлж, түр нүүлгэн байрлуулах үйл ажиллагааг зохицуулдаг эсэх;
- Хүний эрхийн үндэсний байгууллага, төрийн болон төрийн бус байгууллага нь хүний эрх хамгаалагчийг түр нүүлгэн байрлуулах талаар хамтран ажилладаг эсэх;
- Хүний эрх хамгаалагчдыг сургалтад хамруулах, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх, чадавхжуулах арга хэмжээ авдаг эсэх;
- Хүний эрх хамгаалагчийн нөхцөл байдалд мониторинг хийдэг эсэх
- Хүний эрх хамгаалагчдыг дэмжих зорилготой байгууллагуудын уялдаа холбоог дэмждэг эсэх.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

91 Европын холбооны үндсэн эрхийн агентлаг (FRA), “Эрсдэлд орсон хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах: Европын холбоонд элсэх, үлдэх, дэмжих”. 2023 оны 07 дугаар сарын 11-ний өдөр. 32 дугаар хуудас. Protecting human rights defenders at risk: EU entry, stay and support | European Union Agency for Fundamental Rights (europa.eu)

МОНГОЛ УЛСЫН ХУУЛЬ ТОГТООМЖ, БОДЛОГО, БАРИМТ БИЧГИЙН ДҮН ШИНЖИЛГЭЭ

НҮБ-ын хүний эрхийн байгууллагуудаас Монгол Улсад өгсөн хүний эрх хамгаалагчийн аюулгүй байдал, хамгаалалтын талаарх дүгнэлт, зөвлөмжийг судалж үзэв[92].

Хүснэгт 7. НҮБ-ын хүний эрхийн механизмаас хүний эрх хамгаалагчийн талаар Монгол Улсад тусгайлан өгсөн зөвлөмж

№	Баримт бичиг	Монгол Улсад хандсан дүгнэлт, зөвлөмж
1	НҮБ-ын Дүр зургоор саатуулах асуудал хариуцсан ажлын хэсгийн Монгол Улсад хийсэн айлчлалын тайлан A/HRC/54/51/Add.2 2023.07.05[93]	23. Дээр дурдсан эрэгц өөрчлөлтүүдийг үл харгалзан тус хуулийн 5.1.5, 8.1.3-т заасан хүний эрх хамгаалагчид хүний эрх, эрх чөлөө, бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаахыг хориглоно гэсэн заалтуудад Ажлын хэсэг санаа зовж байна. Хүний эрх хамгаалагчдын хууль ёсны ажил нь одоо байгаа бодлого, үйл ажиллагааг шүүмжлэх, эсэргүүцэх явдал байдгийг дурдахад ийм бүдэг бадаг, өргөн хүрээтэй үг хэллэг, ялангуяа “нэр хүнд” гэсэн нэр томъёог буруугаар ашиглаж, тэдний ажлыг “дуугүй” болгож, гэмт хэрэгт тооцоход хүргэж болох. Түүнчлэн 7 дугаар зүйлд хүний эрх хамгаалагчдын авч болох эх үүсвэрийг хязгаарлаж, террорист, хэт даврагч, үндэсний эв нэгдэлд халтай үйл ажиллагаа явуулж буй хуулийн этгээд, байгууллага, хүнээс санхүүжүүлэхийг хориглосон байдаг. Энэ заалтыг маш өргөн утгаар нь авч үзвэл хүний эрх хамгаалагчдын амин чухал үйл ажиллагааг санхүүжүүлэх эх үүсвэрийг хязгаарлаж, чиг үүргээ хэрэгжүүлэх чадварыг үндсээр нь сулруулж болох юм. 24. Тодорхой бус, өргөн утгаар томъёолсон хуулийн заалтууд нь lex certa зарчмыг зөрчихөд хүргэж болзошгүй бөгөөд энэ нь Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 11 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан хууль ёсны зарчмаар тогтоогдсон хуулийн зохих процессыг зөрчиж болно. Хууль ёсны зарчмын урьдчилсан нөхцөлийг хангасан хууль зүйн үндэслэлгүйгээр хүний эрх чөлөөг хасахад тодорхой бус үг хэллэг бүхий заалтыг ашиглаж болно.

92 НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газар. Хүний эрхийн түгээмэл индекс. https://uhri.ohchr.org/en/search-human-rights-recommendations

93 НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөл. Хууль бусаар саатуулах ажлын хэсгийн дүгнэлт https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F54%2F51%2FADD.2&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False

		25. Хүний эрх хамгаалагчийг тэдний хийж байгаа ажиллагааны үндэслэлээр цагдан хорих нь Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 7 дугаар зүйлд заасан хуулийн өмнө эрх тэгш байх, хуулиар тэгш хамгаалагдах эрхийг, мөн Иргэний болон улс төрийн эрхийн тухай олон улсын пактын 26 дугаар зүйлд заасан хамгаалагдах баталгааг зөрчиж байгааг Ажлын хэсэг санууллаа. VI. Зөвлөмж 88. Ажлын хэсгээс эрх чөлөөг нь дур зоргоор саатуулах асуудлыг шийдвэрлэхийн тулд дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэхийг Засгийн газарт зөвлөж байна. (в) Иргэдийг одоо байгаа бодлого, үйл ажиллагааг шүүмжилсэн, эсхүл эсэргүүцсэн хэргээр баривчлан саатуулах боломжийг арилгахын тулд Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн хэт ерөнхий заалтад өөрчлөлт оруулж, Хүний эрхийн түгээмэл тунхаглалын 11 дүгээр зүйлийн 2 дахь хэсэгт заасан хууль ёсны зарчмыг хангах;
2	НҮБ-ын Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хороо E/C.12/MNG/CO/5 (CESCR 2022)[94] 2022.11.10	10.Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль 2021 онд батлагдсан гэдгийг дурдаад Хорооноос санаа зовж буй асуудлыг илэрхийлсэн байна: а/ Хүний эрх хамгаалагчид, тэр дундаа эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийг хамгаалахын төлөө ажиллаж буй хүмүүсийн эсрэг төрийн эрх баригчид болон хувийн хэвшлийн байгууллагууд дарамт шахалт үзүүлж, айлган сүрдүүлж, хэлмэгдүүлсэн тухай тайлан мэдээлэл; б/ Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд эрх мэдэлтнүүд хүний эрх хамгаалагчийн үйл ажиллагаанд саад учруулах, хязгаарлахад ашиглах заалтууд тусгасан байна. Тухайлба, 8.1.3-т хүний эрх хамгаалагчид хүний эрх, эрх чөлөө, бусдын нэр төр, алдар хүнд, ажил хэргийн нэр хүндийг гутаахыг хориглосон заалт; в/ Эрүүгийн хуулийн 19.4 дүгээр зүйл (Гадаадын тагнуулын алба, байгууллага, иргэнтэй хууль бусаар хамтран ажиллах), 19.6 дугаар зүйл (Хорлон сүйтгэх)-ийг хүний эрх хамгаалагчийн хууль ёсны үйл ажиллагааг яллахад ашигласан.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

94 НҮБ-ын Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн хороо, Монгол Улсын тав дахь удаагийн тайлангийн дүгнэлт. https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=E%2FC.12%2FMNG%2FCO%2F5&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False

		Тодруулбал хүний эрх хамгаалагч томоохон бүтээн байгуулалтын төслийн байгаль орчин, нийгэмд үзүүлэх нөлөөллийн талаар санаа зовж байгаагаа илэрхийлснийх нь төлөө Эрүүгийн хуулийн дагуу эрүүгийн хэрэг үүсгэн шалгаж байна. 11. Иймд Хорооноос оролцогч улсад дараах зөвлөмжийг өгч байна: а/ Хүний эрх хамгаалагчдын эсрэг төрийн эрх баригчид болон хувийн хэвшлийн байгууллагуудын заналхийлэл, халдлага, дарамт шахалт, айлган сүрдүүлэлтийг үр дүнтэй шийдвэрлэх, үүнд хүний эрхийн зөрчил, хүчирхийллийг бүрэн, шуурхай, хараат бусаар мөрдөн шалгах, гэм буруутай этгээдийг шударга шүүхээр шүүж, үр дүнтэй арга хэмжээ авах, гэм бурууг арилгах арга хэмжээ авах, хохирогчдод зохих нөхөн төлбөр олгох; б/ Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийг хүний эрх хамгаалагчдыг аль болох хамгаалах, Эрүүгийн хууль, бусад хууль тогтоомжоор хүний эрх хамгаалагчдыг хууль ёсны үйл ажиллагааных нь төлөө яллах, шийтгэхэд ашиглагдахгүй байх баталгаа болгон хэрэгжүүлэх; в/ Хүний эрх хамгаалагчдын үйл ажиллагааны ач холбогдлыг ойлгуулж, тэд аливаа айлган сүрдүүлэх, заналхийлэх, хэлмэгдүүлэхээс айхгүйгээр үйл ажиллагаагаа явуулах боломжтой болгоход чиглэсэн сурталчилгаа явуулах; г/ Хүний эрх хамгаалагчдыг гэмт хэрэгт буруутгаж байгаа хэргийг яаралтай шалгах, түүнийг аливаа бүтээн байгуулалтын төслийн байгаль орчин, нийгэмд үзүүлэх нөлөөллийн талаар санаа зовнилоо илэрхийлснийх нь төлөө эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэхгүй байх; д/ Хорооны 2016 онд гаргасан хүний эрхийг хамгаалагчид ба эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн талаарх мэдэгдлийг үзнэ үү. 13. Оролцогч улсад авлигатай тэмцэх ажлыг цаашид эрчимжүүлж, авлигатай тэмцэх үндэсний хөтөлбөрийг үнэлж, боловсронгуй болгохыг Хорооноос зөвлөж байна. Оролцогч улсад авлигын талаар мэдээлэх аюулгүй, хүртээмжтэй сувгийг бий болгож, авлигын эсрэг идэвхтэн, шүгэл үлээгч, гэрчийг хамгаалах арга хэмжээ авахыг Хорооноос зөвлөж байна. 51.Оролцогч улсаас Хорооны 11-т заасан зөвлөмжийн хэрэгжилтийн талаарх мэдээллийг 24 сарын дотор өгнө үү.

3	Эмэгтэйчүүдийг алагчилах үзлийг устгах хороо CEDAW/C/MNG/CO/10 (CEDAW 2022)[95] 2022.07.12	16.Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн шинэчилсэн найруулгыг 2020 оны 1 дүгээр сард баталж, бие даасан байдлыг хангах зорилгоор улсын төсвөөс санхүүжүүлэхээр тусгасныг тус хороо сайшааж байна. Гэсэн хэдий ч тайлангийн хугацаанд эмэгтэйчүүдээс тэдний эрх зөрчигдсөн гэсэн гомдол Комисст маш бага ирсэн нь санаа зовж байна.
4	Хүчээр алга бологсдын асуудал эрхэлсэн хороо CED/C/MNG/CO/1 (CED 2021)[96] 2021.09.30	14.Оролцогч улсаас илтгэл тавьснаас хойш Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль батлагдсан, тус хуулийн дагуу хүний эрх хамгаалагчдаас ирүүлсэн гомдлыг хүлээн авч шийдвэрлэх чиг үүрэг бүхий Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын шинэ гишүүнийг сонгон шалгаруулах үйл явц эхэлсэн тухай оролцогч улсаас ирүүлсэн мэдээллийг Хороо сайшааж байна. Гэсэн хэдий ч хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах үндэсний байгууллагуудын статустай холбоотой зарчмуудын дагуу бүрэн эрхээ үр дүнтэй, бие даан хэрэгжүүлэхэд Хорооны санхүүгийн болон хүний нөөц хүрэлцэхгүй байгаа талаарх тайланд Хороо санаа зовж байна (Парисын зарчмууд). 40.Конвенцын 24 дүгээр зүйлд заасны дагуу хүчээр алга болгох нөхцөл байдал, алга болсон хүний хувь заяаг тогтоохыг оролдож буй болон хүчээр алга болгосны улмаас хохирсон хүмүүст туслалцаа үзүүлэхтэй холбоотой байгууллага, нийгэмлэгийг чөлөөтэй байгуулах, түүнд оролцох эрхийн баталгааг хангах арга хэмжээний талаар мэдээлэл байхгүй байгаад Хороо харамсаж байна. 41. Оролцогч улс конвенцын 24 дүгээр зүйлийн 7-д заасан эрхийг дэмжих, хамгаалахад шаардлагатай арга хэмжээг авах шаардлагатай.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

95 НҮБ-ын Эмэгтэйчүүдийг алагчлах үзлийг устгах хороо, Монгол Улсын арав дахь удаагийн тайлангийн дүгнэлт. https://tbinternet.ohchr.org/_layouts/15/treatybodyexternal/Download.aspx?symbolno=CEDAW%2FC%2FMNG%2FCO%2F10&Lang=en

96 НҮБ-ын Хүчээр алга бологчсдын асуудал эрхэлсэн хороо. Конвенцын 29 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт заасны дагуу Монгол Улсаас ирүүлсэн тайланд дүгнэлт. https://www.undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=CED%2FC%2FMNG%2FCO%2F1&Language=E&DeviceType=Mobile

5	Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит дүгнэлт хэлэлцүүлэг A/HRC/46/9 (UPR 2020)[97] 2020.12.28	116.1. Шинэчлэлийн үйл явцад иргэний нийгмийн оролцоог хангахын зэрэгцээ үндэсний хууль тогтоомжийг Эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийн тухай олон улсын пакттай нийцүүлэх; 116.13.Хүний эрх хамгаалагчид хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах үйл ажиллагаагаа чөлөөтэй явуулах боломжийг хүлээн зөвшөөрч, хамгаалсан хууль тогтоомжийг баталж хэрэгжүүлэх; 116.14. Хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах тухай хуулийн төслийг аль болох хурдан боловсруулж дуусгах; 116.43. Бизнес ба хүний эрхийн үндсэн зарчмуудын дагуу бизнес, хүний эрхийн үндэсний үйл ажиллагааны төлөвлөгөөг боловсруулахад бүх оролцогч талуудыг, ялангуяа иргэний нийгмийг хамруулах; 116.69. Сэтгүүлчид, хэвлэл мэдээллийн ажилтнууд, иргэний нийгмийн идэвхтнүүдийг олон улсын жишигт нийцүүлэн, тэр дундаа гүтгэлгийг гэмт хэрэг гэж үзэхгүй байх замаар шийтгэлээс айхгүйгээр чөлөөтэй үйл ажиллагаагаа явуулах боломжийг хангах; 116.72. Хүний эрх хамгаалагчид, иргэний нийгмийн байгууллагыг заналхийлэл, айлган сүрдүүлэх, дарамтлахаас хамгаалсан хууль тогтоомжийг баталж хэрэгжүүлэх, сэтгүүлч, хэвлэл мэдээллийн ажилтнуудын эсрэг халдсан халдлагыг мөрдөн шалгаж, гэмт этгээдийг хуулийн хариуцлагад татах; 116.73. Байгаль орчны хохиролтой холбоотой хүний эрх зөрчлийг таслан зогсоох; 116.74. Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн төсөл дэх бүртгэл, санхүүжилтийн талаарх заалтыг олон улсын жишигт нийцүүлэхийн тулд шинэчлэн найруулах; 116.75. Төрийн бус байгууллага, хүний эрх хамгаалагчид, шашны бүлгүүд зэрэг иргэний нийгмийн байгууллагуудын улс төрийн үйл явцад оролцох оролцоог нэмэгдүүлэх, авлигын эсрэг хүчин чармайлтыг дэмжих;
		116.76. Хүний эрх хамгаалагчдыг халдлага, заналхийлэл, айлган сүрдүүлгээс хамгаалах; 116.77. Хүний эрх хамгаалагчдын тухай хуулийн төслийг хүний эрх хамгаалагчдын нөхцөл байдлын асуудлаарх Тусгай илтгэгчийн зөвлөмжийн дагуу боловсруулах, батлах замаар хүний эрхийг хамгаалагчдыг хамгаалах;

СУДАЛГААНЫ САН

97 НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөл. Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит дүгнэлт хэлэлцүүлэг. Хүний эрхийн түгээмэл хэлэлцүүлгийн ажлын хэсгийн тайлан* Монгол Улс https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F46%2F9&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False

6	НҮБ-ын Хүний бүх эрх, ялангуяа эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийг бүрэн дүүрэн эдлэхэд улс орнуудын гадаад өр болон бусад холбогдох олон улсын санхүүгийн үүргүүдийн нөлөөллийн талаарх бие даасан шинжээчийн тайлан. A/HRC/43/45/ADD.2[98] 2020.01.03	(к) Олон улсын хүний эрхийн стандартад нийцүүлэн ашиг сонирхлын зөрчлийг арилгах, олон янзын салбаруудын лоббиноос урьдчилан сэргийлэх, шүгэл үлээгчдийг илүү хүчтэй хамгаалах үр дүнтэй зохицуулалтыг батлах; (п) Тус улсад үйл ажиллагаа явуулж буй уул уурхайн корпорацууд болон нөлөөлөлд өртөж болзошгүй ард иргэдийн хоорондх хэлэлцүүлэг явуулах байнгын олон талт платформыг бий болгох. Уул уурхай, байгаль орчны болон хүний эрхийн байгууллагууд, корпорацууд болон нөлөөлөлд өртсөн хүмүүсийн хамт эдгээр хэлэлцүүлгийн нэг хэсэг байх ёстой;
7	НҮБ-ын Хүний эрх хамгаалагчийн асуудлаарх Тусгай илтгэгч A/HRC/43/51/ADD.2[99] (SR HR Defenders 2019) 2019.12.26	73. Тусгай илтгэгч Монгол Улсын Засгийн газарт өгсөн зөвлөмж: (ж)Хүний эрх хамгаалагчдын эсрэг гарсан зөрчил, хүчирхийллийн бүх хэргийг шуурхай, шударгаар мөрдөн шалгах, түүнчлэн эрх нь зөрчигдсөн хүмүүсийг хамгаалах үр дүнтэй арга хэмжээ авах боломжийг хангах; (к) Хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаанаас болж учирч байсан тодорхой эмзэг байдлыг харгалзан тэдний нас барсан хэргийг мөрдөн шалгах ажиллагааг дахин явуулах; (о) Хүний эрхийн байгууллагууд уул уурхайн төслүүдэд хяналт тавьж, хүний эрхийн аливаа зөрчил, хүчирхийллийг арилгахад чиглэсэн зөвлөмж гаргах боломжийг олгох; (р) Байгаль орчны асуудлаар олон нийтэд мэдээлэл өгөх, хараат бус хяналт шалгалт хийх, гомдол хүлээн авах чиг үүрэг бүхий байгаль омбудсмений албан тушаалыг бий болгох; 74. Тусгай илтгэгч аж ахуйн нэгжүүдэд өгсөн зөвлөмж: (а) Бизнес ба хүний эрхийн үндсэн зарчмуудыг багтаасан хувийн компаниудад хамаарах хүний эрхийн олон улсын стандартыг баталж хэрэгжүүлэх;

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

98 Хүний эрхийн зөвлөл. Монгол дахь айлчлал. Хүний бүх эрх, ялангуяа эдийн засаг, нийгэм, соёлын эрхийг бүрэн дүүрэн эдлэхэд улс орнуудын гадаад өр болон бусад холбогдох олон улсын санхүүгийн үүргүүдийн нөлөөллийн талаарх бие даасан шинжээчийн тайлан. https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F43%2F45%2FAdd.2&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False

99 НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөл. Монгол Улсад хийсэн айлчлал. Хүний эрх хамгаалагчдын байдлын талаарх Тусгай илтгэгчийн илтгэл https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F43%2F51%2FAdd.2&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False

		(б) Хүний эрх хамгаалагчдыг ямар нэгэн халдлага, айлган сүрдүүлэлтэд өртүүлэхгүйн тулд үр дүнтэй арга хэмжээ авах; (в) Хүний эрхийн зөрчлийн шууд болон шууд бус нөлөөллөөс зайлсхийх, бууруулах, арилгахад шаардлагатай гомдлын механизмыг бий болгох; (г) Бизнесийн үйл ажиллагаанаас үүдэн хүний эрхэд бодитоор болон болзошгүй сөрөг нөлөөллийг тодорхойлох, шийдвэрлэх зорилгоор байгаль орчинд нөлөөлөх байдлын үнэлгээг хийж, тэдний нөлөөлөлд өртөж болзошгүй олон нийт, холбогдох оролцогч талуудтай цаг тухайд нь зөвлөлдөх; (д) Төлөвлөж буй болон хэрэгжиж буй бизнесийн төслүүдтэй холбоотой мэдээллийг цаг алдалгүй, хүртээмжтэй байдлаар ил болгож, нөлөөлөлд өртсөн олон нийт, иргэний нийгэм, хүний эрх хамгаалагчдын үзэл бодлоо илэрхийлэх явдлыг хангаж, тэднийг оролцуулах; (е) Хувийн хамгаалалтын компаниуд болон бусад туслан гүйцэтгэгчид хүний эрх хамгаалагчдын эрх, эрх чөлөөг хүндэтгэж, нөлөөлөлд өртсөн олон нийтийн эсрэг дарамт шахалт, хүчирхийллийн аливаа хэлбэрийг үүсгэхгүй байх. 75. Тусгай илтгэгч олон улсын хамтын нийгэмлэгт Монгол Улс дахь хүний эрх хамгаалагчдын нөхцөл байдалд үргэлжлүүлэн хяналт тавьж, тэднийг чадавхжуулах, дэмжих, тухайлбал тэдэнтэй тогтмол уулзалт хийх, зөрчил, хүчирхийлэл гарсан тохиолдолд олон нийттэй харилцах, санхүүгийн дэмжлэг үзүүлэх зэргээр үйл ажиллагаагаа тогтвортой хэрэгжүүлэхэд нь туслах зорилгоор туслалцаа үзүүлж ажиллахыг зөвлөж байна.
8	Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит дүгнэлт хэлэлцүүлэг A/HRC/30/6 (UPR 2015)[100] 2015.07.13	108.135. Сэтгүүлчид, хэвлэл мэдээллийн ажилтнууд, иргэний нийгмийн идэвхтнүүдийг олон улсын жишигт нийцүүлэн шийтгэхээс айхгүйгээр үйл ажиллагаагаа чөлөөтэй явуулах боломжийг хангах;

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

100 НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөл, Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит дүгнэлт хэлэлцүүлэг. Хүний эрхийн түгээмэл хэлэлцүүлгийн ажлын хэсгийн тайлан* Монгол Улс. https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F30%2F6&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=-False

9	Хүний эрхийн төлөв байдлын ээлжит дүгнэлт хэлэлцүүлэг A/HRC/16/5[101] (UPR 2011) 2011.01.04	84.16. Хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалахад нэн шаардлагатай дараах чиглэлийн хууль, механизмыг батлах: хохирогч, гэрчийг хамгаалах; хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах; иргэдийн шийдвэр гаргахад оролцох эрхийг хангах түхай заалт; жендэрт суурилсан хүчирхийлэл; хэвлэн нийтлэгчдийн бие даасан байдал; УИХ-ын гишүүдийн хариуцлага; иргэний нийгмийн нийтийн ашиг сонирхлын маргаанд оролцох эрх;

Эндээс харахад НҮБ-ын олон улсын гэрээ, конвенцын хороод, НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөл, Тусгай илтгэгч, Ажлын хэсэг, шинжээчдийн хувьд нийт 2011-2023 оны хооронд 10 орчим баримт бичиг, тайлангаар дамжуулан хүний эрхийг хамгаалагчдыг хэрхэн хамгаалах, аюулгүй байдлыг хангах талаар тодорхой дүгнэлт хийж, зөвлөмж өгсөн байна. Эдгээр зөвлөмжийн хувьд зарим тохиолдолд давтагдсан байгаа нь хүний эрхийг хамгаалагчийн асуудлаар Монгол Улсын хувьд идэвхгүй, удаашралтай ажиллаж байгааг илэрхийлж байна.

Эдгээр зөвлөмжийг хэрэгжүүлэх талаар Хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудын Дэлхийн холбооноос гаргасан “Хүний эрхийг хамгаалагчид, иргэний орон зайг хамгаалах, дэмжих талаарх олон улсын үйл ажиллагааны төлөвлөгөө”-нд тусгажээ[102].

“Хүний эрх хамгаалагчдыг хүлээн зөвшөөрөх, хамгаалах тухай загвар хууль”-ийг[103] Нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хамгаалах,хөхиүлэн дэмжих хувь хүн, нийгмийн нэгж, байгууллагын эрх, үүргийн тунхаглалын болон бусад хүний эрхийн баримт бичигт тусгасан зарчим, стандартад нийцүүлэн, олон улсын сайн туршлагад үндэслэн боловсруулсан. Уг загвар хууль нь Хүний эрх хамгаалагчийн тухай тунхаглалын холбогдох заалтуудыг бүрэн хэрэгжүүлэх суурь хэм хэмжээ юм.

101 НҮБ, Хүний эрхийн зөвлөл, Хүний эрхийн хэлэлцүүлэг. Хүний эрхийн түгээмэл хэлэлцүүлгийн ажлын хэсгийн тайлан* Монгол Улс. https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F16%2F5&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False

102 Хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудын Дэлхийн холбоо (GANHRI) нь анх “Хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах Үндэсний Байгууллагуудын Олон Улсын Зохицуулах Хороо” хэмээх нэрээр 1993 онд Тунис Улсад болсон Хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудын Олон Улсын Бага Хурлаар хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудын олон улсын сүлжээний үйл ажиллагааг зохицуулах зорилгоор байгуулагдсан. Дэлхийн холбооны Иргэний орон зай болон хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах, дэмжих олон улсын үйл ажиллагааны төлөвлөгөө. https://ganhri.org/global-action-plan-on-hrds-and-civic-space/

103 “Хүний эрхийн олон улсын үйлчилгээ” байгууллага нь Хүний эрх хамгаалагчдыг хүлээн зөвшөөрөх, хамгаалах тухай загвар хуулийг уг байгууллагын арга зүйн дэмжлэгтэйгээр 2016 онд 500 гаруй хүний эрх хамгаалагч хамтран боловсруулсан. Загвар хуулийн орчуулга, (Монгол хэл дээр), 2017 оны 01 дүгээр сар. ISHR_resource_modellaw_2021_mongolian.pdf

Монгол Улс ХЭХЭЗБтХ-ийг Загвар хуульд нийцүүлэн боловсруулж батлсан хэдий ч дараах зүйл, заалтыг тусгаагүй бөгөөд заримыг нь хэсэгчлэн тусгасан байна.

Хүснэгт 8. Загвар хууль болон Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн харьцуулалт

Загвар хуулийн зохицуулалт	Хуульд тусгасан эсэх	Холбогдох зүйл, хэсэг
Хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах тогтолцооны үндэс		
Хүний эрх хамгаалагчийн тодорхойлолт	Бүрэн	4.1.1
Хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах эрх	Хэсэгчлэн	6.1.1
Эвлэлдэн нэгдэх, бүлэг, холбоо, байгууллага байгуулах эрх	Бүрэн	6.1.3
Хөрөнгө нөөц хайх, хүлээж авах, захиран зарцуулах эрх	Хэсэгчлэн	7
Мэдээлэл хайх, хүлээн авах болон түгээх эрх	Бүрэн	6.1.2, 6.1.5
Төрийн бус, төрийн болон засгийн газар хоорондын байгууллагатай харилцах эрх	Бүрэн	6.1.4, 6.1.10
Нийтийн үйл хэрэгт оролцох эрх	Бүрэн	6.1.7, 6.18, 6.1.11
Тайван хуран цуглах эрх	Бүрэн	6.1.3
Төлөөлөх болон өмгөөлөх эрх	Бүрэн	6.1.8, 6.1.9, 6.1.10
Чөлөөтэй зорчих эрх	Тусгаагүй	-
Халдашгүй чөлөөтэй байх эрх	Хэсэгчлэн	4.1.5, 6.1.6, 9.1.1
Төрийн байгууллагын үүрэг		
Хүний эрх хамгаалагчдын эрхийг хүндэтгэх, хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах, хэрэгжүүлэх үүрэг	Бүрэн	4.1.3, 4.1.4, 6.1.8, 9.1.1, 9.1.2
Хүний эрх хамгаалагчдын үйл ажиллагаа, ажлыг дэмжих үүрэг	Бүрэн	9.1
Нууц эх сурвалжийг задруулахгүй байх үүрэг	Хэсэгчлэн	6.1.6
Дүр зоргоор, хууль бусаар халдах, хөндлөнгөөс оролцохын эсрэг хамгаалалтыг баталгаажуулах үүрэг	Бүрэн	9.1, 9.2
Мөрдөн шалгах, үр дүнтэй арга хэмжээ авах, нөхөн төлбөр гаргуулах үүрэг	Бүрэн	4.1.3, 6.1.8, 6.1.12, 9.3
Хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах чиг үүрэг бүхий Хороо		

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Хүний эрхийн хамгаалагчид, иргэний нийгэм, үндэсний болон олон улсын хүний эрхийн байгууллагуудтай хамтран ажиллах	Бүрэн	10.4, 10.5, 11.1
Хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөний талаар албан хаагчдыг сургах	Бүрэн	10.2, 10.4, 10.6, 11.1
Хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах тогтолцоог бие даасан шинжээчид болон иргэний нийгмийн байгууллагууд тодорхой давтамжтай хянах	Хэсэгчлэн	10.3.5
Хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах тогтолцоог зохих ёсоор ажиллуулах нөөц ба түүний ашиглалтын ил тод байдал	Хэсэгчлэн	10.8
Хүний эрх хамгаалагчдын эрх болон үйл ажиллагааг олон нийтэд таниулах (НҮБ-ын тунхаглалыг сурталчлах)	Тусгаагүй	-
Хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах хөтөлбөр, бүтцийн үйл ажиллагааны талаар мэдээлэл түгээх	Хэсэгчлэн	10.3.3
Хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах шилдэг туршлагад үндэслэн протокол, удирдамж боловсруулах	Тусгаагүй	-
Хүний эрх хамгаалагчдын эсрэг гэмт хэргийн мөрдөн байцаалтад туслах	Тусгаагүй	-
Тодорхой эрсдэлийн үнэлгээнд үндэслэн хамгаалалтын арга хэмжээ авах	Хэсэгчлэн	4.1.6, 9.1.7, 9.2, 10.3
Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны шийдвэрийг шүүх, бие даасан байгууллагад давж заалдах буюу хянуулах	Тусгаагүй	-
Нууцлал, хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах	Тусгаагүй	-
Бүтцийн өөрчлөлтөд хүрэх арга хэмжээ (хүний эрхийг хамгаалагчдын нөхцөл байдлын талаарх жилийн тайлан, хүний эрхийг хамгаалагчидтай холбоотой хууль тогтоомж, бодлогын талаар засгийн газарт зөвлөгөө өгөх)	Хэсэгчлэн	10.3.5, 10.3.6

Үүнээс үзэхэд Загвар хууль болон ХЭХЭЗБтХ-ийн зохицуулалтад харьцуулсан дүн шинжилгээ хийхэд дараах асуудалд анхаарах шаардлагатай байна. Үүнд:

Хэсэгчлэн тусгасан асуудал:

- Хуулийн 6.1.1-т “Монгол Улсын Үндсэн хууль, хууль, олон улсын гэрээгээр баталгаажуулсан хүний эрх, эрх чөлөөг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах үйл ажиллагаа явуулах, сайн дураар оролцох” гэж заасан

UIH.MN СУДАЛГААНЫ САН

бөгөөд загвар хуульд “Хүн бүр дангаараа болон бусадтай хамтран хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг орон нутгийн, үндэсний, бүс нутгийн болон олон улсын хэмжээнд хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах эрхтэй” гэж заасан. Энэ нь хүний эрх хамгаалагчийн эрхийн хамрах хүрээ буюу нутаг дэвсгэрийг орхигдуулсан болохыг харуулж байна.

- Загвар хуульд “Хүн бүр дангаараа эсхүл бусадтай хамтран гагцхүү хүний эрх, үндсэн эрх чөлөөг хөхиүлэн дэмжих, хамгаалах, хэрэгжүүлэх зорилгоор төрийн, засгийн газар хоорондын, хүмүүнлэгийн болон хувийн байгууллага болон орон нутгийн ба олон улсын эх үүсвэрээс хөрөнгө нөөц эрэх, хүлээж авах, захиран зарцуулах эрхтэй” гэж заасан. Харин хуулийн 7 дугаар зүйлийн 7.2 дахь хэсэгт “Хүний эрх хамгаалагчийн үйл ажиллагааны санхүүжилтэд дараах нөөц, эх үүсвэрийг хориглоно: 7.2.1.-д гадаад улсын тусгай албад, түүний халхавч байгууллага болон үндэсний эв нэгдлийг бусниулах, мөнгө угаах, террорист болон экстремист үйл ажиллагаа явуулдаг, санхүүжүүлдэг байгууллага, хувь хүнээс, эсхүл хандивлагч нь тодорхойгүй санхүүжилт авахыг; 7.2.2-д хуулиар зөвшөөрснөөс бусад аргаар санхүүгийн нөөц, эх үүсвэрийг хайх, хүлээн авах, захиран зарцуулахыг” гэж заасан. Эдгээр ерөнхий нэр томьёо нь хүний эрхийг хамгаалагчдын хөрөнгө нөөцийг олж авахад саад болох зорилгоор ашиглагдаж болно. Улмаар хүний эрх хамгаалагчийг Эрүүгийн хуулийн 19.4 дүгээр зүйл буюу “Гадаадын тагнуулын алба, байгууллага, иргэнтэй хууль бусаар хамтран ажиллах” гэмт хэрэгт шалгах замаар цензүүрдэх, үйл ажиллагааг нь зогсоох үр дагаврыг бий болгосон байна. НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөлийн 22/6 дугаар тогтоолд “...санхүүжилтийн гарал үүслээс нь үүдэн хүний эрхийг хамгаалах үйл ажиллагааг ямар ч хууль тогтоомжоор эрүүгийн хариуцлага хүлээлгэх буюу хууль бус хэмээн үзэх ёсгүй” гэж онцолсон.[104]
- Загвар хуульд оруулсан “Хүний эрх хамгаалагч бүр дангаараа болон бусадтай хамтран халдашгүй чөлөөтэй байх эрхтэй. Үүнд хүний эрх хамгаалагч нууцаа хамгаалах, кодлох эрхийг багтаах бөгөөд өөрийн болон гэр бүлийн, гэрийн, албан тасалгааны, эд хөрөнгө, цахим болон цахим бус харилцаа холбооны нууцлалыг хадгалах, халдашгүй байх, хууль бус болон хүч хэрэглэх байдлаас ангид байх эрхийг агуулна. Энд заасан хууль бус болон хүч хэрэглэх гэдэгт хүний эрхийг хамгаалах үйл

104 A/HRC/RES/22/6, 9(b). 12 April 2013 https://ap.ohchr.org/documents/dpage_e.aspx?si=A/HRC/RES/22/6

ажиллагаатай нь холбогдуулан аливаа хэлбэрээр шалгах, бичлэг хийх, нэгжих болон битүүмжлэх зэргийг ойлгоно" гэж тусгах шаардлагатай.

- Загвар хуульд "Төрийн эрх бүхий байгууллага нь хүний эрх хамгаалагчдын мэдээллийн эх сурвалжийг задруулахгүй байх, задруулахыг шаардах эрхгүй. Хүний эрх хамгаалагч бичгээр зөвшөөрөл өгсөн нөхцөлд, эсхүл олон улсын стандарт бүхий хараат болон бие даасан шүүхээс шаардсан нөхцөлд төрийн эрх бүхий байгууллага хүний эрх хамгаалагчдын мэдээллийн эх үүсвэрийг ил тод болгож болно" гэж заасан. Монгол Улсын хувьд хүний эрх хамгаалагч "хүний эрх, эрх чөлөөг хамгаалах явцад олж авсан мэдээллийн эх сурвалжийг тухайн хүний эрхийн зөрчил арилж, эрх нь бүрэн сэргээгдэх хүртэл хугацаанд нууцлах" бүрэн эрхтэй гэж заасан. Энд нууц эх сурвалжийг задруулахгүй байх хугацааг хуульд тусгасан ч түүнийг ил болгохыг шаардахгүй байх, хэн, ямар журмаар ил болгохыг зохицуулаагүй.
- Загвар хуульд "Хараат бус шинжээчидтэй хамтран болон иргэний нийгмийн төлөөлөгчидтэй зөвшилцөн, механизм нь энэ хуулийн хэрэгжилт болон хамгаалах тогтолцооны үр дүнгийн талаар тогтмол хяналт шалгалтыг хэрэгжүүлнэ. Энэхүү хянан шалгах эхний ажиллагааг энэ хууль батлагдсаны дараа 18 сарын дотор хийнэ" гэж заасан. Харин хуульд зөвхөн Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын дэргэд ажиллах хүний эрх хамгаалагчийн эрх зөрчигдсөн эсэх талаар дүгнэлт гаргах чиг үүрэг бүхий орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хороонд тус чиг үүргийг хүлээлгэсэн. Хүний эрх хамгаалагчийн хороо дангаараа хараат бус шинжээчид, иргэний нийгмийн байгууллагыг бүхэлдээ төлөөлөх боломжгүй юм.
- Загвар хуульд "Эрх бүхий байгууллага нь хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах тогтолцооны үйл ажиллагаа болон чиг үүргээ бүрэн болон үр дүнтэй хэрэгжүүлэхэд шаардлагатай санхүүгийн нөөцийг нь бүрдүүлнэ. Энэ санхүүгийн нөөцөд нэмэлт нөөц бүрдүүлэх зорилгоор эрх бүхий байгууллага хүний эрхийн хамгаалагчийг хамгаалах сан байгуулна. Сангийн нөөцийг зөвхөн хамгаалах болон урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ болон энэ хуульд заасан бусад үйл ажиллагаанд зарцуулна. Сангийн үйл ажиллагааг ил тод явуулж, сангийн зардлын талаар тайланг Хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах бүтцийн жилийн тайланд тусгана" гэж заасан. Монгол Улсад зөвхөн орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны үйл ажиллагааны урсгал зардлыг Комиссын төсөвт тусгахаар хязгаарлагдаж байна.

- Загвар хуульд “хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах хөтөлбөрийн талаар нийтэд мэдээлэх, тэдгээрийг олж авах аргыг зааж өгөх, Хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах бүтцийн үйл ажиллагаа болон нөөцийг хуваарилах ажилд ил тод байдлыг хангах” гэж заасан. Харин хуульд “хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох, эрсдэлийн үнэлгээ хийх” гэж хязгаарласан.
- Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 21 дүгээр зүйлийн 21.2.4-т зааснаар хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах асуудлаар Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны хүсэлтээр мөрдөгч хамгаалалтын арга хэмжээ хэрэглэх шийдвэр гаргана. Гэвч Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулиар орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хорооноос эрсдэлийн үнэлгээнд үндэслэн гаргасан дүгнэлтийг Хүний эрхийн Үндэсний Комисст хүргүүлэхээр үйл ажиллагаа нь хязгаарлагдаж байгаа. Ингэж дүгнэлт хүргүүлэхээс гадна Хорооноос шууд мөрдөгчид хандсан хүсэлт явуулах эсэх, эсвэл дүгнэлтийг хүлээн авсан Комиссоос мөрдөгчид хүсэлт явуулах эсэхийг тодорхой болгох шаардлагатай байна. Ийм тодорхойгүй байдал нь эрсдэлийн үнэлгээнд үндэслэн хамгаалалтын арга хэмжээ авахад саад болж болзошгүй юм.
- Хуулийн 10.3.5-д Хүний эрх хамгаалагчийн хороо энэ хуулийн хэрэгжилт болон хүний эрхийн хамгаалагчийн нөхцөл байдалд хяналт шинжилгээ, судалгаа хийж, жил бүр Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх илтгэлд тусгуулах талаар заасан бөгөөд ингэхдээ хуулийн 6.1.7-д заасан хууль тогтоомжийн төслийг хүний эрхийн зарчимд нийцүүлэх зорилгоор олон нийтийн анхааралд хандуулах, тодорхой санал боловсруулах, хэлэлцүүлэх, хууль тогтоогчид хүргүүлэх, хууль тогтоомж, бодлогын баримт бичгийн хэрэгжилтэд дүн шинжилгээ хийх, шаардлагатай санал зөвлөмж боловсруулах арга хэмжээг хэрэгжүүлэх нь зүйтэй байна.

Тусгаагүй асуудал:

- Загвар хуулийг боловсруулагчид хүний эрх хамгаалагчдыг үйл ажиллагаатай нь холбогдуулан албадан гаргах болон холбогдох улсад нэвтрэх, гаргах эрхийг нь хязгаарлахаас хамгаалах зохицуулалт байх нь зүйтэй гэж үзсэн. Монгол Улсын Үндсэн хуулийн 16 дугаар зүйлийн 18-д “улсынхаа нутаг дэвсгэрт чөлөөтэй зорчих, түр буюу байнга оршин суух газраа сонгох, гадаадад явах, оршин суух, эх орондоо буцаж ирэх эрхтэй. Гадаадад явах, оршин суух эрхийг үндэсний болон хүн амын

UIH.MN

аюулгүй байдлыг хангах, нийгмийн хэв журмыг хамгаалахын тулд зөвхөн хуулиар хязгаарлаж болно" гэж заасан хэдий ч Монгол Улсын нутаг дэвсгэрт хууль ёсны дагуу оршиж буй хүний эрх хамгаалагчийн үүрэг гүйцэтгэсэнтэй нь холбогдуулан хэнийг ч нутаг дэвсгэрээсээ дангаар нь эсвэл нийтийг хамруулсан арга хэмжээний хүрээнд албадан гаргахыг хориглох нөхцөлийг тусгайлан заах шаардлагатай байна.

- Загвар хуульд "Хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах хороо, бүтэц нь хүний эрх хамгаалагчдын ажлыг хүлээн зөвшөөрөх, дэмжих бөгөөд тэдгээрийг айлган сүрдүүлэлт, хонзогнолоос урьдчилан сэргийлэхийн тулд хүний эрх хамгаалагчдын чухал, хууль ёсны үйл ажиллагааг сурталчлах зорилгоор нийтэд мэдэгдэл түгээж олон нийтийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, чингэхдээ мэдээлэл, боловсрол, болон хэвлэл мэдээллийн бүхий л байгууллагыг ашиглах; хүний эрх хамгаалагчдыг ялгаварлан гадуурхах, нэр төр, үйлсийг гутаан доромжлохын эсрэг олон нийтэд мэдэгдэл хийх ба бусад аргаар тэмцэх" гэж заасан. Энэ чиг үүргийг орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хороонд хариуцуулаагүй байна.
- Загвар хуульд "хуулийн хэрэгжилтийг зохион байгуулах, энэ зорилгоор хууль хүчин төгөлдөр болсноос хойш 180 хоногийн дотор журам, удирдамж бэлтгэх" гэж заасан. Хуулийн 11.8-д зөвхөн эрсдэлийн үнэлгээ буюу хүний эрх хамгаалагчид болон түүний гэр бүлийн гишүүн, асран хамгаалагч, хамтран амьдрагч, төрлийн хүн, хууль ёсны төлөөлөгчид учирч байгаа аюул, эрсдэлийн түвшнийг тодорхойлсон дүгнэлт хийх аргачлал, дүгнэлт гаргах журмыг ХЭҮК батлахаар заасан. Энэ эрсдэлийн үнэлгээ нь хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах удирдамжийг бүхэлд нь орлохгүй юм.
- Загвар хуульд хууль зөрчсөн үйлдлийг мөрдөн шалгах ажиллагаанд туслах, мэдээлэл өгөх талаар заасан. Харин хуулийн 10.3.4-т орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хорооноос эрсдэлийн үнэлгээнд үндэслэн гаргасан дүгнэлтийг Хүний эрхийн Үндэсний Комисст хүргүүлэхээр үйл ажиллагаа нь хязгаарлагдаж байна. Тэрхүү дүгнэлтийг Комиссоос мөрдөн шалгах байгууллагад хүргүүлэх эсэх талаар тусгаагүй. Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 26.1.5-д Комиссын гишүүн гомдол, мэдээлэл шийдвэрлэх чиглэлээр бүрэн эрхийг хэрэгжүүлэхдээ "гомдол, мэдээлэл нь эрүү, зөрчлийн шинжтэй гэж үзвэл харьяаллын дагуу холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд шилжүүлэх" гэж заасан. Энэ нь Хүний эрх хамгаалагчийн хорооноос

ШУДАЛГААНЫ САНАЛ

эрсдэлийн үнэлгээнд үндэслэн гаргасан дүгнэлтийг шилжүүлэхэд хамаарах эсэх тодорхойгүй байна.

- Хуулийн 10 дугаар зүйлийн 10.3.3-т зааснаар орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хороо хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох, эрсдэлийн үнэлгээ хийх чиг үүрэгтэй. Энэ хүрээнд хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах шаардлагагүй гэж үзэх, эсвэл хамгаалах арга хэмжээг буруу, оновчгүй тодорхойлсон, авсан хамгаалалтын арга хэмжээг өөрчлөх, цуцлах нь зүйтэй гэж үзэх, эрсдэлийн үнэлгээг буруу хийсэн гэж үзэх үед тус тус тухайн шийдвэрийг хэрхэн давж заалдах, хянуулах талаар тусгаагүй байна. Иймд Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны шийдвэрийг хянуулах өргөдөл, гомдлыг тус хорооны шийдвэрийг мэдсэнээс хойш 30 хоногийн дотор шүүх, эрх бүхий байгууллагад гаргах, үүнээс гадна хамгаалалтын арга хэмжээ муу, хангалтгүй хэрэгжсэнд сэтгэл хангалуун бус гэж үзвэл харьяалах шүүх, бусад хараат бус эрх бүхий байгууллагад гомдол гаргах талаар тусгах шаардлагатай байна.
- Нууцлал, хүний хувийн мэдээллийг хамгаалах талаар Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд тусгайлан заагаагүй хэдий ч энэ асуудлыг Хүний хувийн мэдээлэл хамгаалах тухай хуулийн зохицуулалтаар нөхөх боломжтой.

Хуулийн зохицуулалтын дээрх сул талыг хэрхэн сайжруулах агуулгыг нэмж тодруулах үүднээс Монгол Улс хүний эрх хамгаалагчдын аюулгүй байдлын хамгаалалтыг хэрэгжүүлэх зохицуулалт, онцлогт дүн шинжилгээ хийв. Ингэхдээ олон улсын загвар хуульд тусгасан агуулгатай харьцуулав.

ХЭҮК-ын даргын 2022 оны 11 дүгээр сарын 22-ны өдрийн “Журам батлах тухай” А/46 дугаар тушаалын 1 дүгээр хавсралтаар “Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны ажиллах журам”, 2 дугаар хавсралтаар “Хүний эрх хамгаалагчид учирсан эрсдэлийг үнэлэх аргачлал”, 3 дугаар хавсралтаар “Аюулын зэрэг тогтоох аргачлал”-ыг тус тус баталсан. Үүнээс гадна ХЭҮК-ын даргын 2023 оны 03 дугаар сарын 03-ны өдрийн “Журам, аргачлал батлах тухай” А/08 дугаар тушаалын хавсралтаар “Хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдсөн тухай гомдол, мэдээллийг шийдвэрлэх ажиллагааны журам” баталсан.

ЦЕНЗ
СЭДАЛГААНЫ САН

Хүснэгт 9. Хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах талаар хууль, журамд тусгасан эсэхийн харьцуулалт

№	Хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах арга зам	Хууль, журамд тусгасан байдал
1 Өргөдөл, мэдээлэл гаргах, түүнийг хүлээн авах		
1.1	Хамгаалалтын арга хэмжээ авах өргөдлийг бичгээр буюу амаар биечлэн, эсвэл ийм зорилгоор долоо хоногийн өдөр бүр 24 цагийн турш хандахаар байгуулсан яаралтай тусламжийн утсаар дамжуулан гаргаж болно.	Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны ажиллах журмын 4.1-т “Хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдсөн тухай гомдол, мэдээллийг шийдвэрлэх ажиллагааны журам”-ыг баримтлахаар тусгасан. Түс журамд яаралтай тусламжийн утсаар дамжуулан гомдол гаргах талаар тусгаагүй байна.
1.2	Өргөдөл хүлээн авсан албан тушаалтан дараах арга хэмжээ авна. Үүнд: (a) хамгаалах энгийн болон яаралтай хамгаалах арга хэмжээ авах өргөдөл гаргахад шаардлагатай дэлгэрэнгүй мэдээллийг авах; (b) өргөдлийн мэдүүлгийг бичгээр үйлдэж Хүний эрх хамгаалагчийн хороонд цаг алдалгүй, өргөдөл гаргаснаас хойш 6 цагийн дотор дамжуулах; (c) айлган сүрдүүлэх, заналхийлэх эрсдэлтэй тохиолдолд өргөдлийн мэдүүлгийг шууд Хүний эрх хамгаалагчийн хороонд дамжуулна.	Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны ажиллах журмын 4.3-т зааснаар гомдол, мэдээллийг хүлээн авахдаа аюулын зэргийг тогтоох, 4.5-д зааснаар аюулын зэрэг өндөр байгаа тохиолдолд энэ талаар Хорооны даргад даруй мэдэгдэх, 4.6-д зааснаар Хорооны дарга аюулын зэрэг өндөр гэж үзвэл мэдээллийг цагдаагийн байгууллагад даруй хүргэж, хамгаалалтын арга хэмжээнд хамруулна.
2. Хамгаалалтын арга хэмжээ хүссэн өргөдлийн үнэлгээ		
2.1	Яаралтай хамгаалах арга хэмжээний журамд хамрахаас бусад тохиолдолд Хороо нь хамгаалах арга хэмжээ авах өргөдөл хүлээн авснаас хойш (хоёр долоо хоногийн) дотор дараах ажлыг хэрэгжүүлнэ:	Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны ажиллах журмын 4.1, Хүний эрх, эрх чөлөө зөрчигдсөн тухай гомдол мэдээллийг шийдвэрлэх ажиллагааны журмын 2.3.1-т зааснаар гомдол, мэдээллийг хүлээн авснаас хойш 30 хоногт багтаан шийдвэрлэх, нэмэлт судалгаа, шалгалт хийх шаардлагатай бол Комиссын дарга 30 хүртэл хоногоор сунгахаар заасан.

	(a) жендэрийн төлөв, хүний эрх хамгаалагч эмэгтэй болон өндөр эрсдэлд бүй бусад хамгаалагчдын онцлог нөхцөл байдал, зөрчлийн үндэс шалтгааныг тодруулан айлган сүрдүүлэг, заналхийлэл ирэх бодит эрсдэл байгаа эсэхийг тодорхойлох цогц шинжилгээ хийх; (b) хамгаалалтын арга хэмжээ авах өргөдлийг хүлээн авах эсэхийг тогтох.	Хүний эрх хамгаалагчид учирсан эрсдэлийг үнэлэх аргачлалын 2.5-д зааснаар эрсдэлийг бууруулах чиглэлээр авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай арга хэмжээг “Эрсдэлийг тодорхойлох маягт”-ын 5-д заасны дагуу нэгтгэн дүгнэнэ. Энэ маягтын 5.2-т зааснаар “Аюулгүй байдал болон хамгаалалтын арга хэмжээний талаарх ерөнхий дүгнэлт” хийж, хэрэгжүүлэх арга хэмжээний санал гаргана.
2.2	Хамгаалалтын арга хэмжээ авах өргөдлийг хүлээн авсан тохиолдолд мөн (хоёр долоо хоногийн) дотор Хороо дангаараа буюу эрх бүхий байгууллагатай хамтран дараах ажлыг хийнэ. Үүнд: (a) хамгаалах төлөвлөгөөг боловсруулж, хамгаалах арга хэмжээг тодорхойлох; (b) хамгаалалтын төлөвлөгөө, арга хэмжээг хэрэгжүүлэх хугацаа, арга замыг тогтоох; (c) хамгаалалтын арга хэмжээнд хамрагдагчийг тодорхойлох.	
2.3	Хамгаалах арга хэмжээг зөвхөн хамрагдагчийн зөвшөөрлөөр хэрэгжүүлнэ.	Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны ажиллах журмын 4.6-д зааснаар Хорооны дарга аюулын зэрэг өндөр гэж үзвэл мэдээллийг цагдаагийн байгууллагад даруй хүргэж, хамгаалалтын арга хэмжээнд хамруулна. Энэ тохиолдолд гомдол, мэдээлэл гаргагчаас санал авсан байхыг шаардахгүй.
2.4	Хорооноос гаргасан шийдвэрийг өргөдөл гаргагчид бичгээр мэдэгдэж, шийдвэрийн үндэслэлийг тусгана. Мөн эрсдэлийн дүн шинжилгээ, төлөвлөгөө, арга хэмжээний талаар өргөдөл гаргагчтай зөвлөлдсөн байх учиртай.	Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны ажиллах журмын 4.18-д зааснаар Хорооны дүгнэлтийг тухайн хүний эрх хамгаалагч, эсхүл түүний хууль ёсны төлөөлөгчид баталгаажсан даруй мэдэгдэнэ.

СУДАЛГААНЫ САН

2.5	Хамрагдагчаас авсан зөвшөөрлийн үндсэн дээр Хороо нь хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг үйлдэл нь гэмт хэргийн шинж агуулсан эсэхийг шалгуулахаар эрсдэлийн шинжилгээг холбогдох үүрэг бүхий байгууллагад мэдээлнэ.	Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны ажиллах журмын 4.17-д Хороогоор хэлэлцэн шийдвэрлэсэн дүгнэлт нь Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хуулийн 26.1-д заасан арга хэмжээг хэрэгжүүлэх үндэслэл болно гэж заасан. Тус хуулийн 26.1.5-д “гомдол, мэдээлэл нь эрүү, зөрчлийн шинжтэй гэж үзвэл харьяаллын дагуу холбогдох байгууллага, албан тушаалтанд шилжүүлэх” гэж заасан.
3. Хамгаалалтын төлөвлөгөө, авах арга хэмжээг боловсруулах		
3.1	Хороо нь хууль хүчин төгөлдөр болсноос хойш (зургаан сарын) дотор иргэний нийгмийн байгууллагуудтай зөвшилцөх үндсэн дээр олон улсын шилдэг туршлагад тулгуурлан боломжит хамгаалах арга хэмжээний жагсаалтыг боловсруулна. Жагсаалтыг (зургаан) сар тутамд хянаж, шинэчлэн баяжуулна.	Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуульд болон холбогдох журамд хамгаалах арга хэмжээний жагсаалтыг тусгаагүй. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 6-18 дугаар зүйлд хамгаалалтын арга хэмжээ, туслалцааны төрлийг заасан.
3.2	Хамгаалалтын арга хэмжээнд дараах зүйлс орно. (a) үүрэн төхөөрөмж, радио, хиймэл дагуулын утас буюу бусад холбооны хэрэгслээр хангах; (b) хамгаалуулагчийн гэр, ажлын байранд камер, цоож, гэрэл эсвэл бусад аюулгүй байдлын арга хэрэгсэл суурилуулах; (c) сум нэвтрэхгүй хантааз олгох; (d) металл хайгч суурилуулах; (e) хуягт тээврийн хэрэгслээр хангах; (f) утсан холбооны шуурхай шугам үүсгэх; (g) зэвсэгт буюу зэвсэглээгүй хамгаалалтын бие бүрэлдэхүүн томилох;	Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 6-18 дугаар зүйлд хамгаалалтын арга хэмжээ, туслалцааны төрлийг заасан. Тус хуулийн 12 дугаар зүйл болон бусад зүйлд заасан жагсаалтад дараах арга хэмжээг тусгаагүй: -үүрэн төхөөрөмж, радио, хиймэл дагуулын утас буюу бусад холбооны хэрэгслээр хангах; -хуягт тээврийн хэрэгслээр хангах; -утсан холбооны шуурхай шугам үүсгэх;

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

	(h) хууль зүйн туслалцаа үзүүлэх; (i) кибер аюулгүй байдлын зөвлөгөө, дэмжлэг үзүүлэх, дэд бүтцээр хангах; (j) олон нийтийн болон хувийн мэдэгдэл хийх, дэмжлэгийг нийтэд түгээх; (k) шүүх хуралдаан буюу хууль хяналтын үйл явцад оролцох буюу ажиглах; (l) хоргодох байраар хангах; (m) нэрээ өөрчлөх бичиг баримтыг үйлдэж олгох; (n) аяллын туслалцаа үзүүлэх; (o) аюулт газраас нүүлгэн шилжүүлэх; (p) нүүлгэх; (q) сэтгэлзүйн дэмжлэг үзүүлэх, үүнд гэмтэл, стресс менежмент, сайн сайхан байдлын талаар зөвлөгөөнд хамруулах; (r) санхүүгийн туслалцаа үзүүлэх буюу орлогыг дэмжих.	-кибер аюулгүй байдлын зөвлөгөө, дэмжлэг үзүүлэх, дэд бүтцээр хангах; -олон нийтийн болон хувийн мэдэгдэл хийх, дэмжлэгийг нийтэд түгээх; -шүүх хуралдаан буюу хууль хяналтын үйл явцад оролцох буюу ажиглах; -аяллын туслалцаа үзүүлэх; -санхүүгийн туслалцаа үзүүлэх буюу орлогыг дэмжих.
3.3	Хороо хамгаалалтын төлөвлөгөө, арга хэмжээ боловсруулах, хэрэгжүүлэх талаар хамгаалуулагчтай зөвлөлдөж, тохиролцоно	Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны ажиллах журмын 4.6-д хамгаалалтын арга хэмжээнд хамруулахад аюулын зэрэг өндөр тохиолдолд гомдол, мэдээлэл гаргагчаас санал авсан байхыг шаардахгүй гэж заасан.
4. Яаралтай хамгаалах төлөвлөгөө, арга хэмжээ		
4.1	Айлган сүрдүүлэг, заналхийлэлд өртөхөөс сэргийлэн хамгаалалтад орох өргөдөл гаргасан тохиолдолд Хороо нь өргөдөл хүлээн авснаас хойш (6 цаг)-аас хэтрүүлэлгүйгээр цаг алдалгүй айлган сүрдүүлэх, заналхийлэх бодит эрсдэл тулсан эсэхийг тодорхойлно	Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны ажиллах журмын 4.3-т зааснаар гомдол, мэдээллийг хүлээн авахдаа Комиссын баталсан аргачлалын дагуу аюулын зэргийг тогтоох ажиллагаа хийнэ.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

4.2	Айлган сүрдүүлэг, заналхийлэлд өртөх эрсдэл тулсан тохиолдолд цаг алдалгүй мөн хугацаанд (зургаан цагийн) дотор Хороо нь яаралтай хамгаалах төлөвлөгөө боловсруулж, Хороо болон холбогдох төрийн байгууллагууд хамгаалуулагчтай тохирсноор яаралтай хэрэгжүүлэх болно	Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны ажиллах журмын 4.5, 4.6-д зааснаар аюулын зэрэг өндөр тохиолдолд энэ талаар Хорооны даргад даруй мэдэгдэх бөгөөд тухайн хүнд аюулгүй байдлаа хамгаалах талаар авч болох арга хэмжээний талаар зөвлөгөө өгнө. Хорооны дарга холбогдох мэдээллийг нягталж, аюулын зэрэг өндөр гэж үзвэл мэдээллийг цагдаагийн байгууллагад даруй хүргэж, Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 9.2-т заасан хамгаалалтын арга хэмжээнд хамруулна. Энэ тохиолдолд гомдол, мэдээлэл гаргагчаас санал авсан байхыг шаардахгүй.
4.3	Яаралтай хамгаалах арга хэмжээнд дараах зүйлс орно: (a) нүүлгэн шилжүүлэх; (b) эрсдэлийн бүсээс гадагш түр хугацаагаар нүүлгэн шилжүүлэх; (c) хамгаалалтын ажилтнуудыг дагалдуулах; (d) өмчийг хамгаалах арга хэмжээ авах; (e) хамгаалуулагчийг хамгаалахад шаардлагатай гэж Хорооноос тогтсон бусад арга хэмжээ.	Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 6-18 дугаар зүйлд хамгаалалтын арга хэмжээ, туслалцааны төрлийг заасан. Гэхдээ өмч хамгаалах арга хэмжээний талаар тусгаагүй.
5. Хамгаалалтын арга хэмжээг дахин үнэлэх, цуцлах		
5.1	Хороо нь дангаараа буюу эрх бүхий байгууллагатай хамтран хамгаалалтын арга хэмжээнд үе үе дахин үнэлгээ хийж, шаардлагатай гэж үзвэл үргэлжлүүлэх, өөрчлөх, цуцлах бөгөөд ийм зорилгоор дараах зүйлийг хийнэ. Үүнд: (a) хамгаалалтын арга хэмжээнд хамрагчдаас ярилцлага авна; (b) хамгаалуулагчдаас хамгаалах арга хэмжээг хэрхэн хэрэгжүүлсэн талаар тайлан хүснэ;	

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

5.1	(c) хамгаалуулагчдаас мөрдөн шалгах ажиллагаа, хуулийн процесст ахиц дэвшил гарсан эсэх талаар мэдээлэл авна; (d) айлган сүрдүүлэг, заналхийлэлд өртөх эрсдэлийг нэмэгдүүлж болзошгүй шинэ нөхцөл байдал үүссэн эсэхийг тогтооно; (e) нөхцөл байдал, үндсэн шалтгаантай холбоотой эрсдэлийн явцын дүн шинжилгээ хийнэ	Энэ талаар хууль, холбогдох журамд тусгаагүй.
5.2	Хамгаалалтын арга хэмжээ нь нүүлгэн шилжүүлэхтэй холбоотой бол хамгаалуулагчтай зөвлөлдсөний үндсэн дээр аюулгүй буцаан шилжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулна	Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд энэ талаар тусгайлан заагаагүй.
5.3	Хороо нь дангаараа буюу эрх бүхий байгууллагатай хамтран хамгаалах арга хэмжээг өөрчлөх, цуцлах санал гаргах бол дараах зүйлийг хийх ёстой: (a) хамгаалуулагчид энэ тухай шаардлагатай мэдэгдэл өгөх; (b) хамгаалуулагчид зохих журмын дагуу хариу өгөх хангалттай боломжийг олгох	Энэ талаар хууль, холбогдох журамд тусгаагүй.
5.4	Хэрэв Хороо нь дангаараа буюу эрх бүхий байгууллагатай хамтран хамгаалуулагчийн талаас хамгаалалтын арга хэмжээг санаатайгаар, удаа дараа зүй бусаар ашигласан болохыг тогтоовол хамгаалалтын арга хэмжээг өөрчилж болно	Энэ талаар хууль, холбогдох журамд тусгаагүй.
5.5	Хороо нь дангаараа буюу эрх бүхий байгууллагатай хамтран айлган сүрдүүлэг, заналхийлэлд өртөх бодит эрсдэл байхгүй болсныг тогтоовол хамгаалалтын арга хэмжээг цуцалж болно.	Энэ талаар хууль, холбогдох журамд тусгаагүй.
6. Механизмын шийдвэрийг хянах		

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

6.1	Хамгаалалтын арга хэмжээ авах өргөдөл гаргагч нь дараах зүйлийг хянуулах гомдлыг шүүх буюу бусад хараат бус эрх бүхий байгууллагад гаргаж болно: (a) Хорооны хамгаалалтын арга хэмжээ авахаас татгалзсаныг; (b) Хамгаалалтын арга хэмжээг өөрчлөх буюу цуцлах Хороо, эрх бүхий байгууллагын шийдвэрийг; (c) Хороо буюу эрх бүхий байгууллагаас сонгосон хамгаалах арга хэмжээг; (d) Хамгаалалтын арга хэмжээтэй холбоотой Хорооны үнэлгээ, дүгнэлтийг; (e) хамгаалах арга хэмжээний хэрэгжилт.	Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуулийн 24.1-т хамгаалалтад байгаа гэрч, хохирогч хамгаалалтын арга хэмжээ хэрэглэх шийдвэрийн талаар гомдол гаргах эрхтэй бөгөөд шийдвэрийг танилцуулснаас хойш 14 хоногийн дотор гомдлоо дээд шатны прокурор болон харьяалах шүүхэд гаргах, 24.2-т шүүх болон прокурор гомдлыг ажлын таван өдрийн дотор хянаж шийдвэрлэх талаар заасан. Гэхдээ энэ зохицуулалт хүний эрх хамгаалагчид хамаарахгүй.
6.2	Энэхүү хэсэгт заасан хянуулах өргөдөл, гомдлыг Хороо буюу эрх бүхий байгууллага шийдвэрээ мэдэгдсэнээс хойш (30 хоногийн) дотор гаргана.	
6.3	Хороо буюу эрх бүхий байгууллагаас гаргасан хамгаалалтын арга хэмжээ авахаас татгалзах буюу зогсоох шийдвэрийг үл харгалзан шинэ баримт илэрсэн тохиолдолд хамгаалуулах арга хэмжээ авах өргөдлийг шинээр гаргаж болно.	Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хуулийн 9.3-т хүний эрх хамгаалагчийн эрх зөрчигдсөн тохиолдолд хуулиар хариуцсан чиг үүргийн хүрээнд шаардлагатай арга хэмжээг шуурхай авч хэрэгжүүлнэ гэж заасан.
6.4	Шүүх, бусад хараат бус эрх бүхий байгууллага нь хамгаалалтын арга хэмжээ муу, хангалтгүй хэрэгжсэн гэж үзвэл дараах шийдвэр гаргаж болно: (a) (сахилгын арга хэмжээ) авахаар тогтох; (b) (мөнгөн торгууль) оногдуулах	Монгол Улсын ХЭҮК-ын тухай хуулийн 27 дугаар зүйлийн 27.2 дахь хэсэгт “Комиссын гишүүн байгууллага, албан тушаалтан, хуулийн этгээд хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн гэж үзвэл зөрчлийг арилгуулахаар шаардлага хүргүүлнэ.”, мөн зүйлийн 27.3 дахь хэсэгт “Комиссын гишүүн байгууллага, албан тушаалтан, хуулийн этгээдийн шийдвэр, үйл ажиллагаа нь хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчиж болзошгүй гэж үзвэл шалтгаан, нөхцөлийг арилгуулахаар зөвлөмж хүргүүлнэ” гэж заасан.
7. Дэмжин сурталчлах болон урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ		

7.1	Хороо буюу эрх бүхий байгууллага нь хүний эрх хамгаалагчдын ажлыг хүлээн зөвшөөрөх, дэмжих бөгөөд тэдгээрийг айлган сүрдүүлэх, заналхийлэлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх зорилгоор дараах зүйлийг хийнэ. Үүнд: (a) хүний эрх хамгаалагчдын чухал, хууль ёсны үйл ажиллагааг сурталчлах зорилгоор нийтэд мэдэгдэл түгээж олон нийтийн мэдлэгийг дээшлүүлэх, ингэхдээ мэдээлэл, боловсрол, хэвлэл мэдээллийн бүхий л байгууллагыг ашиглах; (b) урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээг санал болгох; (c) айлган сүрдүүлэх, заналхийлэх үйл ажиллагаанд үндэсний мониторинг хийж, ийм аюул заналхийлэлтэй холбоотой мэдээллийг нэгтгэн боловсруулж, тайланд тусгах; (d) хүний эрх хамгаалагчдын эсрэг болзошгүй түрэмгийллийн арга хэлбэрийг тодорхойлох;	Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны ажиллах журмын 8.1-д “Хүний эрх хамгаалагчийн эрх, үүрэг, үйл ажиллагааг олон нийтэд сурталчлан таниулах, мэдээлэл солилцох, хүний эрх хамгаалагчдын үйл ажиллагааг дэмжих арга хэмжээг Комиссын гүйцэтгэлийн төлөвлөгөөнд тусган хэрэгжүүлнэ” гэж заасан.
	(e) хүний эрх хамгаалагч, түүний хамаарал бүхий этгээдийг ялгаварлан гадуурхах, нэр төр, үйлсийг гутаан доромжлохын эсрэг олон нийтэд мэдэгдэл хийх ба бусад аргаар тэмцэх; (f) өмнө хэрэгжүүлсэн урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээ, хамгаалах арга хэмжээ, яаралтай хамгаалах арга хэмжээний үр дүнд үнэлгээ өгөх	8.2-т “Хороо нь энэ журмын 8.1-д заасан арга хэмжээг хувь хүн, хуулийн этгээдтэй хамтран хэрэгжүүлэх, олон нийтийг оролцуулах чиглэлийг баримтлан ажиллана” гэж тус тус заасан.
7.2	Урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд айлган сүрдүүлэх, заналхийлэхээс урьдчилан сэргийлэх сэрэмжлүүлгийн систем ба яаралтай арга хэмжээний төлөвлөгөө багтана.	Энэ чиг үүргийг орон тооны бус Хүний эрх хамгаалагчийн хороонд хариуцуулаагүй.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

Үүнээс үзэхэд хүний эрх хамгаалагчдын аюулгүй байдлын хамгаалалтыг сайжруулах чиглэлээр дараах арга хэмжээг авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Үүнд:

- Хүний эрх хамгаалагчтай харилцах яаралтай тусламжийн утас ажиллуулах, түүний ажилтныг томилон ажиллуулах;
- Эрсдэлийн дүн шинжилгээ, төлөвлөгөө, арга хэмжээний талаар өргөдөл гаргагчтай зөвлөлдсөн байх талаар ХЭҮК-ын даргын 2022 оны 11 дүгээр сарын 22-ны өдрийн А/46 дугаар тушаалаар баталсан “Хүний эрх хамгаалагчид учирсан эрсдэлийг үнэлэх аргачлал”-д тусгах;
- Хүний эрх хамгаалагчийн хороо хүний эрх хамгаалагчийн эсрэг үйлдэл нь гэмт хэргийн шинж агуулсан бол түүний зөвшөөрлөөр холбогдох байгууллагад шалгуулахаар, мөн шаардлагатай тохиолдолд эрсдэлийн шинжилгээг холбогдох үүрэг бүхий байгууллагад мэдээлж байх зохицуулалтыг ХЭҮК-ын даргын 2022 оны 11 дүгээр сарын 22-ны өдрийн А/46 дугаар тушаалаар баталсан “Хүний эрх хамгаалагчийн хорооны ажиллах журам”-д нэмж тусгах;
- Холбогдох хууль тогтоомж, журамд дараах хамгаалалтын арга хэмжээг нэмж тусгах. Үүнд:
    * Үүрэн төхөөрөмж, радио, хиймэл дагуулын утас буюу бусад холбооны хэрэгслээр хангах;
    * Хуягт тээврийн хэрэгслээр хангах;
    * Утсан холбооны шуурхай шугам үүсгэх;
    * Кибер аюулгүй байдлын зөвлөгөө, дэмжлэг үзүүлэх, дэд бүтцээр хангах;
    * Олон нийтийн болон хувийн мэдэгдэл хийх, дэмжлэгийг нийтэд түгээх;
    * Шүүх хуралдаан буюу хууль хяналтын үйл явцад оролцох буюу ажиглах;
    * Аяллын туслалцаа үзүүлэх;
    * Санхүүгийн туслалцаа үзүүлэх буюу орлогыг дэмжих зэрэг болно.
    * Яаралтай хамгаалах арга хэмжээний жагсаалтад өмчийг хамгаалах арга хэмжээ авах талаар хууль тогтоомж, журамд тусгах.
- Холбогдох хууль тогтоомж, журамд Хороо нь дангаараа буюу эрх бүхий байгууллагатай хамтран хамгаалалтын арга хэмжээнд үе үе дахин

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

үнэлгээ хийж, шаардлагатай гэж үзвэл үргэлжлүүлэх, өөрчлөх, цуцлах бөгөөд ийм зорилгоор дараах зүйлийг хийх талаар тусгах. Үүнд:

* Хамгаалалтын арга хэмжээнд хамрагчдаас ярилцлага авах;
* Хамгаалуулагчдаас хамгаалах арга хэмжээг хэрхэн хэрэгжүүлсэн талаар тайлан хүсэх;
* Хамгаалуулагчдаас мөрдөн шалгах ажиллагаа, хуулийн процесст ахиц дэвшил гарсан эсэх талаар мэдээлэл авах;
* Айлган сүрдүүлэг, заналхийлэлд өртөх эрсдэлийг нэмэгдүүлж болзошгүй шинэ нөхцөл байдал үүссэн эсэхийг тогтоох;
* Нөхцөл байдал, үндсэн шалтгаантай холбоотой эрсдэлийн явцын дүн шинжилгээ хийх зэрэг болно.
* Гэрч, хохирогчийг хамгаалах тухай хуульд, холбогдох хууль тогтоомж, журамд хамгаалалтын арга хэмжээ нь нүүлгэн шилжүүлэхтэй холбоотой бол хамгаалуулагчтай зөвлөлдсөний үндсэн дээр аюулгүй буцаан шилжүүлэх төлөвлөгөө боловсруулах талаар тусгайлан заах.

- Холбогдох хууль тогтоомж, журамд Хороо нь дангаараа буюу эрх бүхий байгууллагатай хамтран хамгаалах арга хэмжээг өөрчлөх, цуцлах санал гаргах бол дараах зүйлийг хийх ёстой талаар тусгах. Үүнд:
  * Хамгаалуулагчид энэ тухай шаардлагатай мэдэгдэл өгөх;
  * Хамгаалуулагчид зохих журмын дагуу хариу өгөх хангалттай боломжийг олгох зэрэг болно.
- Холбогдох хууль тогтоомж, журамд Хороо нь дангаараа буюу эрх бүхий байгууллагатай хамтран хамгаалуулагчийн талаас хамгаалалтын арга хэмжээг санаатайгаар, удаа дараа зүй бусаар ашигласан болохыг тогтоовол хамгаалалтын арга хэмжээг өөрчилж болох, айлган сүрдүүлэг, заналхийлэлд өртөх бодит эрсдэл байхгүй болсныг тогтоовол хамгаалалтын арга хэмжээг цуцалж болох талаар тусгах.
- Холбогдох хууль тогтоомж, журамд хамгаалалтын арга хэмжээ авах өргөдөл гаргагч нь дараах зүйлийг хянуулах гомдлыг шүүх буюу бусад хараат бус эрх бүхий байгууллагад гаргаж болох талаар тусгах. Үүнд:
  * Хорооны хамгаалалтын арга хэмжээ авахаас татгалзсаныг;
  * Хамгаалалтын арга хэмжээг өөрчлөх буюу цуцлах Хороо, эрх бүхий байгууллагын шийдвэрийг;
  * Хороо буюу эрх бүхий байгууллагаас сонгосон хамгаалах арга хэмжээг;
  * Хамгаалалтын арга хэмжээтэй холбоотой Хорооны үнэлгээ, дүгнэлтийг;

* Хамгаалах арга хэмжээний хэрэгжилт зэрэг болно.

- Холбогдох хууль тогтоомж, журамд шүүх, бусад хараат бус эрх бүхий байгууллага нь хамгаалалтын арга хэмжээ муу, хангалтгүй хэрэгжсэн гэж үзвэл сахилгын арга хэмжээ авах, торгууль оногдуулах шийдвэр гаргаж болох талаар тусгах;
- Холбогдох хууль тогтоомж, журамд хүний эрх хамгаалагч, түүний хамаарал бүхий этгээдийг айлган сүрдүүлэх, тэднийг заналхийлэлд өртөхөөс урьдчилан сэргийлэх арга хэмжээнд айлган сүрдүүлэх, заналхийлэхээс урьдчилан сэргийлэх сэрэмжлүүлгийн систем болон яаралтай арга хэмжээний төлөвлөгөө багтах талаар тусгах зэрэг болно.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ДҮГНЭЛТ, САНАЛ

Дүгнэлт

Иргэний нийгэм бол ардчилал, шударга ёс, хүний эрх, эрх чөлөөг хэрэгжүүлэхэд гол тулгуур институт юм. ИНБ-уудын чадавх, хяналт, оролцоо хүчтэй байхын хэрээр төрөөс нийгэм болон иргэний өмнө хүлээсэн үүргээ үр дүнтэй биелүүлэх, төрийн нээлттэй, ил тод, хариуцлагатай байдал нэмэгдэж, улмаар иргэд, олон нийтийг соён гэгээрүүлэх, төрийн чиг үүргийг төлөөлөн хэрэгжүүлэх замаар төрийн үйл ажиллагаанд дэмжлэг үзүүлж, нийгмийн хөгжил дэвшил, өөрчлөлт шинэчлэлд үнэтэй хувь нэмэр оруулдаг болно.

Монгол Улс 2007 оноос эхлэн жил бүр 01 дүгээр сарын 31-ний өдрийг “Иргэний нийгмийн өдөр” болгон тэмдэглэх болсноос хойш 17 жил өнгөрч байна. Энэ хугацаанд иргэний нийгмийн байгууллагын үр нөлөөг үнэлж дүгнэх, үр дүнтэй үйл ажиллагаа явуулах эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх ажил хийгдээгүй байна. Төрөөс иргэний нийгмийн талаар баримтлах бодлогыг баталснаар дээрх асуудлууд шийдэгдэх боломжтой юм.

Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийн 4 дүгээр зүйлийн 1 дэх хэсэгт “ТББ гэж иргэд, төрийн байгууллагаас бусад хуулийн этгээдээс нийгмийн болон өөрсдийн ашиг сонирхол, үзэл бодлын үүднээс сайн дурын үндсэн дээр байгуулагдан үйл ажиллагаагаа төрөөс хараат бус, өөрийгөө удирдах зарчмаар явуулдаг ашгийн төлөө бус байгууллага” гэж зааснаас үзэхэд төрийн байгууллагаас бусад ашиг олох зорилгогүй байгууллагыг ТББ-д хамруулж байна. Иргэний хуулийн 33 дугаар зүйлийн 33.2 дахь хэсэгт зааснаар ашгийн төлөө бус хуулийн этгээдийг холбоо, сан, хоршооны хэлбэрээр байгуулдаг байна. Гэвч холбогдох хуулиудад ашгийн бус байгууллагад тавигдах нийтлэг шаардлага зохицуулагдаагүй, ашгийн бус хуулийн этгээд, ИНБ, ТББ, олон нийтийн байгууллага зэрэг нэршил, ойлголт нь нэг мөр тодорхойлогдоогүй, ойлгомжгүй байгаа тул эдгээрийн утга, агуулгын ойлголтыг сайтар тодорхойлох шаардлагатай байна.

ХЭХЭЗБтХ-ийн 4 дүгээр зүйлийн 4.1.2-т “хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа”-г хүний эрх, эрх чөлөөг хөхиүлэн дэмжиж, хүний эрх, эрх чөлөөг зөрчсөн үйлдэл, эс үйлдэхүйн эсрэг хүчирхийллийн бус, тайван аргаар үзэл бодлоо илэрхийлж, олон улсын эрх зүйн нийтээр хүлээн зөвшөөрсөн хэм

UIHMN СУДАЛГААНЫ САН

хэмжээ, зарчмыг хүндэтгэж, аливаа хэлбэрээр хүний эрх хамгаалахыг ойлгоно гэж заасан тул үүнтэй уялдуулан ТББ-уудын хүний эрхийн төлөө явуулдаг үйл ажиллагааны оролцооны хэлбэрүүдийг хязгаарлахгүй байхаар зохицуулах нь чухал юм.

Төрөөс ашгийн бус байгууллагуудад үзүүлэх дэмжлэгийн нэг хэлбэр болох татвар, хураамжийн хөнгөлөлтийн бодлого улс орнуудад нийтлэг байна. Ашгийн бус байгууллагууд нь аж ахуйн нэгжийн орлогын албан татвар төлдөггүй боловч тухайн байгууллагын зорилго, үйл ажиллагааг дэмжигчдэд татварын хөнгөлөлт үзүүлэх зохицуулалт манай улсад байхгүй байна. Төрөөс ашгийн бус хуулийн этгээдийг дэмжих, хамтран ажиллах хэлбэрийг тодорхой хуульчилж, түүнчлэн нийгэмд тустай үйл ажиллагааг татвар, хураамжийн бодлогоор дамжуулан дэмжих эрх зүйн орчныг бүрдүүлэх шаардлагатай. Түүнчлэн судалгаанд оролцогчдын үзэж байгаагаар ИНБ-ийн салбарын ажилтнуудын амьдралын баталгааг бүрдүүлэх зээл тусламжид хамрагдах, төрийн үйлчилгээг хөнгөлөлттэй авах, тэтгэлэгт хөтөлбөрүүд болон ажилд орох зэрэгт дэмжлэг үзүүлэх механизм дутагдаж байна. Уг механизмыг бий болгосноор иргэний нийгмийн институтийн үйл ажиллагааны цар хүрээ өргөжиж, үр нөлөө нэмэгдэнэ.

Манай улсын бүртгэлтэй ТББ-уудын тоо 1998 оноос 2023 онд 1,075-аас 31,130 болж 28.9 дахин нэмэгдсэн байна. Эдгээрээс 2024 оны 01 дүгээр сарын 29-ний өдрийн байдлаар 7,405 нь үйл ажиллагаа явуулж байна. ИНБ-ууд бие даасан, хараат бус үйл ажиллагаа явуулахад санхүүжилтийн эх үүсвэр тулгамдсан асуудал байсаар иржээ. Иргэний нийгэм хөгжсөн олон улс орнууд төрөөс тэдгээрийн хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагааг дэмжих, санхүүжүүлэх сантай байна. Манай улсад ийм төрлийн сан байгуулагдсанаар ИНБ-уудын хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагаа тогтворжиж, үр дүн нэмэгдэх юм.

ХЭҮК Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэлдээ ЦЕГ-ын Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтсийн орон тоог нэмэгдүүлэх асуудлыг судалж, хамгаалалтын арга хэмжээний зардлын тооцооллыг гарган улсын төсөвт тусгаж шийдвэрлэх шаардлагатай талаар дурдсан боловч одоог хүртэл шийдвэрлэгдээгүй байна. Засгийн газрын 2015 оны 346 дугаар тогтоолоор батлагдсан “Гэрч, хохирогчийг хамгаалах, туслалцаа үзүүлэх үндэсний хөтөлбөр” нь хэрэгжүүлэх төлөвлөгөөний хамт 2016 оноос 2024 оны хооронд 9 жилийн хугацаанд 3 үе шаттай, нийт 21.1 тэрбум төгрөгийн санхүүжилттэй байхаар тооцсон. ЦЕГ-аас уг хөтөлбөрийн төлөвлөгөөний дагуу улсын төсөвт заагдсан хөрөнгө оруулалт, санхүүжилтийг тухай бүрд нь

ХЗДХЯ-аар уламжлан СЯ-нд тавьж ирсэн ч шийдэгддэггүй байна. Эл байдлаас үүдэн хөтөлбөрт тусгагдсан өндөр эрсдэлтэй гэрч, хохирогчийг хамгаалалтад авах тусгай хамгаалалт бүхий байрыг цагдаагийн байгууллагын дэргэд байгуулах асуудал шийдэгдээгүй байна.

Монгол Улс 2013 онд Тахарын албаны тухай хуулийг баталж, шүүх, шүүгчийн аюулгүй байдлыг хангах, гэрч, хохирогчийг хамгаалах зэрэг чиг үүрэг хэрэгжүүлэх бие даасан байгууллага буюу "Тахарын алба"-ыг байгуулсан хэдий ч 2016 онд татан буулгасан. Одоо Цагдаагийн ерөнхий газрын дэргэдэх Гэрч, хохирогчийг хамгаалах хэлтэс уг чиг үүргийг хэрэгжүүлж байна. Улс орнууд биечилсэн хамгаалалтыг цагдаагийн байгууллагаас хэрэгжүүлэхээр зохицуулсан боловч энэ нь хүний эрх хамгаалагчдад айдас, түгшүүр төрүүлдэг сул талтай талаар НҮБ-ын Хүний эрх хамгаалагчийн асуудал хариуцсан тусгай илтгэгч Мишель Форст 2019 оны 04 дүгээр сард Монгол Улсад ажилласан тайландаа дурджээ. Хүний эрхийн олон улсын байгууллагууд хүний эрх хамгаалагчийн аюулгүй байдлыг хангах үүднээс мэргэшсэн аюулгүй байдлын түсгай байгууллагыг байгуулах талаар санал дэвшүүлдэг. Иймд хүний эрх хамгаалагчдыг аюул, эрсдэлээс хамгаалах үр дүнтэй цогц арга хэмжээг хэрэгжүүлэхийн тулд дагнасан байгууллага бий болгох асуудлыг бодлого, үйл ажиллагааны хүрээнд анхаарах нь зүйтэй юм.

Судалгаанд оролцсон хүний эрх хамгаалагчдын хувьд нийтлэг байдлаар зөрчигдсөн эрхээ сэргээлгэж чадаагүй байна. Ялангуяа байгаль орчны чиглэлээр ажилладаг хүний эрх хамгаалагчид болон эмэгтэй хүний эрх хамгаалагчдад аюул, эрсдэл их тохиолддог байна. Тиймээс хүний эрх хамгаалагчийн аюул эрсдэлийн механизмыг сайжруулах, ялангуяа байгаль орчны хүний эрх хамгаалагчдад тулгамдаж буй өс хонзонгийн сэдэлтэй хүний эрхийн зөрчлүүдийг илрүүлэх, арилгах чиглэлээр бодлого, зохицуулалт бий болгох, мөн нийтийн эрх ашгийн өмгөөлөл хийх хууль эрх зүйн орчныг боловсронгуй болгох шаардлагатай байна. Түүнчлэн байгаль хамгаалагч хариуцан хамгаалж байгаа нутаг дэвсгэртээ ажиллаж, амьдрахад тохиромжтой ажлын байр бий болгох, камержуулах, аюулгүй ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх, байгаль орчны бохирдлыг шинжлэх, тухайлбал байгаль дээрх хүнцэл, ионы хэмжээ болон уул уурхайгаас үүдэлтэй байгаль орчинд үзүүлж буй бусад сөрөг нөлөөллийг судлах олон улсын стандартын шаардлага хангасан лаборатори байгуулах асуудлыг шийдвэрлэх нь зүйтэй байна.

Засгийн газрын бүтцийн тухай хуульд 2022 оны 08 дугаар сарын 09-ний өдөр орсон нэмэлт өөрчлөлтөөр БОАЖЯ-ыг чиглэлийн яам болгож

өөрчилснөөр салбар дундын зохицуулалт орхигдох болсон. Тус яам ерөнхий чиг үүргийн яам байх шаардлагатай бөгөөд энэ нь байгаль орчны хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагааг бүх салбарын түвшинд авч үзэх, уг салбарын хүний эрх хамгаалагчдад тулгамдаж байгаа эрсдэлүүдээс сэргийлэх, улмаар байгаль орчныг хамгаалах үйл хэргийг бүх нийтийн үйл хэрэг болгоход чухал үүрэгтэй гэж судалгаанд оролцогчид үзэж байна.

Түүнчлэн байгаль орчны асуудлаар салбар дундын зөвлөл, хороодын үйл ажиллагааны үр нөлөөг сайжруулахад анхаарч, тэдгээрт байгаль орчны чиглэлээр ажилладаг хүний эрх хамгаалагчдын оролцоог нэмэгдүүлж, тухайн зөвлөл, хороодын хуралдааны тайлан, мэдээллийг олон нийтэд ил тод болгох шаардлагатай байна.

Хууль тогтоомжид “байгаль хамгаалагч” гэсэн нэр томьёоны тодорхойлолт байхгүй байна. Одоогийн байдлаар байгаль хамгаалагч нь улсын тусгай хамгаалалттай газрын хамгаалалтын захиргаад болон аймаг, нийслэлийн байгаль орчны газарт харьяалагдан идэвхтэн байгаль хамгаалагч, сайн дурын байгаль хамгаалагч, туслах байгаль хамгаалагч зэрэг статустай ажиллаж байна. Гэвч тэдний ажлын байр тодорхойгүй байдгаас аюул заналхийлэл өндөр байна. Байгаль хамгаалагчдын ажлын байрны үнэлгээг хийж, тэдний эрх зүйн байдлын баталгааг хуульчлах тогтолцоог шинэчлэх арга хэмжээг шат дараатай авч хэрэгжүүлэх шаардлагатай байна. Мөн БОАЖЯ болон Байгаль хамгаалагчдын мэргэжлийн холбоо, байгаль орчны хүний эрх хамгаалагчид болон оролцогч талуудын хамтын ажиллагааг дэмжих, байгаль, экологийг хамгаалах ажлыг олон нийтэд сурталчлах нь чухал юм.

Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль хэрэгжиж эхлээд 3 жил орчим болж байна. Уг хууль хэрэгжсэнээр хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах, үйл ажиллагаа явуулах нөхцөлөөр хангахад төрийн үүрэг, оролцоог сайжруулах суурь алхмууд хийгдэж байгаа ч зарим талаар хүний эрх хамгаалагчийн эрх, эрх чөлөө зөрчигдөх явдал гарсаар байна.

Хүний эрхийг хамгаалах үндэсний тогтолцооны чухал оролцогчийн хувьд шүүх болон хууль сахиулах байгууллагууд нь шийдвэр, үйл ажиллагаандаа хүний эрх хамгаалагчийн эрхийг хамгаалах үндэсний болон олон улсын гэрээ, конвенцыг удиртгал болгох нь энэ чиглэлд ахиц дэвшил гаргахад ач холбогдолтой юм. Өөрөөр хэлбэл хууль тогтоомжийн зөв хэрэглээний асуудал нь шүүхийн шийдвэрээр дамжин гардаг тул хэрэг хянан шийдвэрлэх ажиллагаанд үндэсний болон олон улсын гэрээ конвенцын заалтыг удиртгал болгох нь эх сурвалжийн практик ач холбогдлыг нэмэгдүүлэхэд чухал байна. Гэвч дүн шинжилгээ хийсэн эрүүгийн 6, захиргааны 2, зөрчлийн 1

хэргийн шийдвэрүүдээс ердөө 1 хэрэгт ХЭХЭЗБтХ-иар хамгаалсан “Хүний эрх хамгаалагч”-ийн нөхцөл байдлыг харгалзан үзэх асуудал хөндөгдсөн ба энэ талаар шүүх дүгнэлт, шийдвэртээ харгалзаагүй, түүнчлэн олон улсын хүний эрхийн гэрээ, конвенцыг шүүхийн шийдвэрт хэрэглэсэн практик байхгүй байна.

Хууль сахиулагч үзэл бодлоо илэрхийлсэн, тайван жагсаал, цуглаанд оролцогчид шаардлага тавихад эс биелүүлсэн, биелүүлэхээс татгалзаж уг шаардлагынх нь төлөө хууль сахиулагчийг эсэргүүцэж байгаа нь хууль сахиулагч цагдаагийн байгууллагын зарим үйл ажиллагаа хүний эрхийг үл хүндэтгэсэн, төрийн зүгээс иргэдэд үзүүлж буй дарамт буюу албадлагын шинжтэй байна. Гэтэл хүний үндсэн эрхийн хориг хязгаарлалт нь “Хууль ёсны зарчим”-д нийцсэн байх ёстой буюу хуулийн үндэслэлтэй, эрх бүхий байгууллагын бүрэн эрх, үйл ажиллагааны хүрээнд байх ёстой. Ямар арга хэлбэрээр үзэл бодлоо илэрхийлэх нь иргэдийн сонголтоос шалтгаалж байгаа тул тухайн тохиолдолд нийцүүлж, хуульд хүлээн зөвшөөрөгдсөн хүрээнд тайвнаар шийдвэрлэх эрх хэмжээ, чадамж нь цагдаагийн байгууллагад байх шаардлагатай юм.

Монгол Улсын хууль тогтоомжид иргэний үзэл бодолтой байх, түүнийгээ илэрхийлэх эрх чөлөө, тайвнаар жагсаж, цуглах эрхийг зарим талаар олон улсын хэм хэмжээнд нийцүүлэн баталгаажуулсан нь ахиц дэвшилтэй байгаа хэдий ч түүнийг хэрэгжүүлж байгаа практик нь хүний эрх хамгаалах үйл ажиллагааг хязгаарлах нөхцөл болж байна.

Хүний эрх хамгаалагчийн үзэл бодлоо илэрхийлэх, тайван жагсаал, цуглаан хийх эрх чөлөө нь зорилго, мөн чанарын хувьд хүний эрхийг хөхиүлэн дэмжих, хүний эрхийн зөрчлүүдийг үр нөлөөтэй арилгах арга хэрэгсэл болохыг харгалзан үзэж, аливаа хязгаарлалтыг хийхдээ Үндсэн хууль, олон улсын хүний эрхийн хэм хэмжээнд нийцүүлэн шийдвэрлэх нь зүйтэй байна.

Санал

1. Төр, иргэний нийгмийн хамтын ажиллагааны талаар төрөөс баримтлах бодлогын баримт бичгийг батлах, ашгийн бус байгууллага байгуулж, эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөг хэрэгжүүлэх үүднээс Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийг шинэчлэн боловсруулж, ашгийн төлөө бус хуулийн этгээд, иргэний нийгмийн байгууллага, ТББ, олон нийтийн байгууллага зэрэг нэршил, ойлголтыг нэг мөр болгох;
2. Тодорхой асуудлаар мэргэшин ажиллаж буй ТББ-ын үйл ажиллагаанд тулгуурлан төрийн зарим чиг үүргийг гэрээлэн гүйцэтгэх асуудлыг

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

хуульчлах, мөн ТББ нь аж ахуйн үйл ажиллагаа явуулж олсон орлогоо дүрэмдээ заасан болон бусад нийгмийн сайн сайхны төлөөх үйл ажиллагаанд зарцуулах нөхцөлийг бий болгох;

3. ТББ-ын үйл ажиллагааг дэмжиж буй хуулийн этгээд, хувь хүнд татварын бодлогоор хөнгөлөлт үзүүлэх заалтыг тусгах, ТББ-ын бүртгэлгүйгээр үйл ажиллагаа явуулах боломжийг олгож, иргэн бүрийн эвлэлдэн нэгдэх эрх чөлөөг баталгаатай эдлэх нөхцөлийг бүрдүүлэх;
4. Гэрч, хохирогчийг хамгаалах бие даасан тусдаа механизмыг бий болгож хүний эрх хамгаалагч, шүгэл үлээгчийн аюулгүй байдлыг үр дүнтэй хамгаалах нөхцөлийг бүрдүүлэх, хамгаалах байр бий болгох;
5. Иргэний нийгмийн байгууллагуудыг дэмжих сан бий болгох, тухайн санд хүний эрх хамгаалагчдыг аюул, эрсдэлээс хамгаалах дэмжлэгийг бүрдүүлэх;
6. Байгаль хамгаалагчдын ажлын байрны үнэлгээг хийж, тэдний эрх зүйн байдлын баталгааг хуульчлах;
7. Байгалийн нөөц ашигласны төлбөрийн тухай хуульд заасан байгалийн нөөц ашигласан төлбөрөөс зохих хувийг байгаль хамгаалах үйл ажиллагаанд зарцуулах зохицуулалтыг бий болгох;
8. Байгаль хамгаалагчид хариуцан хамгаалж байгаа нутаг дэвсгэртээ ажиллаж, амьдрахад тохиромжтой ажлын байр бий болгох, камержуулах, аюулгүй ажиллах нөхцөлийг бүрдүүлэх;
9. Байгаль орчны бохирдлыг шинжлэх олон улсын стандартад нийцсэн лабораторийг байгуулж, хараат бусаар ажиллах баталгааг бүрдүүлэх.
10. Байгаль орчны хүний эрх хамгаалагчдад тулгамдаж буй өс хонзогнолын сэдэлтэй хүний эрхийн зөрчлүүдийг илрүүлэх, өс хонзогнолоос хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах эрх зүйн орчныг бий болгох.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

ЭХ СУРВАЛЖИЙН ЖАГСААЛТ

Нэг. Үндэсний хууль эрх зүйн эх сурвалж

- Монгол Улсын Хүний эрхийн Үндэсний Комиссын тухай хууль, (2020)
- Хүний эрх хамгаалагчийн эрх зүйн байдлын тухай хууль, (2021)
- Залуучуудын хөгжлийг дэмжих тухай хууль, (2017)
- Хөгжлийн бодлого, төлөвлөлт, түүний удирдлагын тухай хууль, (2020)
- Төрийн бус байгууллагын тухай хууль, (1997)
- Иргэний хууль, (2002)
- Хувь хүний орлогын албан татварын тухай хууль, (2019)
- Гаалийн тариф, гаалийн татварын тухай хууль, (2008)
- Гэрч, хохирогчийг хамгаалах, туслалцаа үзүүлэх үндэсний хөтөлбөр, Засгийн газрын (2015)
- Байгаль орчныг хамгаалах тухай хууль, (1995)
- Захиргааны хэрэг хянан шийдвэрлэх тухай хууль, (2016)
- Өмгөөллийн тухай хууль, (2019)
- Эрүүгийн хууль, (2015)
- Зөрчлийн хууль, (2017)
- Үйлдвэрчний эвлэлүүдийн эрхийн тухай БНМАУ-ын хууль, (1991)
- Засгийн газрын 2006 оны 04 дүгээр сарын 19-ний өдрийн 87 дугаар тогтоол (Талбайн хэм хэмжээг тогтоох тухай)
- Засгийн газрын 2020 оны 03 дугаар тогтоол (Тогтоолд нэмэлт өөрчлөлт оруулах тухай)
- Төр, хувийн хэвшлийн түншлэлийн талаар төрөөс баримтлах бодлого батлах тухай, (2009)
- Төрөөс мөнгөний бодлогын талаар 2023 онд баримтлах үндсэн чиглэл батлах тухай, (2022)
- Засгийн газрын 2015 оны 08 дугаар сарын 24-ний өдрийн 346 дугаар тогтоол (Хөтөлбөр батлах тухай)

Хоёр. Бусад эх сурвалж

- Монгол Улс дахь хүний эрх, эрх чөлөөний байдлын талаарх 22 дахь илтгэл, 2023 он

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН

- Үндэсний статистикийн хорооны Бизнес регистрийн сан. БИЗНЕС РЕГИСТРИЙН САНД БҮРТГЭЛТЭЙ АЖ АХУЙН НЭГЖ, БАЙГУУЛЛАГЫН ТОО, жил, хариуцлагын хэлбэр, үйл ажиллагаа эрхлэлтийн байдлаар (1212.mn)
- Иргэний оролцооны индекс, 2023 он, ИНБ-уудын дэлхийн холбоо (CIVICUS). https://monitor.civicus.org/search/?query=&country=162
- Хүний эрх хамгаалагчдыг хүлээн зөвшөөрөх, хамгаалах тухай загвар хуулийн орчуулга. ISHR_resource_modellaw_2021_mongolian.pdf
- "Дэлхийн шинжилгээ" тайлан, Фронт Лайн Дефендэрс, 2022 он. https://www.frontlinedefenders.org/sites/default/files/1535_fld_ga23_web.pdf
- Аюулын (анхааруулгын) индекс (Index of Alerts). https://protectdefenders.eu/raising-awareness/#index
- "Эрсдэлд орсон хүний эрх хамгаалагчийг хамгаалах нь: Европын холбоонд элсэх, үлдэх, дэмжих" судалгааны тайлан, Европын холбооны үндсэн эрхийн агентлаг (FRA), 2023 он. https://fra.europa.eu/de/publication/2023/human-rights-defenders?page=4#read-online
- Хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах удирдамж, Европын Аюулгүй Байдал, Хамтын Ажиллагааны Байгууллага. *454269.pdf (osce.org)
- Дэлхийн холбооны Иргэний орон зай болон хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах, дэмжих олон улсын үйл ажиллагааны төлөвлөгөө. Хүний эрхийн үндэсний байгууллагуудын Дэлхийн холбоо (GANHRI). https://ganhri.org/global-action-plan-on-hrds-and-civic-space/
- Хамгаалалтын экосистемийн газрын зураг. https://ecosystem.openbriefing.org/home
- "Дэлхийн тайлан-2023", Хюман Райтс Ватч. https://www.hrw.org/world-report/2023.
- Герман Улсын Хүний эрхийн Хүрээлэн (The German Institute for Human Rights)-гийн цахим хуудас. https://www.institut-fuer-menschenrechte.de/en/das-institut \
- "Эрсдэлд орсон хүний эрх хамгаалагчдыг хамгаалах: Европын холбоонд элсэх, үлдэх, дэмжих". 2023 оны 07 дугаар сарын 11-ний өдөр, Европын холбооны үндсэн эрхийн агентлаг. Protecting human rights defenders at risk: EU entry, stay and support | European Union Agency for Fundamental Rights (europa.eu)
- Хууль дээдлэх индекс. 2023 он
- Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох" судалгаа. Иргэний нийгмийн консорциум, SICA. 2021 он. "Иргэний орон зайн төлөв байдал, түүнийг дэмжих эрх зүйн таатай орчны хэрэгцээ шаардлагыг тодорхойлох" судалгаа (uih.mn)
- Төрийн бус байгууллагын тухай хуулийг шинэчлэн найруулах хэрэгцээ, шаардлагын тандан судалгаа. ХЗДХЯ, Швейцарын хөгжлийн агентлагийн хамтран хэрэгжүүлж буй иргэдийн оролцоо II төсөл. 2016 он. https://dsmongolia.

СУДАЛГААНЫ САН

org/wp-content/uploads/2021/02/21.pdf

- “Хүний эрх хамгаалагчдыг дэмжих Норвегийн удирдамж”. Норвег Улсын гадаад харилцааны яам. 2023 он. Norwegian guidelines for support to human rights defenders (dfo.no)
- 2022 оны тайлан. Норвегийн Хүний эрхийн сан (NHRF). NHRFAnnualReport2022_SinglePage.pdf
- АНУ-ын Төрийн департментын цахим хуудас: АНУ дахь ТББ-ууд. https://www.state.gov/non-governmental-organizations-ngos-in-the-united-states/
- Хүний эрхийн форумаас 2024 оны 01 дүгээр сарын 31-ны өдөр УИХ-ын дарга Г.Занданшатарт хүргүүлсэн 01 дүгээр ил захидал. Төрөөс иргэний нийгмийн талаар баримтлах бодлого”-ын тухай тогтоолыг нэн даруй хэлэлцэн батлахыг уриалж НЭЭЛТТЭЙ ЗАХИДАЛ илгээв (vip76.mn)
- ЦЕГ-ын Гэрч хохирогчийг хамгаалах хэлтсийн мэдээлэл.
- “Дэлхийн хүний эрх хамгаалагч эмэгтэйчүүдийн нөхцөл байдлын судалгаа”, Хүний эрх хамгаалагч эмэгтэйчүүдийн эвсэл 2012 он. www.defendingwomen-defendingrights.org/wp-content/uploads/2014/03/WHRD_IC_Global-Report_2012.pdf
- Фронт Лайн Дефендерс (Front Line Human Rights Defenders) байгууллагын 2016 оны тайлан. www.frontlinedefenders.org/en/resource-publication/annual-report-human-rightsdefenders-risk
- ХЭҮК-ын дэргэдэх Хүний эрх хамгаалагчийн хороо сэтгүүлч Н.Ө-т холбогдох асуудлаар гаргасан дүгнэлтээ танилцууллаа (nhrcm.gov.mn).
- Нээлттэй нийгэм форум” ТББ-ын 2022 оны жилийн тайлан. (forum.mn)
- НҮБ-ын Хүний эрх хамгаалагчийн асуудал хариуцсан тусгай илтгэгч Мишель Форстын 2019 онд Монгол Улсад ажилласан томилолтын тайлан. A/HRC/43/51/Add.2 (un.org)
- “Freedom house” байгууллагын Шуурхай тусламжийн хөтөлбөрийн ахлах мэргэжилтэн Метью Хейл. https://freedomhouse.org/article/critical-role-environmental-rights-defenders-and-risks-they-face
- Олон улсын байгаль хамгаалагчдын холбооноос гаргасан “Байгаль хамгаалагчдын ёс зүйн дүрэм” 2021 он. Code of Conduct – English - International Rangers Federation
- “Монголын байгаль хамгаалагчдын холбоо” ТББ-аас байгаль хамгаалагчдын дунд хийсэн түүвэр судалгаа, 2023 он
- Хан Хэнтийн Улсын тусгай хамгаалалттай газрын хамгаалалтын захиргааны мэдээлэл.
- НҮБ-ын Хүний эрхийн Дээд Комиссарын Газар, “Хүний эрхийн түгээмэл индекс”. https://uhri.ohchr.org/en/search-human-rights-recommendations
- НҮБ-ын Дүр зоргоор саатуулах асуудал хариуцсан ажлын хэсгийн Монгол Улсад

UN.MN
СУДАЛГААНЫ САН

хийсэн айлчлалын тайлан, 2023.07.05. https://undocs.org/Home/Mobile?FinalSymbol=A%2FHRC%2F54%2F51%2FADD.2&Language=E&DeviceType=Desktop&LangRequested=False

- OXFAM олон улсын байгууллагаас гаргасан мэдээлэл, "Хүний эрх хамгаалагчдад чиглэсэн заналхийлэл", 2023 он. https://oxfamilibrary.openrepository.com/bitstream/handle/10546/621490/bp-how-companies-should-respond-to-threats-to-hrds-200423-en.pdf?sequence=1&isAllowed=y
- НҮБ-ын Хүний эрхийн зөвлөл, Интернэт орчинд хүний эрх хамгаалах, хөхиүлэн дэмжих, сурталчлах тухай тогтоол. A/HRC/32/L20, 2016 он. Human Rights Documents (ohchr.org)
- НҮБ-ын Ерөнхий Ассемблей, Үзэл бодлоо чөлөөтэй илэрхийлэх эрх чөлөөг хангах, хамгаалах тухай Тусгай илтгэгчийн тайлан, НҮБ-ын баримт бичиг, 2011 он. Etpu (ohchr.org)
- "Unwanted Witness" байгууллагын 2022 онд хийсэн "Дижитал эрин үед хүний эрх хамгаалагчдын аюулгүй байдлын нөхцөл" судалгаа. State-of-Security-for-HRDs-In-a-Digital-Era.pdf (unwantedwitness.org)
- Вашингтонд болсон АНУ, Европын Холбооны Худалдаа, Технологийн Зөвлөлийн гурав дахь удаагийн Сайд нарын уулзалтын өмнө Америкийн Нэгдсэн Улс болон Европын Холбооны Засгийн газар хамтарсан мэдэгдэл, 2022 оны 12 дугаар сарын 05-ны өдөр. Joint Statement on Protecting Human Rights Defenders Online - World | ReliefWeb
- ЦЕГ-ын Экологийн цагдаагийн албаны мэдээлэл. https://police.gov.mn/o/30/a
- Олон улсын байгаль хамгаалагчдын холбооноос гаргасан "Байгаль хамгаалагчдын ёс зүйн дүрэм" 2021 он. Code of Conduct – English - International Rangers Federation
- Байгаль орчин, аялал жуулчлалын яамны мэдээлэл. https://met.gov.mn/
- Богдхан Уулын дархан цаазат газрын хамгаалалтын захиргааны мэдээлэл. https://bogdkhan.met.gov.mn/index.php
- Хөвсгөл аймгийн Байгаль орчин, аялал жуулчлалын газрын мэдээлэл.

UIH.MN
СУДАЛГААНЫ САН